

Halsvarekrift for

PRAKTISK TEOLOGI

TEMA:

«Praktisk teologi i Norden»

Olav Skjevesland:

Praktisk teologi i Norge

Sven-Erik Brodd:

Kyrkovetenskap i Sverige

Gustav Björkstrand:

Praktisk teologi i Finland

Hans Raun Iversen:

Oversikt over praktisk teologi i
Danmark

Pétur Pétursson og Einar Sigurbjörnsson:

Praktisk teologi i Island

Ad fontes * Ex libris *

Praktisk-teologisk informasjon

Hefte 1/1995

LUTHER FORLAG

Tc
1997
z

Halvårsskrift for praktisk teologi

Tilleggshefte til Luthersk Kirketidende

Ansvarlig utgiver: Luther Forlag A/S

HOVEDREDAKTØRER:

Tor Johan S. Grevbo
studierektor

Olav Skjevesland
professor

Finn Wagle
biskop

Redaksjonssekretær: Torbjørn Holt

Redaksjonsråd: Øystein Bjørdal, Laila Riksaasen Dahl, Per Arne Dahl, Klara Myhre,
Halvor Nordhaug

Internasjonale medarbeidere:

Sven-Erik Brodd (Uppsala), Gustav Björkstrand (Åbo), Hans Raun Iversen (København), Pétur Pétursson (Reykjavik), Christian Möller (Heidelberg), Richard Lischer (Durham, N.C., USA).

Redaksjonens adresse: Det teologiske Menighetsfaktultetet,
P.b. 5144, Majorstua, N-0302 Oslo

eller: Red.sekr. Torbjørn Holt, Parkveien 41A, 0258 Oslo (etter 1.7.95)

Abonnement: Bestilles fra Luther forlag, P.b. 6640, St. Olavs pl., N-0129 Oslo

Pris: Nkr. 90,- pr. år

Merk: Abonnenter på Luthersk Kirketidende får HPT inkludert i prisen

Enkelthefter kan kjøpes hos: Bok & Media, Akersgt. 47, N-0180 Oslo

Forfatterinstruks:

Manuskripter som ønskes antatt til trykking, bes innsendt på diskett (helst WP) vedlagt utskrift. Lengden bør ikke overskride 15 sider. Eventuelt noter plasseres som sluttnoter. Det utbetales ikke honorar, men forfatterne vil fritt få tilsendt 5 eks. av angjeldende hefte.

INNHold HEFTE 1/1995 – 12. årgang

Redaksjonelt	1
Ad fontes: «Sjelesorg som helbredende gjerning» (Johannes Chrysostomos)	2
Olav Skjevesland: Praktisk teologi i Norge	3
Sven-Erik Brodd: Kyrkovetenskap. Något om utvecklingen av praktisk teologi i Sverige	16
Gustav Björkstrand: Praktisk teologi i Finland	24
Hans Raun Iversen: Praktisk teologi i Danmark	
En historisk og aktuell oversigt	33
Pétur Pétursson & Einar Sigurbjörnsson: Praktisk teologi i Island	41
Ex libris	47
Praktisk-teologisk informasjon	62

HPT i ny fasong

Etter ti hele årganger av Halvårsskrift for Praktisk Teologi – det første hefte utkom høsten 1984 – har det naturlig meldt seg et behov for å oppgradere tidsskriftet. Leserne vil merke endringene på flere måter.

For det første: Hvert hefte utvides med 16 sider. Det gir muligheten for et rikere stofftilfang, samtidig som det pålegger redaksjonen et økt ansvar for å sikre tidsskriftets kvalitet. Bokmeldingene vil bli gruppert etter de respektive praktisk-teologiske fag med tanke på å oppnå en bedre synliggjøring og dekning av hele det praktisk-teologiske fagfelt. En klas-sisk pastoralteologisk tekst – («Ad fontes») – vil få fast plass på s. 2 i hvert hefte. Tidsskriftet vil fortsatt utkomme med to hefter pr. år, alternerende mellom temahefter og «åpne» hefter.

For det annet: Redaksjonens konstruksjon er noe endret. Den signaliserer at HPT fortsatt vil være et faglig anlagt tidsskrift med klar kirkelig profil og med presteskapet som primær adresse, i et ønske om å bidra til en kontinuerlig praktisk-teologisk oppdatering hos kirke-lig ansatte. Dessuten er det viktig for oss å understreke at HPT fortsatt har som ett av sine mål å publisere stoff som springer ut av kvalifisert «prestegårdsteologi» og ulike typer stu-diearbeider (bl.a. Olavsstipendiet).

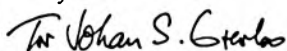
For det tredje: Tidsskriftet vil nå bevisst søke å nå videre ut. Som det fremgår av tittelbla-det, er det – ved siden av den rådgivende gruppe som lærerstaben ved Menighetsfakulte-tets praktisk-teologiske seminar utgjør – opprettet en krets av nordiske kontakter, beståen-de av sentrale aktører innenfor PT-faget i de nordiske land. Denne gruppe markerer seg forøvrig med hvert sitt bidrag rundt temaet «Praktisk teologi i Norden» i dette åpningshef-te i den nye rekke av HPT.

Tidsskriftet vil også romme en nordisk informasjonsspalte om ulike praktisk-teologiske kurs, konsultasjoner, etc. Nordiske kontakter vil levere stoff til denne spalte. Det er vårt håp at HPT kunne få en viss nordisk utbredelse, bl.a. fordi Luther forlag nå har tilrettelagt et separat abonnement på tidsskriftet. Luthersk Kirketidendes lesere vil fortsatt får HPT inkludert i det vanlige årsabonnement.

Det er dessuten en glede å meddele at HPT også har fått etablert kontakt med to sentrale fagpersoner innen kontinental og amerikansk praktisk teologi: professor Christian Möller i Heidelberg og Richard Lischer, professor i homiletikk ved Divinity School – Duke Univer-sity, Durham, N.C. Vårt nettverk er forøvrig åpent for senere utvidelser, bl.a. med tanke på å inkludere teologer utenom den europeisk-amerikanske kontekst.

Forøvrig er det enhver redaksjons ønske å kunne stå i levende dialog med sine lesere om det stoff som publiseres og om emner som bør tas opp i fremtiden.

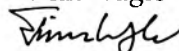
Tor Johan S. Grevbo

Olav Skjevesland

Finn Wagle

Torbjørn Holt (red.sekr.)

Sjelesorg som helbredende gjerning

Dersom du... et eller annet sted ser en fiende av sannheten, så helbred ham, plei ham, veiled ham til et dydig liv, gi ham et eksempel på rettskaffen ferd, vær uklanderlig i tale, vis ham hjelp og omsorg. La intet være uprøvd når det gjelder å bringe ham inn på den rette vei. Ta forbilde av de beste blant legene!

Disse har ikke bare én fremgangsmåte når de helbreder, men når de ser at et sår ikke kan leges med det første middel, velger de et annet og deretter et tredje. Den ene gang snitter de opp, en annen gang forbinder de. Likeledes, vær også du en lege for sjelene!

La intet hjelperåd være ubenyttet, i tråd med Kristi formaninger, slik at du ikke bare vil motta lønnen for din egen frelse, men også for hva du har gjort av godt mot andre. Og gjør alt til Guds ære, den som også skal herliggjøre deg. For, sier Herren: «Jeg vil ære den som ærer meg, men de som ringeakter meg, skal bli til skamme» (1 Sam 2,30). La oss derfor gjøre alt til hans herliggjørelse, slik at denne saligprisning en gang kan bli bevist på oss. Måtte det bli oss alle til del ved vår Herre Jesu Kristi nåde og godhet – ham som ære og makt tilkommer i all evighet. Amen.

Johannes Chrysostomos
(Av Matteushomiliene, til teksten om
helbredelsen av den lamme, Matt. kap. 9)

Praktisk teologi i Norge

Av Olav Skjevesland

Denne artikkel har som siktemål å presentere et oversiktsbilde av norsk praktisk teologi. Innledningsvis ser vi på fagets institusjonelle forankring, noe som raskt fører oss til vår seminartradisjon, men også til andre institusjoner som på forskjellig vis ivaretar praktisk-teologiske anliggender. En presentasjon av pastoralseminarene i Norge gir en viss bakgrunn for å peke på noen karakteristiske trekk ved norsk praktisk teologi. Dette bilde vil så bli eksemplifisert og utdypet gjennom en innføring i sentrale deler av vår praktisk-teologiske produksjon. Dette overblikk vil igjen avtegne de ulike forgreninger, eller *modi*, av norsk praktisk teologi. Artikkelen avsluttes med noen fremtidsperspektiver på vår praktisk-teologiske faglighet.

Her kan det diskuteres hvor strengt faggrensen bør trekkes, hva som faller innenfor og utenfor emnet, hvilke arbeider som fortjener å nevnes, osv. Dessuten tilsier artikkelens omfang at faghistorien kun kan bli skissemessig behandlet. Men tross slike forbehold og mangler, håper jeg dette bidrag gir en sakssvarende «screening».

I. En faghistorisk skisse med hovedvekt på seminartradisjonen

Det naturlige utgangspunkt for en faghistorisk skisse for den praktiske teologi i Norge, er opprettelsen av vårt universitet i 1811/13. Vi vil gi et riss med vekt på noen sentrale aktører og deres måte å fange opp og respondere på tidens utfordringer på.

Til langt opp på 1820-tallet ble det ved Det kgl. Fredriks universitet kun drevet studier og undervisning innen den teoretiske teologi. Før ordinasjon måtte man rett nok avlegge en dimisspreken og en katekesep prøve med de teologiske professorer som sensorer, men det ble ikke gitt noen forutgående undervisning. Nå var selve den teologiske utdanning i Norge, som ellers i Europa på denne tid, preget av bibelorientering og luthersk konfesjonell kirkelighet. Det var i det hele en kirkelige restaurasjon som den gang rådde grunnen i vårt miljø gjennom de to unge teologiske lærere, Svend Borchmann Hersleb (1784–1836) og Stener Johannes Stenersen (1789–1835).

1. Seminartradisjonen grunnlegges

I 1834 opprettes et midlertidig praktisk-teologisk seminar, men deltagelsen i de undervisningsopplegg som her ble tilbudt, var

ikke obligatorisk. Dette skyldtes svak økonomi – i dobbel henseende: Det kostet å drive et slikt seminar og det forlenget studiet for prestekandidatene. Denne halvhjertede ordning ble i lengden umulig å opprettholde. De kirkelige forhold og behov tvang etterhvert frem et annet arrangement.

Ved lov av 16. juni 1848 opprettes så Det praktisk-teologiske seminar. I begrunnelsen for opprettelsen heter det blant annet at «en klarere christelig Opfatning af Geistlighedens hele Bestemmelse i den senere Tid har gjort sig gjældende i Almenheden og forøget Fordringene til Præsten som saadan».¹ Dette betyr i klartekst at prestens rolle nå må defineres på nytt. Presten som lokalsamfunnets akademisk utdannede ressursperson må avløses av menighetshyrden med tydeligere pastoral profil. «Opplysningstidens presteideal, den akademisk dannede folkelærer hadde veket plassen for et annet: forkynter og sjelesørgeren».²

Når det gjelder det organisatoriske, er det verdt å notere at Det praktisk-teologiske seminar ikke ble lagt inn under universitetet. Det fikk et eget styre, sammensatt av biskopen over Christiania stift (for å markere seminarets kirkelige forankring) og professorene ved det teologiske (for å sikre den faglige standard). Ved begynnelsen av 1870-årene var det riktignok en debatt om seminaret skulle knyttes nærmere til universitetet og få opprettet et professorat i praktisk teologi, men disse tankene tapte aktualitet.

Portalfiguren for den norske seminartradisjon, er Wilhelm Andreas Wexels (1797–1866). Han fikk ved seminarets opprettelse ansvar for det sentrale fag, pastorallæren. Han begynte sine forelesninger i januar 1850, men etter bare tre semestre ba han seg løst fra oppgaven. Men han kom likevel til å få dyptgripende og langvarig betydning gjennom utgivelsen av sine pastoralteologiske forelesninger, som var preget av et nyluthersk embetssyn og en forståelse av kirken som frelsesanstalt.³ Med dette verk ga han «den embetsbevisste norske prestand en grunnbok som den søkte tilflukt til gjennom de kommende desennier».⁴

Wexels' etterfølger, Andreas Grimelund (1812–1896), blir den første som innehar seminarets embete som hovedlærer (1852–56), med undervisningsplikt i de tre fag som ble regnet som de viktigste: pastorallære, homiletikk og liturgikk. I sine *Forlesninger over praktisk Theologie*⁵ setter Grimelund andre aksenter enn Wexels. Vi er nå inne i den periode hvor prestevekkelsen under professor Gisle Johnson vokser i kraft, og Grimelund tilpasser sin pastorallære til de Johnson'ske presteidealer. Grimelund betoner således at embetet er en spesiell funksjon innenfor det store oppdragsfelt som egentlig er menighetens. Dessuten var Grimelund langt mer velvillig stemt overfor åpne samlinger i kirkelig ånd utenom gudstjenesten. Disse var egnet til å fremme det almenkirkelige samfunnsbånd og ville således styrke «menighetsbevissheten», et begrep som Grimelund satte i omløp i norsk pastorallære.

Neste markante pastorallærer er Johan Christian Heuch (1838–1904), som var hovedlærer ved Det praktisk-teologiske seminar i årene 1875–80. I kirke- og embets spørsmålene inntar han en posisjon som ikke ligger langt fra Wexels.⁶ Ellers er Heuch jo mest kjent som en kraftfull apologet i møte med den rasjonalisme som festet grepet på norsk åndsliv i 1870- og 80-årene. Da Heuch ble utnevnt til sogneprest i Uranienborg menighet i Oslo i 1880, sendte 37 av hans elever brev til seminarets styre hvor de ba om at Heuch fortsatt måtte være tilknyttet den praktiske presteutdanning. Begrunnelsen var fremfor alt at ingen teolog i landet kunne som han sette blivende prester i stand til å opp utfordringene fra tidens vantro og kirkekritikk.⁷

Med Gustav Jensen (1845–1922), som var hovedlærer i to syvårs-perioder (1881–1888 og 1895–1902), er vi kommet frem til den mest innflytelsesrike kirkemann i sin generasjon. Han fikk en sjelden stor betydning som liturgiker, homiletiker, pastoralteolog og hymnolog.⁸ Gustav Jensen sto i høy grad i rapport med sin samtid, dens kulturdebatt

og oppgaver. Men han ble alt i alt primært den indre-kirkelige konsoliderings mann, ikke minst gjennom arbeidet med den store liturgireform fra 1880-årene av.

De to markante polene i Gustav Jensens livsverk er pastoralteologien og liturgikken. Hans kritikk av gudstjenesten som menighetspassiviserende (med henvisning til romersk-katolsk kirkelighet) og som et rent pedagogisk virkemiddel (med den lutherske statskirkelighet som belegg) gikk ut på at den ikke hadde evne til å bringe menighetens sanne vesen til uttrykk. Kirken er en *communio*, et samfunn i Gud ved Jesus Kristus. Dette må sakssvarende komme til uttrykk i gudstjenesten. Det er således som pastoralteolog Gustav Jensen er liturgiker – og vice versa. Hans betydeligste faglige publikasjon bærer da også typisk nok tittelen *Afhandlinger om Gudstjeneste og Menighedsliv*. Gudstjenesten må manifestere kirkens sanne vesen – dét er Gustav Jensens visjon. Gudstjenesten er «Kristi Menigheds Øvelse af sit Samfundsliv med Gud», betoner han, og det er en gudstjeneste «hvis Højdepunkt og Maal» er «det hellige Nadversakrament med Herrens Legemes og Blods Samfund».⁹

Om Gustav Jensens primære anliggende var å konsolidere kirkens liv ved å bidra til en mer organisk forbindelse mellom gudstjenesteliv og menighetsliv, er det en annen av hans egen generasjon som bevisst søkte å mestre den nye borgerlige offentlighet som ble resultatet av 1860-, 70- og 80-tallets kulturelle brytninger: Jens Jonas Jansen (1844–1912). J.J. Jansen ble aldri seminarets hovedlærer, men kunne ved én bestemt korsvei ha blitt det.¹⁰ Han skrev dessuten det som må betegnes som Norges første homiletikk.¹¹ Hans gjerning som prest, publisist og debattant falt sammen med etableringen av en ny borgerlig kultur, som hadde den forutgående nasjonale oppvåkning som forutsetning.

J.J. Jansen forholdt seg bevisst til den nye, dannede og kritiske offentlighet, hvor ikke minst avis-mediet for alvor hadde blitt arenaen for meningsbrytning.¹² Denne tid krevde en virkelighetsnær preken, kort sagt

«hverdagsprekener», for å henspille på tittelen på hans første prekensamling, som ble en liten homiletisk sensasjon da den utkom (1891). Den dannede personlighet, datidens adressat, kunne ikke nås gjennom den tradisjonelle, dogmatisk overleste preken, hevdet Jansen. Han la isteden en opplevelsens hermenevtikk til grunn («opplevet og tenkt!»), basert på en psykologisk farvet teologi: Bare det som har berørt predikantens eget «trosorgan» kan bevege andre.

Etter at Gustav Jensen hadde avsluttet sin andre periode som hovedlærer (1902), ble norsk kirkeliv i over 20 år preget av en strid mellom den «liberale» og «positive» teologi – en kamp som utspiller seg gjennom flere episoder. Frontbildet blir tydeligere indre-kirkelig. Den teologiske feide ble utløst av «professorsaken» (1904–1906), som førte til at Det teologiske Menighetsfakultetet ble opprettet som alternativ presteutdanning i Norge.

Ved Menighetsfakultetets grunnleggelse (1908) var det ikke på tale samtidig å instituerer en egen praktisk-teologisk undervisning. Man regnet med at den direkte tjenesteforbereidelse av de blivende prester ville bli ivaretatt av teologisk sentrale pastorallærere ved Det praktisk-teologiske seminar. Men med Menighetsfakultetets økende oppslutning vokste samtidig ønsket om å kunne tilby komplett teologisk utdanning ved den nye institusjon.¹³ Etter Johannes Johnsons tjenestetid ved seminaret (1914–1916), benyttet det liberal-teologiske flertall i styret anledningen til å plassere Sigurd Bretteville Jensen i hovedlærerstillingen (1916–1926). Presset økte dermed på Menighetsfakultetet om å opprette eget praktisk-teologisk seminar. Det ble i 1922 gjort et foreløpig forsøk på å ansette en «positiv» teolog i stilling sideordnet hovedlærer slik at kandidatene kunne velge undervisningstilbud. Dette fremstøt var dømt til å mislykkes. På liberal-teologisk hold oppfattet man dette som et forsøk på å føre den teologiske strid inn i Det praktisk-teologiske seminar.

Etter et forarbeid i 1923, utvirket gjennom bistand fra prof. dr. jur. Absalon Taranger, tilkjennes Menighetsfakultetet ved tilleggslov av 10. juli 1925 rett til å avholde praktisk-teologisk eksamen (tilleggslov til loven av 16. mai 1913, som hadde gitt fakultetet eksamensrett).

Sogneprest Gabriel Skagestad, som forente luthersk kirkelighet med sørlandsk vekkelseskristendom, ble den første hovedlærer ved Menighetsfakultetets praktisk-

Oversikt over hovedlærere/rektorer ved de praktisk-teologiske seminarer

Det praktisk-teologiske seminar

Wilhelm Andreas Wexels 1849–51

(lærer i pastoralteologi)

Andreas Grimelund 1852–56

Julius Bruun 1856–69

Peter Blessing 1869–75

Johan Christian Heuch 1875–80

Gustav M. Jensen 1881–88 og 1895–1902

Julius Riddervold 1888–95

Bernt Støylen 1902–14

Johannes Johnson 1914–16

Menighetsfakultetets praktisk-teologiske seminar

Gabriel Skagestad 1926–34

Johannes Smemo 1934–46

Carl Fredrik Wisløff 1947–61

Bjarne Odd Weider 1961–70

Sigurd Bretteville Jensen 1916–26

Peter Marstrander 1926–53

Arne Fjelberg 1953–60

Alexander Lange Johnson 1960–64

Jon Johnson 1964

Stephan Tschudi 1965–77

Tor Aukrust 1978–88

Rosemarie Køhn 1988–93

Gunnar Stålsett 1993–

Erling Utnem 1970–73

Ingemann Ellingsen 1973–81

Olav Skjevesland 1981–94

Halvor Nordhaug 1995–

teologiske seminar (1926–1934). Fra da av har Norges hovedstad hatt to praktisk-teologiske seminarer som har levd side om side og sett hovedlærere, resp. rektorer, komme og gå, og hvor etterhvert også en ny gruppe lærere, de heltidsansatte lektorer, har preget undervisningen (fra 1969: Ingemann Ellingsen som første fakultetslektor i praktisk teologi ved MF-seminaret).

Kandidater fra Misjonshøgskolen i Stavanger, nå Norges tredje teologiske fakultet, måtte inntil 1983 avlegge praktisk-teologisk eksamen ved ett av seminarene i Oslo. Fra og med uteksamineringen i 1985 ligger de komplette praktisk-teologisk elementer inkludert studieordningen som fører frem til embetseksamen.

Her er ikke plass til å forfølge seminarenes historie mer i detalj. Det mest iøyenfallende ved den praktisk-teologiske utdanning i Norge de siste 20–25 år, er dels arbeidet med å utvikle praksiselementene med den personlighetsforming og ferdighetsutvikling disse forventes å gi, dels forsøkene på å integrere den praktiske teologi i embetsstudiet. Dette er skjedd ved de seneste studieordninger ved Menighetsfakultetet (1987) og Det teologiske fakultet (1988). Bl.a. som konsekvens av disse integrasjonsbes-

trebelser har Menighetsfakultetet opprettet det første professorat i praktisk teologi i Norge (1994).

2. Praktisk teologi i andre institusjoner og kontekster

Selv om seminartradisjonen har vært den røde tråd i norsk praktisk teologi, er det riktig å vise at fagets anliggender, på ulike nivåer, også er blitt ivaretatt i andre sammenhenger:

- På grunn av bestemte kirke- og sosialhistoriske årsaker, har et praktisk-teologisk fag som diakoni bare i beskjeden grad blitt opparbeidet i norsk presteutdanning. Det er de diakonale institusjoner som primært har ivaretatt dette fag.¹⁴
- Institutt for kristen oppseding (IKO) har siden 1945 vært et viktig praktisk-teologisk verksted for utviklingen av kirkens dåpsopplæring og helhetsskatekumenat.
- Kateketseminaret ved Menighetsfakultetet har siden opprettelsen i 1977 hatt sitt faglige fokus på kirkens undervisningsoppdrag.
- Seksjon for kristendomskunnskap og kyrkjefag ved Høgskulen i Volda har siden 1972 drevet kirkelig profesjonsut-

danning, og tilbyr i dag studier og fagmiljø med henblikk på tjeneste som menighetssekretær, kateket og kirkeverge. Tidsskrift for kirke, religion og samfunn er knyttet til institusjonen.

- Institutt for sjelesorg, som begynte sin virksomhet i 1975, har vært et sentralt sted for utviklingen av den nye sjelesorgfaglighet og kirkens møte med nyreligiositeten. Instituttet har siden 1981 utgitt Tidsskrift for sjelesorg.
- Den norske kirkes presteforening har gjennom sin studienemnd (nå Nemnd for etterutdanning av prester) og studierektor stått for en tjenestenær utvikling av praktisk-teologiske tilbud for presteskapet. Foreningen utgir et eget «studiebibliotek», som nå teller et 40-talls publikasjoner med ulik faglig innsiktning.
- Bispemøtet har gjennom utredningsarbeid og vedtakstekster i årenes løp lagt frem flere aktstykker av pastoralteologisk og kirkerettslig innhold.
- Nevnes må også det betydelige praktisk-teologiske materiale som er arbeidet frem såvel innenfor den frivillige kirkelige reformbevegelse¹⁵ som gjennom utredninger i offentlig regi.¹⁶
- Det seneste institusjonelle tilskudd med klar faglig nærhet til den praktiske teologi, er «Stiftelsen Kirkeforskning». Stiftelsen ble vedtatt opprettet av Kirkemøtet 1992 for en prøveperiode på tre år og ble etablert 22. mars 1993 med basis i syv samarbeidspartnere. KIFO skal bidra til å gi Den norske kirke forskningsbasert viten om dens virksomhet ved (1) å stimulere til forskning og selv forske på kirke, religion og livssyn i samfunnet, (2) å formidle forskning og forskningsresultater til samfunnet, forskningsmiljøer og Den norske kirke og (3) drive utviklingsarbeid.

II. Har norsk praktisk teologi en egenart?

Norsk praktisk teologi – med seminartradisjonen som hovedlinje og med lærere rekruttert blant arbeidende menighetsprester – er først og fremst karakterisert ved at det er det praktiske kirkelivs behov som har styrt fagutviklingen, ikke de strikte fagteologiske hensyn og forskningsmessige dybdeboringer. Hovedlærerne, senere benevnt rektorer, og deres medarbeidere har kjørt sine institusjonelle stafettløp. Deres undervisning har skjedd i den praktiske prestedtjenestes ånd. «Læreren, som alltid kom frå den praktiske prestand sine rekkjer, kom med frisk arbeidskraft, friske impulsar og nytt syn på mange ting, når kanskje føreremannen hans ved seminaret hadde gått seg trøtt».¹⁷

Norsk praktisk teologi har således i stor grad blitt foredratt som systematiserte pastorale erfaringer, beriket og strukturert gjennom supplerende lesning – ikke minst fra tysk fagtradisjon. Denne orientering sørver blir for tiden merkbart supplert med impulser fra England, og ikke minst USA. Dette praktiske preg på faget har medført at få praktikumlærere har gjort seg synderlige anstrengelser med, rent vitenskapsteoretisk, å definere hva praktisk teologi er i relasjon til de andre teologiske disipliner.

La oss se på noen eksempler: Andreas Grimelunds definisjon lod slik: Praktisk teologi er «Læren om den eiendommelige kirkelige Virksomhed, som udøves gjennom det kirkelige Embede».¹⁸ Her lyder et ekko av Schleiermachers fagforståelse, hvor fokus ligger på prestens embetsfunksjoner, altså praktisk teologi forstått i rammen av et klerikalt paradigme.

Johannes Smemo, som var rektor ved Menighetsfakultetets praktisk-teologiske seminar 1934–46, er også ganske knapp i sine definisjonsforsøk. I sine upubliserte forelesninger over pastoralteologien sier han at «den systematisk-videnskapelige side av saken får vi praktisk talt la ligge» (s. 3). Hans oppmerksomhet er rettet mot hva (det dengang ene) praktikumssemesteret kan gi kandidatene. Han fortsetter slik, og setningen er sirlig understreket i hans håndskrevne manuskript: «Det skal lære oss å fruktbargjøre teologien for prestegjer-

ningen». Her føyer han til: «Vi er kommet til dette syn på meningen med praktikumssemesteret nærmest ad praktisk vei, som De ser. Men i virkeligheten kommer vi kanskje på den måten også til den riktigste opfatning av selve den praktiske teologis vesen og oppgave» (s. 4f).

Jeg lanserte i en åpningsartikkel i det første hefte av HPT i 1984 en definisjon av faget som ikke snevert sikter inn mot prestens embetsfunksjoner, men som bestemte faget i en bredere kirketeologisk ramme, altså praktisk teologi forstått innenfor *et ekklesiologisk paradigme*: «Praktisk teologi er den vitenskap som kritisk og konstruktivt ledsager kirkens praksis i dens selvopbyggende og ekspanderende gjerning i verden».¹⁹ Denne definisjon av faget spisset jeg enda tydeligere til i strategisk retning i *Huset av levende stener*, idet jeg her forsøkte å presentere praktisk teologi som læren om menighetsbygging, med det nytestamentlige *oikodomé*-begrep som teologisk orienteringspunkt.²⁰

Denne betont praktiske innsiktning på praktisk teologi i Norge har videre fått til følge at det norske miljø har frembrakt forholdsvis mange bøker som har hatt lærebokens eller det praktiske hjelpestoffets preg. Det gjelder ikke minst for homiletikkens del, hvor Norge synes å stille sterkere enn noe annet nordisk land.²¹ I det hele har homiletikken, i god luthersk ånd, etterhvert fremstått som et kjernefag i norsk pastoraltradisjon, selv om fagkonjunktorene de siste 20 år dels har vært på sjelesorgens side, dels på liturgikkens, som følge av den gudstjenesterevisjon vi nylig har fullført.

I denne forbindelse kan det føyes til at innenfor homiletikken, som i den praktiske teologi generelt, har det i vår tradisjon gjennomgående vært arbeidet *normativt*, dvs. man har søkt å formidle handlingsnormer som er vunnet ut av bibelfaglig studium og den systematiske teologi. En mer empirisk basert praktisk teologi er av nyere dato, og er ikke minst inspirert av den nye religions-sosiologi som er etablert her hjemme i løpet av de siste 25 år. Men også blant kirkelig engasjerte pedagoger har det naturlig nok også vært gjort flere viktige empirisk baserte studier.²²

III. Norsk praktisk teologi slik den avspeiler seg i litterær produksjon

Ettersom det i Norge ikke er arbeidet så mye med vitenskapsteoretiske drøftelser vedrørende praktisk teologi, vil vi kunne få den mest sakssvarende status ved å se på et utvalg av den litterære produksjon som hører inn under faget, og som med rimelighet kan sies å ha en relasjon til de ulike praktisk-teologiske disipliner.

Den praktiske teologis arbeidsfelt er, vidt forstått, det kirkelige livs utfoldelse i fortid, nåtid og fremtid,²³ og da slik dette liv ytrer seg både gjennom kirkens tjenestebærere og det almene prestedømme. Dette medfører at den praktiske teologi vil fremstå i ulike *modi*, alt ettersom man forskningsmessig lar sitt utgangspunkt være historisk, systematisk-teologisk, empirisk, strategisk – eller man arbeider i lærebokens genre med dens sammenfattende fremstilling av etablert kunnskap. – La oss ta en rask vandring over vårt praktisk-teologiske åkerland for å stanse ved noen av de mest representative frukter det har frembrakt. Vi begynner på det felt hvor vi har vært flittigst, ved lærebøkene, for så å peke på noen avhandlinger innen den praktiske teologi. Vi vil i tillegg trekke frem noen andre prosjekter som må sies å ha en relasjon til faget.

1. Lærebøker – studiestoff

a. *Homiletikk*. – I den lange serie av studie-bøker til homiletikken som følger etter J.J. Jansens *Forkyndelsen* fra 1906, står hovedlærere ved begge seminarer i Oslo på rekke og rad som forfattere: Gabriel Skagestad, Johannes Smemo, Carl Fredrik Wisløff, Peter Marstrander, Bjarne O. Weider, Olav Skjevesland og Tor Aukrust.²⁴

b. *Pastorallære*. – Vi har tidligere nevnt

Wexels' forelesninger og Gustav Jensens pastoralteologiske arbeider fra 1800-tallet. Fra vårt århundre fremstår Gabriel Skagestads store *Pastorallære*²⁵ som den eneste omfattende fremstilling til dette fag. Læreboken er preget av stø luthersk kirkelighet og sunt pastoralt skjønn i problemdrøftelsene. Av senere dato er B.O. Weiders sammenfatning av sine pastoralteologiske forelesninger i *Kallet og tjenesten*.²⁶

c. *Sjelesorg*. – Selv om Skagestad viet del III av sin pastorallære til sjelesorgen, er det likefullt riktig å hevde at nyere norsk sjelesorgstradisjon begynner med Arne Fjellbus fremstilling fra 1933.²⁷ Like etter 2. verdenskrig utga Bj. Storset også en praktisk anlagt håndbok.²⁸ Sjelesorg farvet av den klient-sentrerte pastoralrådgivning med utgangspunkt i amerikanske fagmiljøer, ble introdusert i Norge av Einar Anker Nilsen.²⁹

Sykehusprest Knut Enger skrev på 1970-tallet to håndbøker hvor han søkte å forbinde kirkens klassiske sjelesorgstradisjon med åpenhet for de nye impulser psykodisiplinene tilførte.³⁰ Den pastoralpsykologiske interesse som pastoralrådgivningen naturlig førte med seg, fikk nedslag i en innføringsbok av Kjell-Petter Dahl, og dessuten i et arbeid med mer almen religionspsykologisk innfallsvinkel av Ralph Ditlef Kolnes.³¹

1980-årene ga oss forøvrig et interessant arbeid av Tor Johan S. Grevbo, hvor personologiens relevans for sjelesorgen demonstreres.³² Dessuten må vi her notere at Øyvind Eide, rektor for praktikum ved Misjonshøgskolen, har skrevet et case-basert studiehefte i sjelesorg til bruk i afrikansk kontekst.³³

I løpet av de seneste år har det meldt seg et stigende behov for en ajourført lærebok i sjelesorg på kandidatnivå, og det bør etter min mening være bli en fremstilling som på reflektert måte makter å forene psyko-disiplinens kunnskapstilfang med klassisk sjelesorgtenkning. Leif Gunnar Engedal har

levert flere fruktbare innspill til teoretisk fundamentering av en slik sjelesorg.³⁴ – Om vi savner en lærebok på høyere nivå, er det i de senere år utgitt en rekke populærteologiske fremstillinger til sjelesorgen.³⁵

d. *Liturgikk og hymnologi*. – Den første lærebok i liturgikk av nyere årgang, er Helge Fæhns innføring i høymessen.³⁶ Ingemann Ellingsens introduksjon til liturgikkfaget tjente på 1980-tallet som håndbok for kandidatene,³⁷ men er nå avløst av Stig Wernø Holters studiebok.³⁸ Denne fremstilling dekker til en viss grad også hymnologien, men dette felt er i det hele svakt ivaretatt hos oss.³⁹ Tore Kopperuds innføringsbøker til kirkeåret og gudstjenesten har vist seg å ha stor bruksverdi.⁴⁰ Ikke minst har kirkeårsboken blitt en uunnværlig «companion» for mange prester.

En av de få studiebøker på norsk som arbeider med «det liturgiske» som teologisk grunnkategori, er Øystein Bjørdals skisser til en liturgisk teologi.⁴¹ Den peker i en retning som bør følges opp, fordi langs dette spor har vår praktiske teologi mer å hente til berikelse av det faktiske gudstjenesteliv.

e. *Katekettikk og religionspedagogikk*. – Etter Bjarne Hareides igangsettende arbeide på det kateketiske og religionspedagogiske felt etter krigen – institusjonelt gjennom IKO og litterært gjennom flere bøker – har ikke minst Aasmund Dale fremstått som den mest produktive forfatter på dette fagfelt i Norge.⁴² Den som har løftet religionspedagogikken opp på høyt akademisk nivå her tillands, og som ble den første professor i faget (1970), er Ivar Asheim. Han utga den første lærebok i religionspedagogikk på et skandinavisk språk.⁴³ Av innførende art er også hans publikasjon *Tro – dannelse – oppdragelse*.⁴⁴ Den oppmerksomhet narrativ teologi har fått de senere år, er religionspedagogisk søkt nyttiggjort av Sverre Dag Mogstad.⁴⁵ – Forøvrig er det produsert en del

praksis-relatert materiale knyttet til konfirmanntarbeidet, familiegudstjenesten, etc.⁴⁶

f. *Kirkerett*. – Dette fag har like fra begynnelsen av vært nokså marginalt i norsk praktisk teologi. Dette skyldes bestemte morfologiske trekk ved lutherdommen, vår statskirkelighet, samt en uutviklet erkjennelse av at struktur-, avgjørelses- og maktspørsmål vitterlig også hefter ved den lutherske kirkeavdeling. Den kirke som ikke ser disse problemer i øynene, vil gang på gang oppleve maktproblemets bakholdsangrep – og da ofte med stor konfliktløsende kraft. – Våre kirkerettslige håndbøker begynner nå å bli av gammel dato.⁴⁸ Vi har sett visse tilsprang til ny interesse for kirkeretten, dels i form kontaktfora, dels i mindre enkeltstudier.⁴⁹ Men her har norsk praktisk teologi mye å ta igjen.

2. *Forskningsbidrag*

Om hovedtyngden av praktisk-teologiske arbeider i Norge ligger på læreboken og studiestoffet, oppviser vårt teologiske miljø likefullt en del doktoravhandlinger og andre forskningsbidrag på fagfeltet. Vi trekker frem noen sentrale arbeider med vekslende forskningsdesign og faglig orientering.

a. *Med kirkehistorisk innsiktning*. – Avhandlinger og prosjekter som har et historisk-deskriptiv anlegg (men metodisk ofte gjennomført som en kombinasjon av historisk-kronologisk fremstilling, systematiske grep og tekstanalyser), fins relatert til flere av de tradisjonelle PT-disipliner.

Innenfor liturgikkens område nevner vi først Birger Gulbrandsens bredt anlagte undersøkelse av nattverden i norsk kirkeliv.⁵⁰ Selve kjenneren av norsk liturgihistorie, professor Helge Fæhn, utga i 1956 sin avhandling om *Ritualspørsmålet i Norge i tidsrommet 1785–1813*, en omsorgsfull bearbeidelse av et stort kildemateriale. I fjor utkom så den store sammenfatning av

Fæhns lange forskerliv med vår liturgiske tradisjon, et arbeid som vil bli stående i lang tid som standardverket på sitt felt.⁵¹ Nevnes her må også Lars Flatøs avhandling om den store liturgirevisjon rundt siste århundre, den periode som på avgjørende vis ble preget av Gustav Jensens innsats. Avhandlingen ble godkjent til å forsvares for den teologiske doktorgrad, men Flatø avgikk ved døden like etter at arbeidet var innlevert til bedømmelse.⁵²

Halvor Bergan tok for seg et sentralt pastoralteologisk tema i sin avhandling om skriftemålet i Den norske kirke fra reformasjonen til i dag. Han kartlegger her bruken av skriftemålet i nevnte tidsrom, belyser utviklingstrekk ved skriftemålet og de faktorer som bestemte denne utvikling.⁵³ Videre grep Bjarne Hareide tak i et viktig konfirmasjonshistorisk tema i sin undersøkelse av den lutherske konfirmasjon i Tyskland 1520–1585. Gjennom siktning og bearbeidelse av et stort materiale lyktes det Hareide å komme frem til et mer nyansert og balansert bilde av den lutherske konfirmasjon på reformasjonstiden enn forskningen hittil hadde maktet.⁵⁴

Olav Hagesæthers stort anlagte fremstilling av norsk preken bearbeidet et forskningsfelt som bare bitvis var belyst tidligere. Fremstillingen føres opp til det tidsskille da Norge får eget universitet, og er i stor grad bygget opp omkring de sentrale predikanter og prestelærere i angjeldende periode.⁵⁵ På forskningsmessig nokså oppløyd mark kunne også Knut Aukrust gå i utarbeidelsen av sin diakonihistoriske avhandling om det kirkelige sosiale arbeid i Norge frem til 1. verdenskrig.⁵⁶

I tillegg til disse mer historisk-kronologiske fremstillinger av utviklingen innenfor ett bestemt praktisk-teologisk saksområde eller praksisfelt, er det gjort forsøk på å finne et *samlende perspektiv* for hele det praktisk-teologiske forskningsfelt. Her har begreper som «spiritualitet» og «spiritualitetsforskning» blitt nøkkeltermer. I Norden har ikke minst Alf Härdelin gjort seg til tals-

mann for å se spiritualitet som et «kyrkove-
tenskapligt totalperspektiv». ⁵⁷ I Norge har
Jan Schumacher i flere artikler fremmet et
lignende helhetssyn på kirkehistoriefaget
som den kristne spiritualitets historie, og da
ikke bare i kronologisk-deskriptiv forstand,
men for gjennom dette studium å erindre
med henblikk på fremtiden. Siktemålet for
et slikt studium vil være å utmyntre hva
som er av blivende verdi og varige model-
ler med tanke på – som kirke og enkeltkrist-
ne – å leve ut klassisk kristendom i en seku-
larisert kultur. ⁵⁸

Det såk. «Østfoldprosjektet», et NFR-støttet prosjekt
viet lokalkirkelige forhold i Østfold, har også praktisk-
teologiske implikasjoner, ettersom det søker å belyse
hvordan almene historiske prosesser og menighetsli-
vets aktører og rammevilkår samspiller i utformingen
av det sosiale og religiøse liv som ytrer seg på regionalt
nivå. ⁵⁹ – Faglig står prosjektet i kontakt med svenske
forskningsmiljøer (Uppsala, Båhuslän/Göteborg).

b. Med systematisk-teologisk innsiktning. – Tor
Aukrusts avhandling *Forkynnelse og historie*
tok opp «Graben»-problemet på en måte
som er av betydning for homiletisk prin-
sippenkning. ⁶⁰ Avhandlingen munnet ut i
flg. konklusjon: «Den hermeneutisk ansvars-
bevisste teologi kan med så sterk energi rette
blikket mot det historisk gitte budskap og de
hermeneutiske prinsipper, at den overser
grunnforutsetningen for ordets 'Vergegen-
wärtigung': Kristi realpresens» (s. 345).

Olav Hognestad har analysert bestemte
aspekter i teologien til den prinsipp-homi-
letiske gigant i vårt århundre, Karl Barth. ⁶¹
Det er nøkkelbegrepet «Wort Gottes» og
den utvikling dette har hatt i Barths teologi
som er avhandlingens gjenstand. Forfatter-
en undersøker de hermeneutiske implika-
sjoner i dette begrep, for så å arbeide med
Barths intrikate prekendefinisjon, rundet av
med en avsluttende analyse av prekenma-
teriale av Barth.

Selvom det kan fortone seg noe presset å trekke inn
Carl Fr. Wisløffs ⁶² og Ivar Asheims ⁶³ Luther-studier i
denne sammenheng, lar det seg til en viss grad forsva-
re, ettersom Wisløffs arbeid også har liturgihistoriske
implikasjoner og Asheims avhandling legger et teolo-

gisk grunnlag for en luthersk pedagogisk teori på basis
av et bredt studium både av reformatorens pedagogisk
relaterte skrifter og prekener.

c. Med empirisk basis – «kirkeforskning». –
Som nevnt har særlig nyere religionssosio-
logi – med dens metoderepertoar – inspirert
til en empirisk basert praktisk-teologisk
forskning. ⁶⁴ Mens religionssosiologien ar-
beider mer alment på å analysere utfoldet
sosialt liv med henblikk på dets religiøse
dimensjon, vil «kirkeforskning» mer uttalt
arbeide i en *kirkelig* kontekst, forstå seg som
et *teologisk fag* i *tverrvitenskapelig* samarbeid,
med sikte på å fremskaffe *relevant kunnskap*
med henblikk på *menighetenes liv* og de kir-
kelige tjenestebæreres virke i *samtiden*. ⁶⁵ Kir-
keforskning fremstår som en ny, interessant
modus av den praktiske teologi.

Det er her verd å merke seg at årboken *Norvegia sacra* i
sin tid (1. utg. 1921) uttrykkelig ble lansert som «et or-
gan for norsk kirkeforskning», og at større bidrag som
ikke kunne rommes i årboken skulle samles i en «serie
skrifter til kunnskap om den norske kirke i fortid og
samtid (*Bibliotheca Norvegiae sacræ*)». ⁶⁶ Det anliggende
som her ble tatt opp tidlig i 1920-årene kan bl.a. ses
som et norsk utslag av den forskning omkring religiøs
«Volkskunde», som ble et viktig tema i tysk praktisk te-
ologi rundt siste århundreskifte (Paul Drews o.a.).

Undersøkelsen om «Presterollen» kan beteg-
nes som pastoralteologisk innsiktet kirke-
forskning. ⁶⁷ Et arbeid i denne genre er også
en analyse av forventninger og holdninger til
høymessen blant norske kirkegjengere, gjen-
nomført ved Menighetsfakultetets praktisk-
teologiske seminar. ⁶⁸ Men her kan vi snart
vente større anlagte kirkeforskningsstudier,
bl. a. i KIFO-regi (H. Hegstad o.a.).

Helge Hognestads sterkt omdiskuterte disputas fra
1978 er vanskelig å rubrisere faglig. Avhandlingen er
en kombinasjon av outrert redaksjonshistorisk Mate-
us-eksegese, kunnskapssosiologi og analyse av for-
kynnelsesmateriale. ⁶⁹ Dens bærende tese er at den råd-
ende kirkelige forkynnelse kun øver en institusjonsle-
gitimerende funksjon, i det den opprettholder «den
kirkeskapte virkelighet».

d. Med strategisk sikte. – Kirkens pressede si-
tuasjon i det (post)moderne samfunn tving-

er den praktiske teologi til mer direkte å bistå i den strategiske tilrettelegging av dagens og morgendagens tjenestemønster. Internasjonalt har denne litteratur om «Gemeindeaufbau» slått igjennom på 1980-tallet, og min bok *Huset av levende stener* er en norsk variant av genren.⁷⁰ Med utgangspunkt i en kritisk drøfting av norsk pastoraltradisjon forbindes her situasjonsanalyse og Bibelens normative tekster med henblikk på å utmynte bærekraftige pastoraleologiske modeller for fremtiden. Resultatet kan karakteriseres som et stykke anvendt, praktisk ekklesiologi med tanke på kirkens tjeneste i verden. Praktisk teologi er, i bestemt og dyp mening, «oppdragsforskning».

Denne type «strategiske» arbeider bør etter min mening bli en prioritert *modus* av praktisk teologi i årene fremover. Det vil også innebære at den mer akademisk-faglige praktiske teologi hos oss vil føre videre, utdype og kvalifisere den tradisjon av *praksisnærhet* som er en så verdifull side ved seminar-arven.

Jeg fremholdt allerede i den nevnte programartikkel til HPT i 1984 at den praktiske teologi i årene fremover ville måtte bistå kirken mer konstruktivt-strategisk enn hittil hadde vært tilfelle.⁷¹ I vårsementer 1995 har jeg, som et forsøk, gjennomført et seminar om temaet «Konflikt i menigheten». Seminarets arbeidsgang har vært slik: (1) Analyse av problemet i form av tverrfaglig utredning om konfliktenes fenomenologi (Hvilke typer menighetskonflikter fins?). (2) Intervenering i relevant skriftmateriale (Hvordan arbeidet urkirken med konfliktløsning?). (3) Systematisk-teologisk refleksjon over fenomenet i lys av den empiriske analyse og bibelsk normativitet. (4) Praktisk-teologiske konklusjoner («strategier») for en bedre kirkelig mestring av fenomenet konflikt.

Denne måte å arbeide praktisk-teologisk på, innebærer at faget ikke bare forstår seg selv som et formidlingsledd mellom den «teoretiske» teologi og den kirkelige praksis, slik vår tradisjon i stor grad har forstått saken. Ved å sette aktuelle sider ved dagens kirkelige praksis under lupen, kan den praktiske teologi selv bidra til å føre nye spørsmål opp på den teologiske dagsorden.⁷² Den praktiske teologi genererer da

selv teologiske problemstillinger, som den så kan invitere andre teologiske fag til å bistå i løsningen av. Da fungerer den praktiske teologi ikke bare med det mål å «fruktbargjøre» teologien fra grunnstudiet «for prestegjeringen» (jf. Smemo), men gir selv nødvendige teologiske oppslag.

IV. Oppsummeringer

Denne oversikt over norsk praktisk teologi fører frem til noen konklusjoner:

- Praktisk teologi er ingen «smal» sak. Det er tvertom *ulike berettigede modi* av praktisk-teologisk faglighet, med tilhørende metoderepertoar: Hovedanlegget kan være historisk, systematisk-teologisk/hermeneutisk,⁷³ empirisk, uttalt tverrfaglig slik som i «kirkeforskningen», strategisk – eller den kan ta form av lærebokens oppsummerende fremstilling.
- Den praktiske teologi er definitivt ikke lenger snevert orientert mot prestens embetsførsel, men *arbeider bredere ekklesiologisk* med kirkens livsyttringer i fortid, nåtid og fremtid som gjenstand.
- Det er *ikke lett å trekke skarpe grenser* mot tilgrensende fag. Dette skyldes at å analysere kirkens livsutfoldelse – altså det flettverk som utgjør «kirkens praksis» i de mange ulike kommunikasjonssituasjoner (i gudstjenesten, i undervisning, i offentligheten, osv.) – er en ytterst kompleks sak. Når heller ikke jeg har brukt mye energi på å trekke opp strikte grenser for den praktiske teologi, skyldes det at faget generelt ikke bør være opptatt av å markere revir, men snarere være innstilt på meningsfylte faglige dialoger. Dessuten signaliserer en slik åpen holdning at den praktiske teologi, etter min mening, slett ikke bør ha som mål å annektere de praktisk-teologiske forpliktelser som i høy grad også påhviler i de klassisk-teologiske hovedfag.
- De mer kvalifiserte forskningsmessige

fremstøt har vært såpass få (om enn meget relevante) at de knapt gir tilstrekkelig grunnlag for å kunne gi en karakteristikk av *forskningsprofilen* på norsk praktisk teologi.

Faglig sett skjer det for tiden mange fremstøt over en bred skala: Presteforeningen bygger ut et omfattende program for praktisk-teologisk kompetanseoppbygging for presteskaper. Det nyopprettede Olavsstipendiet gir norske prester generøse muligheter til å ta opp forskningsoppgaver. Nye lærebøker og hjelpestoff utgis stadig og utfyller hull i vårt praktisk-teologiske bibliotek. Ulike typer kirkeforskningsprosjekter er satt i gang, og den almene kulturforskning rommer også praktisk-teologiske aspekter (jf. KULT-programmet). Faget har fått sitt første professorat i Norge, og doktorgradsprogrammer gir mulighet for å utvikle prosjekter i rammen av individuell veiledning og forskerseminarer.

Denne økende investering på det praktisk-teologiske område vil komme til å medføre:

- en bredere debatt om metoder innenfor praktisk-teologisk forskning
- en større bevissthet om hvilke krav som bør stilles til et relevant, støtteverdig PT-prosjekt
- behov for å kvalitetssikre de enkelte prosjekter, så ikke gapet mellom masse og kvalitet etterhvert blir generende stort
- en gjennomtenkning av formidlingskanalene for den nye kunnskap som innhentes, slik at den kan komme kirken til gode, og ikke bare havne i arkivene.

Noter:

1. Sitert etter E. Molland: *Norges kirkehistorie i det 19. århundre*, bd. 1, Oslo 1979, s. 112.
2. E. Molland: *ibid.*, s. 112.
3. W.A. Wexels: *Foredrag over Pastoraltheologien*, Christiania 1853.
4. A. Aarflot: «Menigheten' som teologisk og kirkelig begrep. En studie i norsk pastoralteologi, med særlig henblikk på Gabriel Skagestads kirkesyn», i *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 1966, s. 26–43 (27).
5. A. Grimelund: *Forelesninger over praktisk Theologie, i kort Sammen drag*, Christiania 1856. – Dette er et opptrykk av Grimelunds knappe notater utarbeidet til bruk for undervisningen.
6. Cf. B. T. Oftestad: «Lekmannsprekenens kirkelige legitimitet», i *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 1980, s. 189–206.
7. Se K. Rygnestad: «Noko om Det praktisk-teologiske seminar i Noreg frå 1848–1905», i *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 1948, s. 36–52 (43).
8. Se L. Flatø: «Gustav Jensen som teolog», i *Norsk teologisk tidsskrift* 1974, s. 209–248; J. Schumacher: «Folkekirke og nattverdmenighet hos Gustav Jensen», i *Halvårsskrift for Praktisk Teologi* 2/1988, s. 20–28; O. Myrseth: «Gustav M. Jensen – ein gudstjeneste- og kyrkjefornyar», *ibid.* 1/1989, s. 11–19. – Se også C. Fr. Wisløff: «Det geistlige embede og det alminnelige prestedømme i norsk pastoralteologi fra W.A. Wexels til Gustav Jensen», i *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 1958, s. 49–68.
9. G. Jensen: *Afhandling om Gudstjeneste og Menighedsliiv*, Kristiania 1887, s. 18. Hans mest leste og pregende bok er *Indledning til Prestetjenesten* (1888), som er en pastoralteologisk meditasjonsbok. Den er utkommet i en rekke opplag og på flere språk.
10. Se J.J. Jansens livserindringer i *Oplevet og tænkt*, 3. opl., Kristiania 1909, s. 188f.
11. J.J. Jansen: *Forkyndelsen. Et Livsspørgsmaal for Kirke og Folk*, Kristiania 1906.
12. Se O. Skjevesland: «'Hver Ord levet, før det blev talt' – J.J. Jansen 1844–1912», i *Halvårsskrift for Praktisk Teologi* 1/1994, s. 20–35.
13. Se O. Skjevesland: «'En menighetslivets tenker på Skriftens grunn'. Gabriel Skagestad som pastoral-lærer», i *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 1983, s. 173–185 (173f).
14. Se f. eks. L. Østnor: *Kirkens tjenester med særlig henblikk på diakontjenesten*, Oslo 1978; A.B. Oftestad (red.): *En bok om kirkens diakoni*, Oslo 1980; K.I. Johannessen: «Überlegungen zur Situation der Diakonie und zur Theologie der Diakonie in Norwegen», i P. Philippi/Th. Stroh: *Theologie der Diakonie*, Heidelberg 1989, s. 42–67. – For diakonihistorisk bakgrunn, se O. Skjevesland: «Fra anstalt diakoni til diakonimenighet», i *Halvårsskrift for Praktisk Teologi* 2/1989, s. 18–34.
15. F. eks. *Reform av Den norske kirke. Innstilling fra Det frivillige kirkeråds reformkommisjon av 1965*, Stavanger 1969; *Den norske kirke og Staten. Innstilling fra Det frivillige kirkeråds utredningskommisjon av 1969*, Stavanger 1973.
16. F. eks. *Stat og kirke* (NOU 1975:30); *Ny ordning for høymessen* (NOU 1976:6); *Norsk Salmebok* (NOU 1981:40); *Den norske kirke og laren* (NOU 1985:21).
17. Så Rygnestad (note 7), s. 45.
18. A. Grimelund (note 5), s. 245.

19. O. Skjevesland: «Praktisk teologi på norsk», i *Halvårsskrift for Praktisk Teologi* 1/1984, s. 3–8 (4).
20. O. Skjevesland: *Huset av levende stener*, Oslo 1993, s. 23ff.
21. Dette inntrykk festet seg etter en nordisk fagpresentasjon under et homiletisk symposium i Åbo 2.–4. des. 1994. Se nedenfor note 24.
22. Se f. eks. O. Evenshaug/ D. Hallen: *Barnedåp og oppdragelse. Hva ønsker og mener småbarnsforeldre i storbyen?* Oslo 1981. – Ikke minst må her nevnes S. Harbos dr.avh.: *Barndomserfaringer og voksentro. En religionspedagogisk undersøkelse om forholdet mellom tidlig påvirkning og senere holdning til kristendommen*, Oslo 1989.
23. Det futurologiske ved faget er med tyngde brakt inn i debatten av wiener-praktologen P.M. Zulehner: *Pastoraltheologie. Bd.4: Pastorale Futurologie*, Düsseldorf 1990.
24. G. Skagestad: *Ordets tjeneste*, Oslo 1938; J. Smemo: *Er prekenens tid forbi?* Oslo 1938; C.Fr. Wisløff: *Ordet fra Guds munn. Homiletiske hovedspørsmål*, Oslo 1951; P. Marstrander: *En bok om prekenen*, Oslo 1963; B.O. Weider (red.): *Forkynnelsen i brennpunktet*, Stavanger 1970; O. Skjevesland: *Broen over 2000 år. Bidrag til prekenlæren*, Oslo 1981; idem: *Ord i det blå? Stikkprøver i en årgang norske radioandakter*, Oslo 1986; T. Aukrust: *Exodus. Om forkynnelsens krise*, Oslo 1984. – I tillegg kan nevnes T.J.S. Grevbo: *Den faktiske preken som tjeneste for Ordet. Et bidrag til debatten om prekteori og prekenpraksis*. Skrivestua MF 1986 og A. Valen-Sendstad: *Fra predikantens studieakammer. En mini-homiletikk*, Oslo 1990.
25. G. Skagestad: *Pastorallære, del I–III*, Oslo 1928–30.
26. B.O. Weider: Kallet og tjenesten. Pastoralteologiske prinsippsspørsmål, Oslo 1969. Pastoralteologisk i anlegget er også min bok *Levende kirke. Om nådegaver, tjenester og menighetsbygging*, Oslo 1984.
27. A. Fjellbu: *Sjelesorg*, Oslo 1933. – For historisk oversikt, se T.J.S. Grevbo: «Sjelesorg på norsk. Typiske trekk og utviklingslinjer i norsk sjelesorg», i *Tidsskrift for sjelesorg* 1/1985, s. 5–15.
28. B. Storset: *Sjelesorg i praksis*, Oslo 1947.
29. E. Anker Nilsen: *Nye veier i sjelesorgen. Pastoralrådgivning*, Oslo 1957; idem: *Pastoralrådgivning*, Oslo 1974.
30. K. Enger: *Innføring i sjelesorg I. Prinsipper og relasjoner*, Oslo 1971 og *Innføring i sjelesorg II. Praksis*, Oslo 1977.
31. K.-P. Dahl: *Pastoralpsykologi*, Stavanger 1972. – Se også E. Anker Nilsen (red.): *Sjelesorg og psykoterapi. En pastoralpsykologisk antologi*, Oslo 1986; R.D. Kolnes: *Åpenbaring og opplevelse. Religionspsykologien som utfordring for teologien*, Oslo 1978. – En inngående historisk oversikt fins hos T.J.S. Grevbo: «Religionspsykologien i Norge. En oversikt fra 1915 til i dag», i *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 1987, s. 287–306.
32. T.J.S. Grevbo: *Det fir-foldige menneske. Et personlighetsspeil til sjelesørgersk bruk*, Oslo 1983.
33. Ø. Eide: *Pastoral Care in an African Village. An Introduction*, Nairobi 1988.
34. Se f.eks. L.G. Engedal: «Guds hjerte og menneskets sjel. Momenter til analyse av sjelesorgens teologiske og dynamiske egenart», i *Tidsskrift for sjelesorg* 2–3/1994, s. 123–147.
35. Flittige bidragsytere til denne genre har bl.a. vært: Anders Bergem, Per Arne Dahl, Kjell-Petter Dahl, Gunnar Elstad, Atle Roness og Johan Arnt Wenaas.
36. H. Fæhn: *Høymessen i går og i dag*. 1. utg., Oslo 1963.
37. I. Ellingsen: *I Guds hus*, Oslo 1980.
38. S. Wernø Holter: «Kom, tilbe med fryd!», Oslo 1991.
39. Et av de få bidrag å vise til her er *En ny sang for Herren. En studiebok i hymnologi*, Oslo 1981. – Forøvrig bør nevnes at Egil Elseth har nedlagt store fortjener med sin serie av portretter over salmediktere. – Av tidligere arbeider til hymnologien må særlig fremheves H. Blom Svendsen: *Norsk salmesang*. 3 bind, Oslo 1935–1954 (*Bibl. Norv. Sacra* bind VIII, IX og X).
40. T. Kopperud: *På vandring gjennom kirkeåret*, Oslo 1986; idem: *På jorden som i himmelen*, Oslo 1989.
41. Ø. Bjørdal: *Tro og tilbedelse*, Oslo 1986 (Boken er en popularisert utgave av en Master-avh., *Lex orandi, lex credendi*, antatt ved Luther Northwestern Seminary 1983). – Per Lønning: *Høymesse*, Oslo 1979, er en bok med samme gudstjeneste-inspirerende sikte.
42. Se f. eks. Aa. Dale: *Undervisning i kirken*. Skrivestua MF, Oslo 1985; idem: *Undervisning i kirken gjennom tidene*. MF-bok, Oslo 1992; idem: *Læring i kirken. En praktisk kirkeledadattikk*, Oslo 1994.
43. I. Asheim: *Religionspedagogikk. En innføring*, Oslo 1976. Ny omarb. utg. ved I. Asheim og Sv. D. Mogstad: *Religionspedagogikk. Tolkning – undervisning – oppdragelse*, Oslo 1987.
44. I. Asheim: *Tro – dannelse – oppdragelse. Religionspedagogiske emner og grunnbegreper*. Stensil. Skrivestua MF 1977/1989. – Asheim har forøvrig også levert et viktig pastoralteologisk arbeid: *Embetsplikt og lojalitet. Betenkning avgitt til Bispemøtet våren 1980*, Oslo 1980.
45. Sv. D. Mogstad: *Fag og fortelling*, Oslo 1990.
46. Cf. E. Petersen/J. Ulltveit-Moe/F. Wagle: *Konfirmasjonstiden. Plan og praksis*, Oslo 1983; B.H. Fossum/M. Ryppdal: *Gudstjeneste for små og store*. IKO, Oslo 1984; L. R. Dahl: *I morgen er det søndag. Preken-skisser for familiegudstjenester*, Oslo 1994.
47. Cf. K. Rygnestad (note 7), s. 40.
48. U.A. Motzfeldt: *Den norske Kirkeret – tilligemed den øvrige Geistligheden især vedkommende Lovgivning*, Christiania 1844; S. Broch: *Norsk Kirkeret*, Kristiania 1904; A. Taranger: *Norsk Kirkeret*, Kristiania 1917; K. Hansson: *Norsk kirkerett*, Oslo 1957; K. Robberstad: *Lærebok i kyrkjerett*, Bergen 1963.
49. A. Aarflot: «Jus in sacris», i *Lov og Rett* 1983, s. 200–212.; T.J.S. Grevbo: «Veivalg i kirkerettens landskap», i *Halvårsskrift for Praktisk Teologi*

- 1/1984, s. 13–20; P.-O. Gullaksen: «Den nye kirken og den nye staten», i *Reform og embete. FS til Andreas Aarflot på 65-årsdagen den 1. juli 1993*, Oslo 1993, s. 49–60.
50. B. Gulbrandsen: *Nattverden i norsk kirkeliv. Bibl. Norv. Sacrae XVII*, Oslo 1948.
51. H. Fæhn: *Ritualspørsmålet i Norge 1785-1813. En liturgisk og kirkehistorisk undersøkelse med særlig henblikk på geistlighetens stilling til tidens reformplaner*, Oslo 1956; idem: *Gudstjenestelivet i Den norske kirke – fra Reformasjonen til våre dager*, Oslo 1994.
52. L. Flatø: *Den store liturgirevisjonen i vår kirke 1886–1926. En kirkehistorisk undersøkelse*, Oslo 1982.
53. H. Bergan: *Skriftemål og skriftestol. Skriftemålet i Den norske kirke fra reformasjonstiden til idag*, Oslo–Bergen–Tromsø 1982.
54. B. Hareide: *Konfirmasjonen i reformasjonstiden. En undersøkelse av den lutherske konfirmasjon i Tyskland 1520–1585*, Oslo 1966 (=Bibl. Theol. Practicae 20). – Jf. B. Haraldsø (red.): *Konfirmasjonen i går og i dag. Festskrift til 250-års jubileet 13. januar 1986*, Oslo 1986.
55. O. Hagesæther: *Norsk preken fra Reformasjonen til omlag 1820. En undersøkelse av prekenteori og forkynnelse*, Oslo–Bergen–Tromsø 1973; se videre idem: *Kirken og tiden. Norsk preken fra 1880 til 1920. Presteforeningens studiebibliotek nr. 35*, Oslo 1991.
56. K. Aukrust: «Prest, prost, enkemann, fattigmann...». *En studie av kirkelig sosialt arbeid i Norge fram til 1914*. Universitetet i Oslo 1990.
57. A. Hårdelin: «Spiritualitet – ny deldisciplin eller kyrkovetenskapligt totalperspektiv?», i *Svensk teologisk kvartalskrift* 1986, s. 160–166.
58. Se f. eks. J. Schumacher: «Hjelpevitenskap for systematikken eller praktisk-teologisk teoriarbeid? Noen refleksjoner om kirkehistoriens plass og rolle», i *Ung Teologi* 2/1984, s. 21–28.
59. Til orientering, se A.B. Amundsen: «Østfoldprosjektet. Studier av religiøs regionalkultur», i *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn* 2/1989, s. 151–165; B.T. Oftestad: «Kirkegeografi i Østfold. En ny form for kirkehistorieforskning», i *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 1991, s. 257–260.
60. T. Aukrust: *Forkynnelse og historie. En studie i spørsmålet om Kristi realpresens*, Oslo 1956.
61. O. Hognestad: *Ordet i ordene. Bibeltolkning og preken i Karl Barths dialektiske «Guds-Ord-teologi»*, Trondheim 1986.
62. C.Fr. Wisløff: *Nattverd og messe. En studie i Luthers teologi*, Oslo 1957.
63. I. Asheim: *Glaube und Erziehung bei Luther. Beitrag zur Geschichte des Verhältnisses von Theologie und Pädagogik*, Heidelberg 1961.
64. Av religionssociologiske arbeider som har inspirert vår praktiske teologi, kan nevnes O. Hauglin: *Rapport fra Nærby. En religionssociologisk analyse av en norsk drabantbymenighet*, Oslo 1970; O. Aagedal: *Forkynninga i samfunnet – samfunnet i forkynninga. Ei religionssociologisk drøfting av privatisering i tilknytning til ein analyse av radioandaktar*. Institutt for sosiologi, UiO 1973; K. Lundby: *Troskollektivet. En studie i folkekirkens oppløsning i Norge*, Oslo–Bergen–Stavanger–Tromsø 1987. – Nevnes her bør også S. Lappegards folkekirkestudier, se f. eks. «Folkekyrkja i det gamle bondesamfunnet», i *Kirke og Kultur* 1984, s. 550–560.
65. Jf. T. Austad: «Hva er kirkeforskning?», i *Luth. Kirketidende* 20/1993, s. 640–642; H. Hegstad: «Kirkevirkelighet og kirkeforskning», i *Ung Teologi* 4/1994, s. 9–18; I. Asheim: «De samfunnsvitenskapelige metoder og teologiens normproblem», i *Kirken og samfunnet. Rapport fra en konferanse omkring temaet «Kirken og samfunnet»*. NAVF, Oslo 1979; O. G. Winsnes: «Kirkeforskning mellom empiri og teologi», i E. Karlsauve (red.): *Religionsfag og samfunnsfag*, Trondheim 1994, s. 89–108.
66. Se Oluf Kolsruds forord i C. Hansteen: *Av det norske kristenlivs psykologi. Bibl. Norv. Sacrae I*, Bergen 1922.
67. *Presterollen. En kvalitativ undersøkelse om det å være prest i Den norske kirke*, Trondheim 1989.
68. P. Krabbe/O. Skjevesland: *Rapport fra gudstjenesten*, Oslo 1993.
69. H. Hognestad: *Forkynnelse til oppbrudd. Bd.1 og Forkynnelsen – kirkens forsvar? Bd. 2.*, Oslo–Bergen–Tromsø 1978. – Opposisjonsinnleggene er trykt i *Norsk teologisk tidsskrift* 4/1978.
70. Se note 20; jf. den «church growth»-inspirerte bok av B.R. Eriksen: *Kirkevekst*, Oslo 1981.
71. Se note 19.
72. Se videre til dette, O. Skjevesland: «Kirkeforskning i praktisk-teologisk fagperspektiv», i *Luth. Kirketidende* 20/1993, s. 643–651.
73. Den stigende oppmerksomhet omkring hermeneutikken også i vårt miljø signaliserer at både bibelfag og systematisk teologi for tiden graviterer mot praktisk-teologiske problemstillinger, jf. E. Baasland: *Ordet fanger. Bibelen og vår tid*, Oslo 1991; J.-O. Henriksen (red.): *Tegn, tekst og tolk. Teologisk hermeneutikk i fortid og nåtid*, Oslo 1994.

Kyrkovetenskap

Något om utvecklingen av praktisk teologi i Sverige

Av Sven-Erik Brodd

I Sverige genomfördes 1973 en reform av den teologiska utbildningen som kom att få omfattande konsekvenser. I viss mening befästes nu en utveckling som har karaktäriserats som teologins omvandling till religionsvetenskap. Särskilt påfallande är att den sk religionsbeteendevetenskapen (Religionspsykologi, Religionspedagogik och Religionssociologi) kom att inta en framskjuten ställning. Detta påverkade självfallet den praktisk teologiska utbildningen och forskningen. Reformen innebar också att gamla ämnen fick nya bestämmingar. Det gäller gemensamt för både Lund och Uppsala vad angår Praktisk teologi som ombenämndes till Kyrko- och samfundsvetenskap, sedan 1983 gemensam beteckning för både Uppsala och Lund.¹ För Uppsalas del skedde dessutom en förändring 1976 som innebar att professuren i Systematisk teologi fick ett vidgat innehåll och blev en professur i Tros- och livsåskådningsvetenskap. Professuren i Dogmatik i Lund behöll sitt namn (senare ändrat till Systematisk teologi) och koncentrerades också fortsättningsvis till teologiska frågor.² Detta senare har också kommit att påverka de något olika utvecklingarna vad gäller Kyrko- och samfundsvetenskap om man jämför Lund och Uppsala.

Inledningsvis ska också sägas att det under 1995 utkommer en ämnesteoretisk och ämnhistorisk bok med titeln «Kyrkovetenskapliga forskningslinjer».³ Jag hänvisar till denna för fördjupad kunskap om Kyrkovetenskapen.

Praktisk teologi och prästutbildning

Vanligen brukar man föra professurerna i Praktisk teologi och senare i Kyrkovetenskap tillbaka på inrättandet av professurer i Pastoralteologi i Åbo 1804, Uppsala 1806 och Lund 1809.⁴ Pastoralteologin, som lärdes vid ett till fakulteterna knutet pastoralseminarium, var en rent praktisk prästutbildning. Med Schleiermachers indelning – och motivering – av teologin skedde liknande förändringar som gällde för hela Europa. Genom en kunglig förordning 1831 tillkom ämnet praktisk teologi. Då uppdrogs prästutbildningen åt den teologiska fakulteten (systematisk teologi, exegetik, kyrkohistoria och praktisk teologi). Till den praktiska teologin fördes både en teoretisk del, med föreläsningar i pastoralteologi, och en praktisk övningskurs. Genom studieordningen

1955 kom den sk praktisk teologiska övningskursen, som omfattade en termins praktisk prästutbildning, att skiljas från Praktisk teologi genom att föreståndaren för övningskursen kunde väljas bland alla fakultetens professorer. Efter ett omfattande utredningsarbete och lång debatt skildes sedan den praktiska prästutbildningen från de teologiska fakulteterna genom att Svenska kyrkan 1980 inrättade pastoralinstitut i Lund och Uppsala med rent kyrklig utbildning om ett år.⁵ Därmed hade den praktiska prästutbildningen helt lösgjorts från de teologiska fakulteterna.

I dag finns inga formella band med de teologiska fakulteterna i Sverige och någon bestämd kyrka. I lärarkåren finns således personer som över huvud taget inte är beredda att bekänna någon religiös tro, där finns personer som är prästvigda i Svenska kyrkan och personer som är romerska katoliker eller tillhör någon frikyrka.

Den praktiska teologin som icke-normativ och historisk vetenskap

Det är ett välkänt internationellt fenomen att den praktiska teologin omfattats av en väl så omfattande ämnesteoretisk diskussion som t.ex. den systematiska teologin. Debatten har rört såväl frågan om ämnets normativa ställning som om det skulle ha en historisk, systematisk eller, med ett modernt ord, beteendevetenskaplig inriktning.

När det gäller frågan om Praktisk teologi som normativ vetenskap är det tydligt att man relativt tidigt avvisade detta i Sverige. Sedemera ärkebiskopen Yngve Brilioth, professor i Praktisk teologi i Lund 1928–1937, skriver 1931 i samband med en bitande kritik av den tyska vetenskapsteoretiska diskussionen om ämnet att «den praktiska teologin erkänner den empiriska uppgiften som den överordnade, om den med fram-

gång skall kunna hävda sina vetenskapliga anspråk».⁶ Vad Brilioth menar med empirisk gäller provbarheten, inte något annat. Han anför också ett annat skäl mot Praktisk teologi som normativ vetenskap, nämligen möjligheterna till generalisering. Därför skriver han, får principiellt «inga konfessionella gränser inskränka forskningsområdet».⁷ Detta har sedan, åtminstone i princip, tillämpats både i Lund och Uppsala.

Vad sedan rör förhållandet mellan beteendevetenskaplig (framför allt har debatten rört psykologi och sociologi) och historisk inriktning, har Brilioth och hans företrädare på professuren i Lund, Edvard Rodhe, haft avgörande inflytande. Den historiska inriktningen kom att bli helt dominerande men med ett tydligt inslag av systematisk teologi, inte minst under Åke Andréns innehav av professuren i Uppsala (1953–1983). Undantaget från denna regel är den ämneskonception med mera psykologisk inriktning som i Uppsala finns i Gustaf Lizells (professor 1921–1937) forskning.

Praktisk teologi som summan av sina deldiscipliner

Gränsen mellan praktisk teologi, systematisk teologi, kyrkohistoria och religionsbeteendevetenskap – ibland också missionsvetenskap och etik – har i den internationella diskussionen varit flytande. I Sverige har emellertid, inte minst i avsaknad av motsvarigheten till vetenskapsteoretisk diskussion på den europeiska kontinenten och inte sällan i medveten motsatsställning till denna, praktisk teologi bestämts som summan av ett antal deldiscipliner. Av dessa deldiscipliner har i praktiken *liturgik* och *kyrkorätt* varit helt dominerande. Till dessa kommer sådana ämnen som traditionellt tillkommit pastoralteologin, nämligen *homiletik*, *hymnologi* och *kateketik* liksom *själavård* i vidaste mening. En deldisciplin

som infördes av Yngve Brilioth och som tidigt fick genomslag i undervisningen men först under de senaste decennierna i forskningen, är var han kallade kyrkokunskapen.⁸

Förhållandet mellan Praktisk teologi och andra teologiska ämnen

Några skarpa gränser mellan den praktiska teologin och andra discipliner inom den teologiska fakulteten har naturligtvis aldrig funnits. Så länge beteendevetenskaperna inte framträtt som självständiga fack och när fortfarande den praktiska teologin hade inmutat vissa områden, var situationen klarare. Under 1950- och 1960-talen började emellertid situationen att förändras. Pionjären vad gäller utvecklingen av den svenska religionssociologin, Berndt Gustafsson, var ursprungligen historiker.⁹ Gustafsson var den ledande kraften bakom tillkomsten av Religionssociologiska institutet i Stockholm 1962, vilket han ledde till sin död 1975. 1990 uppgick det i Svenska kyrkans forskningsråds verksamhet. Då hade professorer i religionssociologi inrättats både i Lund och Uppsala.

Religionspsykologin utvecklades ur religionshistorien, framför allt i Uppsala. Den gjorde gränserna i förhållande till den praktiska teologins själavård osäkra.

Religionspedagogiken har aldrig framträtt i Sverige som en egen disciplin, även om den under en period hade en någon typ av egen ställning inom beteendevetenskapen i Uppsala. Samtidigt som beteendevetenskaperna växte fram i Lund och Uppsala, restes krav på en ämnesutveckling av Praktisk teologi genom nya deldiscipliner och nya frågeställningar.

Åke Andrén formulerade redan 1959 den praktiska teologins förhållande till andra vetenskaper, och särskilt kyrkohistorien, så att problemet inte låter sig lösas genom den

praktiska teologins nära anknytning till det nutida kyrkolivet. Han skriver:

«Tvärtom har man klart understrukt, att den praktiska teologien genom sitt sätt att ställa problemen vidimerat sin ställning som en självständig vetenskap. Den undersöker nämligen hur kyrkan under olika tider omsatt sitt teologiska tänkande i praktiskt handlande, antingen det gäller liturgik, homiletik, kateketik, själavårdslära eller kyrkorätt. Därför måste den vara en historisk vetenskap, som med alla till buds stående historiska metoder och hjälpvetenskaper skall söka fixera, vad som verkligen skett eller sker. Men detta är endast den ena sidan av den praktiska teologins uppgift. För att verkligen kunna förstå, vad som varit eller är drivkraften i det historiska skeendet, krävs ett *idehistoriskt perspektiv och en verkligt teologisk analys*. Den praktiska teologins olika discipliner utgör därför tillsammans den teoretiska vetenskapen om kyrkans praxis.»¹⁰

Sven-Åke Selander har uppmärksammat mig på den centrala betydelse ordet «tillsammans» har i den sista meningen. Redan här möter den idé som nu är ledande inom Kyrkovetenskapen både i Uppsala och i Lund och som skulle kunna bestämmas genom begreppet ämnesintegration.

Från Praktisk teologi till Kyrko- och samfundsvetenskap

Redan 1953 föreslogs, vilket då avvisades, att Praktisk teologi skulle ombenämnas till Kyrkokunskap.¹¹ Denna tanke togs upp av den utredning som ledde fram till omorganisationen av den teologiska utbildningen 1973, och som omnämndes inledningsvis. Här föreslås ämnet ombenämnt till Samfundskunskap, alltså i betydelsen kyrkokunskap men med ett dominerande sociologiskt perspektiv.¹² Detta fick dock inte gehör och namnet blev Kyrko- och samfundsvetenskap. Namnet hade gemensamt föreslagits av de teologiska fakulteterna i Lund och Uppsala 1968.¹³ Bakgrunden är följande: I den inflytelserika utredningen av religionsvetenskaplig utbildning 1973 heter det att starka skäl talar för «att det nuvaran-

de ämnet praktisk teologi får en förskjutning mot aktuella förhållanden och att därvid den nuvarande deldisciplinen kyrkovetenskap får bilda kärnan». Tanken var då att de historiska delarna av ämnet skulle tonas ner och andra delar föras in, t.ex. konfessionskunskap (från den systematiska teologin) och religionssociologi. Men mycket av den praktiska teologin fick fortsatt och oreflektat utrymme. Förslaget att omvandla den praktiska teologin i religionssociologisk riktning fick dock inget genomslag. Vad som i stället hände, var att den närmast motsatta utvecklingen kom till stånd genom att religionssociologin växte fram som en särskild disciplin och Kyrkovetenskapen fördes till ett övergripande ämnesområde som kallades Kristendomens historia.¹⁵

Kyrkovetenskapens förhållande till Praktisk teologi

Sedan den nya ordningen trätt i kraft 1973, presenterade Åke Andrén (1976) Kyrkovetenskapen som summan av åtta delområden:

Kyrkornas och samfundens gudstjänstliv (liturgik), kyrkornas och samfundens förkunnelse, själavård och undervisning (homiletik och kateketik), kyrkornas och samfundens fromhetsliv («spiritualitet»), kyrkornas och samfundens rättsliga utgestaltung (kyrkorätt), kyrkornas och samfundens konfessionella och organisatoriska uppbyggnad (konfessionsvetenskap), kyrkornas och samfundens konstnärliga uttrycksmedel (bildkonst, arkitektur, musik och litteratur), kyrkornas och samfundens karitativa verksamhet (diakoni) och den ekumeniska dialogen mellan kyrkor och samfund (ekumenik).¹⁶

Därmed är kontinuiteten mellan Praktisk teologi och Kyrkovetenskap tydlig vad gäller ämnets delområden. Kanske kan man notera att ekumenik och spiritualitetsforskning framträtt tydligare och att ett studium av «konstnärliga uttrycksmedel» har lyfts fram. Men här sägs egentligen ingenting

(det skulle inte ha varit rätt forum för det) om de ämnesteoretiska problemen som fanns och finns. Förändringen från Praktisk teologi till Kyrko- och samfundsvetenskap hade knappast varit föranledd av mera djupgående vetenskapsteoretiska debatter. Men förändringen kom att ge anledning till reflexion. Tio år senare tar exempelvis dåvarande professorn i Kyrkovetenskap i Lund, Lars Eckerdal, upp frågan om behovet att med nya metoder komplettera den historiskt inriktade liturgiforskningen.¹⁷ Professorn Alf Härdelin utvecklade i Uppsala spiritualitetsforskningen som ett studium av «det existentiella livet i Anden, som levs i, av och ur den kyrkligt sakramentala gemenskapen». Professorn i Uppsala, Jan Arvid Hellström, tar sin utgångspunkt för sin konception av ämnet i en ganska vid diskussion om förhållandet mellan kyrkan och kulturen/samhällslivet.¹⁸ Delvis kritiserar han den traditionella ämnesindelningen och menar att kateketik är för smalt och att studiet måste gälla hela det problemkomplex som omfattas av kommunikationsprocesser. Hellströms budskap är att ämnet bestäms genom forskningsbehoven och att egentligen därför en avgränsning utifrån en helhetskonception kan ifrågasättas.

Nya vetenskapsteoretiska ansatser inom Kyrkovetenskapen

Varje period inom ett studie- och forskningsämne präglas naturligtvis av dem som företräder ämnet, främst professorerna. Länge kunde man inom ramen för den praktiska teologin i Sverige bevisa ämnets slagkraft genom den konkreta forskningsinsatsen. Ämnet låg fast och professorerna efterträdde varandra. I dag provas ämnets bärkraft varje gång en professor avgår. Det betyder nya krav på ämnesintegritet så att pågående forskning inte fördelas mellan andra teologiska discipliner och ämnet

upphör att existera. Kravet ställs att Kyrkovetenskapen ska ha en sådan profil att det finns skäl att behålla den i universitetsorganisationen. Detta kräver vetenskapsteoretisk reflexion.

Fortfarande kan man 1986 konstatera att den praktiska teologins delområden utgör ämnets karaktäristika. Någon principiell förändring syns inte ha skett i det för Lund och Uppsala detta år gemensamt utgivna fakultetsprogrammet.²⁰ Men bara några år senare, i det reviderade fakultetsprogrammet för Uppsala och Lund 1989, heter det bl.a.:

«Inom kristendomsforskningen har kyrkovetenskapen som övergripande uppgift att studera den kristna kyrkan just såsom 'kyrka'. Forskningen gäller 'ecklesiologin' sådan denna historiskt och i nutiden framträder i kristna kyrkor och samfund och gestaltas i en rad uttrycksformer – under samspel, spänningar och konflikter. Detta fokus på 'kyrkan' har bidragit till ämnets ombenämning... sedan 1970-talet... Förutom de klassiska svenska delområdena liturgi och kyrkorätt har flera andra aktualiserats. Det hänger samman med att frågeställningar förändrats och alltmer medvetet formulerats för syftet att undersöka 'den praktiska ecklesiologin'... Ämnesutvecklingen har medfört att en äldre strävan att avgränsa separata 'delområden' (kyrkorätt, liturgi etc.) har avlösts av strävanden att snarare hålla samman och behandla skilda uttrycksformer för att kunna klarlägga växelspel och teologiska strukturer.»²¹

Kyrkovetenskapen är alltså svår att avgränsa i förhållande till andra forskningsområden. Det gäller såväl metoder som innehåll. Problemet är om man ska finna eller om det bör finnas «en materiell definition som täcker in helheten», om Kyrkovetenskapen ska vara «ett sammanhållet forskningsämne» eller om Kyrkovetenskapen framstår som «snarare ett ämnesområde än ett ämne».²² Jan Arvid Hellström framförde tanken att deldisciplinerna är så disparata och så stora var och en för sig (t.ex. ekumenik och liturgik) att ämnets enda sammanhållande faktor är den historiska förankringen i den normativa praktiska teologin.²³

Ämnet Kyrkovetenskap har i Lund och Uppsala fått något olika profiler. Genom ett gott samarbete mellan de båda institutio-

nerna har emellertid nödvändiga förutsättningar erhållits för en fördjupad ämnesteorietisk diskussion, nödvändig för ett nytt ämne med gamla anor. Genom boken «Perspektiv på Kyrkovetenskapen», som nämndes inledningsvis, är grunden lagd för denna.

Skillnaderna och likheterna mellan Lund och Uppsala torde klarast framgå genom en jämförelse mellan två aktuella ämnespresentationer.

I kurskatalogen för Teologiska institutionen i Lund 1994/95 heter det:

«Kyrkovetenskapligt studeras den kristna kyrkan sådan denna möter i kristenhetens kyrkor och samfund och framträder i lärotraditioner, organisationsstrukturer, gudstjänst och fromhetsliv, historiskt och i nutiden. Särskilt undersöks teologiska motiveringar samt frågor om hur olika kyrkouppfattningar utvecklas och gestaltas under växlande kulturella och andra betingelser. Ett funktionellt perspektiv anläggs.»²⁴

Den avslutande meningen är utomordentligt viktig. Professorn i kyrkovetenskap i Lund, Sven-Åke Selander, har utvecklat saken i den första sammanfattande ämnesteorietiska uppsatsen på flera år.²⁵ Här ger Selander sin syn på det funktionella perspektivet och det funktionella arbetssättet. Kyrkovetenskapens «inre» forskningsfält är de kristna kyrkorna och samfunden. Men den omfattar också ett «yttre» forskningsfält som omfattar samhälle och kultur utan vilka det inre inte kan förstås. Selander skriver:

«Med funktionellt arbetssätt menar jag att man inte bara söker se de olika företeelser man forskar kring inom kyrkovetenskapen som isolerade företeelser utan också undersöker vilken roll de spelar tillsammans med andra faktorer i kyrkolivet, samhället i stort eller för enskilda människor utan naturlig anknytning till kyrka eller samfund. Undervisning och gudstjänst kan ses som olika funktionsområden, men de hör samtidigt samman och kompletterar varandra. Frågor om kristen fostran hör både till området kyrkoorganisation, undervisning och gudstjänstliv. Att utveckla diakonalt ansvar refererar till frågor om det sociala ansvaret inom det karitativa området, i undervisning och i gudstjänst- och fromhetsliv samt till frågor om ämbetet och dess organisation i kyrkorna.»²⁶

Det funktionella synsättet som, enligt Selander, kännetecknar kyrkovetenskapen, håller samman problemgruppen *vad/vilka* med problemgruppen *hur/varför*. Det betyder att Selander beskriver ett antal «funktionsområden» (organisation, gudstjänst- och fromhetsliv, undervisning och diakoni/socialt ansvar). Inom kyrkovetenskapen ska så många som möjligt av dem beaktas när man studerar ett fenomen. Liturgik, spiritualitet, kyrkorätt, etc, vill Selander inte betrakta som avgränsade forskningsämnen utan mer som vetenskapsmetodiska perspektiv som kan tillämpas tillsammans med andra perspektiv i en funktionsanalys.

I Uppsala heter det om kyrkovetenskapen i kurskatalogen 1995/96:

«Inom kristendomsforskningen har Kyrko- och samsfunds vetenskapen som övergripande uppgift att studera den kristna kyrkans egenart. Forskningen gäller alltså ecklesiologin sådan denna historiskt och i nutiden utformas i kyrkor och kyrkosamfund och ecklesialt gestaltas i en rad uttrycksformer – under spänningar, samspel och konflikter. Termen *samfund* utgör en precisering av vissa kyrkorättsliga och sociologiska perspektiv och rymmer i dag under begreppet *Kyrkovetenskap* som nedan används genomgående.

Kyrkovetenskapen har som universitetsämne utvecklats ur vad som tidigare hette Praktisk teologi. Den praktiska teologin i Sverige var uppbyggd så att den utgjorde summan av ett antal deldiscipliner, t.ex. *kyrkorätt, liturgik och kateketik*. Ämnesutvecklingen har medfört att en tidigare avgränsning av sådana separata delområden har avlösts av en strävan efter ämnesmässig integration. Det gäller nu att inom ecklesiologins ramar hålla samman och behandla skilda uttrycksformer för att kunna klarlägga växelspel mellan – och innehållet i – teologiska strukturer i den kristna kyrkans liv.

Ecklesiologi är ett omfattande begrepp. Kyrkovetenskapliga studier reser klassiska deduktiva, systematiskt-teologiska frågeställningar. Induktiva frågeställningar som inriktar sig på den kyrkliga erfarenheten och kyrkans självförverkligande (ecklesialiteten), kommer också till användning. Det gäller studier av såväl historia som nutid.

Termen *ecklesialitet* ersätter vad som tidigare ibland kallats praktisk ecklesiologi. Ett studium av praxis och kyrkliga uttrycksformer måste ta i beaktande att dessa inte bara är ett förverkligande av idéerna i det kyrkliga livet utan också att praxis är en del av idéernas förutsättning. Det betyder att de liturgiska, kyrkorättsliga, diakonala och andra strukturer som finns inom och

mellan kyrkorna (de ekumeniska perspektiven) studeras inte som isolerade företeelser utan i den ecklesiologiska kontext utan vilken de inte kan förstås.

Kyrkovetenskapen kännetecknas, som väl framgått, av en hög grad av tvärvetenskaplighet.»²⁷

Jämför man nu situationen i Lund och Uppsala har utvecklingen den senaste tiden (Sven-Åke Selander tillträdde professuren i Lund 1993, jag professuren i Uppsala 1994) kännetecknats av försöken att komma till rätta med ämnet Kyrkovetenskap. Det är intressant att både i Lund och Uppsala finns en tydlig strävan att hålla samman ämnet; i Lund genom funktionsperspektivet, i Uppsala genom ett integrationsperspektiv som grundar sig i ecklesiologin och ecklesialiteten. Samtidigt finns både hos mig och Selander en tydlig vilja att ta tillvara den gamla praktiska teologins olika deldiscipliner men nu mera som perspektiv på den helhet som blir undersökningens föremål. Om det är möjligt får väl framtiden utvisa. Om man fortsätter att jämföra Selander och mig – så långt vi nu har kommit, mycket återstår att göra tillsammans och var och en för sig – kan man nog säga att kyrkovetenskapen i Uppsala är mera kyrkocentrerad, mera historiskt systematiskt inriktad och i Lund mera öppen mot förhållandet kyrkakultur/samhälle och beteendevetenskapliga arbetssätt. Det här har naturligtvis att göra med professorernas och lektorernas egen forskningsprofil. Det har, i vilket fall som helst, tidigare varit så att Praktisk teologi/kyrkovetenskap i Lund och Uppsala varit mycket lika. Delvis bröts det upp under Jan Arvid Hellströms och Lars Eckerdals tid men det är sannolikt nödvändigt att lärostolarna i Lund och Uppsala får en varandra kompletterande profil vad gäller framför allt forskningsinriktning. Redan nu finns ett utbyte mellan kyrkovetenskapen i Lund och Uppsala som antyder att detta är utvecklingsbart.

Kyrkovetenskapliga forskningsfält

Efter andra världskriget präglades den praktiska teologin av en framgångsrik forskning om svensk reformationstid mot medeltida och kontinental bakgrund. Det gällde framför allt liturgik och kyrkorätt.² Från och med 1970-talet breddades inriktningen på olika sätt, inte minst genom att framträdande praktiska teologer hade tunga uppdrag inom den sk kyrkohandbokscommittén, främst Åke Andréén och Lars Eckerdal, som genom omfattande forskningar lade grunden till Svenska kyrkans nuvarande handbok.³ I Uppsala växte spiritualitetsforskningen fram särskilt genom Alf Härdelins forskningar⁴ och i Lund genomfördes ett projekt kring kommunikationsforskning under ledning av nuvarande universitetslektorn i Kyrkovetenskap i Lund, Rune Larsson.⁵ I Alf Härdelins forskarseminarium i Uppsala har flera doktorsavhandlingar med inriktning på svensk och internationell medeltid tillkommit. (Härdelin ledde fram till sin pensionering förra året ett särskilt medeltidsseminarium inom ramen för Kyrkovetenskapen i Uppsala.)

Om ämnet i dag utvecklats i något olika riktning i Lund och Uppsala har det delvis att göra med ämnesföreträdarnas och lektornas olika forskningsprofiler. Sven-Åke Selander i Lund har i sin forskning en inriktning på hymnologi och undervisning. Samtidigt har jag arbetat med frågor som rör helt andra infallsvinklar på ämnet, framför allt med ekumenik och kyrkorätt. Universitetslektorn i Uppsala, Oloph Bexell, har specialiserat sig på bl.a. liturgik.

I Stiftelsen Kyrkovetenskapliga Institutet har kyrkovetenskapsämnen i Lund och Uppsala ett gemensamt forum. Stiftelsen är utgivare av bokserien *Bibliotheca Theologiae Practicae/Kyrkovetenskapliga studier* i vilken de flesta doktorsavhandlingar och större undersökningar presenteras. Jag hänvisar

till denna för en överblick över litteraturen inom ämnesområdet. Dessutom har en ny serie, *Scripta Minora Ecclesiologicala*, startats under ledning av docenten Oloph Bexell i Uppsala. Här kommer mindre kyrkovetenskapliga arbeten att publiceras gemensamt för Uppsala och Lund.

I dag publiceras i Sverige avhandlingar som rör de flesta av den praktiska teologins klassiska delområden också inom andra discipliner inom och utom de teologiska fakulteterna.⁶ Det finns ingen anledning att anta att detta i framtiden skulle innebära att kyrkovetenskapen skulle ifrågasättas som den praktiska teologins kärnämne.

Noter

- 1 Ordet «samfund» relaterar till engelskans «denomination» och har alltså ingenting gemensamt med det norska eller danska ordet. Tanken var ursprungligen att man ansåg kyrka vara för smalt i förhållande till denominationer av lågkyrklig eller frikyrklig typ. I Uppsala används nu i ökad utsträckning, efter samråd med frikyrkliga teologer, oftast endast Kyrkovetenskap. Förkortningen används också i denna uppsats.
- 2 En inblick i den historiska utvecklingen av teologin under senare år finns i Brohed, Ingmar: «Från teologi till religionsvetenskap», i *Mellan tid och evighet. Festskrift till Bo Johnson*, Lund 1994, 36–51 (Religio. Skrifter utgivna av Teologiska Institutionen i Lund 42).
- 3 Bexell, Oloph (red.): *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer*, Studentlitteratur, Lund (utkommer hösten) 1995. Den innehåller historiska översikter om praktisk teologi i Lund och Uppsala skrivna av Carl-Gustaf Andréén och Åke Andréén. Vidare ämnesteoretiska uppsatser, vad gäller kyrkovetenskap, av Lars Eckerdal (liturgik), Sven-Erik Brodd (ekumenik), Bertil Nilsson (kyrkorätt), Alf Härdelin (spiritualitet). Boken innehåller också en uppsats av Oloph Bexell (ämnesinnehåll och utvecklingslinjer) och Sven-Erik Brodd och Sven-Åke Selander som presenterar den nuvarande ämnesteoretiska ståndpunkten i Uppsala och Lund.
- 4 Om ämnets utveckling i Uppsala, se Andréén, Åke: «Practical Theology», i *Faculty of Theology at Uppsala University*, Uppsala 1976, 105–118 (Acta Univ. Ups. Uppsala University 500 Years 1).
- 5 Andréén, Carl Gustaf: *Praktisk prästutbildning*, Stockholm 1971 (SOU 1971:89); Bergman, Jan m.fl.: *Tillämpad religionsvetenskap, konfessionellt öppen praktisk-teologisk övningstermin*, Stockholm 1977 (Ds U

- 1977:6); Martling, Carl Henrik m.fl.: *Förslag till konfessionsbunden del av den praktisk-teologiska utbildningen. Betänkande avgi vet av Årkebiskopens utredningsgrupp*, mars 1977 (stencil); Kälvevemark, Torsten: *En ny praktisk prästutbildning. Beredningsförslag hösten 1978* (stencil); Hammar, K.G.: «Kyrkans nya «prakt» på väg», i *Svensk Pastoraltidskrift* 21 (1979), 697f.
- 6 Brilioth, Yngve: «Praktisk teologi. En granskning och ett program», i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 7 (1931), 60–73, (70).
- 7 Ibid.
- 8 Brilioth, oaa 1931, 70ff. Se även tillämpningen av kyrkokunskapen i Brilioth, Yngve, *Svensk kyrkokunskap*, Stockholm 1933.
- 9 Berndt Gustafsson: *Forskare och visionär*, utg. av Religionssociologiska institutet, Stockholm 1976.
- 10 Andrén, Åke: *Den praktiska teologins funktion. En historisk översikt*, i *Praktisk teologi. En handbok i kyrkans organisation och verksamhetsformer*, utg. av Sven Kjöllnerström, Lund 1959, (9–17) 16. Se även Kjöllnerström, Sven: «Kyrkohistoria och praktisk teologi med kyrkorätt», i *Att studera teologi*, Stockholm 1960, 30–44.
- 11 SOU 1967:17. De teologiska fakulteterna. 1958 års utredning kyrka-stat: VIII, Stockholm 1967, 101f.
- 12 Religionsvetenskaplig utbildning. Betänkande av utredningen angående den religionsvetenskapliga utbildningens mål och organisation (RUMO), Stockholm 1971, 66f passim (Universitetskanslersämbetets skriftserie 13).
- 13 Id., 16f.
- 14 Religionsvetenskaplig utbildning, oaa 1973, 38.
- 15 En särskild lärobok i Kyrkovetenskap är: *Kyrkans liv. En introduktion till Kyrkovetenskapen*, utg. av Stephan Borgehammar, Stockholm 1990 (2:a utökade och reviderade upplagan).
- 16 Andrén, Åke: «Kyrko- och samfundsvetenskap», i *Religionsvetenskap*. Utg. av Teologiska institutionen vid Uppsala universitet, Uppsala 1975, 71–77.
- 17 Eckerdal, Lars: «Liturgivetenskapliga forskningslinjer», i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 62 (1986), 145–150.
- 18 Härdelin, Alf: «Spiritualitet – ny deldisciplin eller kyrkovetenskapligt totalperspektiv?», i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 62 (1986), (160–166) 162.
- 19 Hellström, Jan Arvid: «Kyrka och kulturliv – konturner till ett forskningsprogram», i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 62 (1986), 167–173.
- 20 *Teologisk forskning. Fakultetsprogram, UHÄ-rapport* 1986:24, 14.
- 21 *Teologisk forskning. Fakultetsprogram. Reviderad utgåva* Uppsala och Lund 1989, 13f (stencil).
- 22 Hellström, Jan Arvid: *Från pastoralteologi till kyrkovetenskap. Föreläsning 28 maj 1991* (stencil).
- 23 Ibid.
- 24 Kurskatalog 1994/95. Lund Universitet. Teologiska institutionen, Lund 1994, 42.
- 25 Selander, Sven-Åke: «Kyrko- och samfundsvetenskap. Om kärna och forskningsperspektiv», i *Mellan tid och evighet. Festskrift till Bo Johnson*, Lund 1994, 185–202 (Religio. Skrifter utg. av Teologiska institutionen i Lund, 42).
- 26 Id, oaa 189.
- 27 «Difften». Katalog över kurser på det differentierade stadiet läsåret 1995/96. Teologiska institutionen vid Uppsala Universitet, Uppsala 1995, 35f.
- 28 Se t.ex. Bexell, Oloph: «Åke Andrén's tryckta skrifter. Bibliografisk förteckning», i *Predikohistoriska perspektiv. Studier tillägnade Åke Andrén*, Stockholm 1982, 310–324; Andrén, Karin: «Carl-Gustaf Andrén's tryckta skrifter 1948–1987. Bibliografisk förteckning», i *Kyrka och universitet. Festskrift till Carl-Gustaf Andrén*, Stockholm 1987, 201–210; Andrén, Karin: «Bibliografi över Sven Kjöllnerströms tryckta skrifter intill 1967», i *Kyrka Folk Stat. Till Sven Kjöllnerström*, Lund 1967, 350–360.
- 29 Brodd, Sven-Erik: «De vetenskapliga i det avslutade kyrkohandboksarbetet. En kortfattad dokumentation», i *Svenskt Gudstjänstliv. Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 62 (1988), 59–64.
- 30 Fogelqvist, Ingvar/Borgehammar, Stephan: «Alf Härdelin's tryckta skrifter 1954–1991. Bibliografisk förteckning», i *Från tid och evighet. Predikningar från 200-tal till 1500-tal*, Skellefteå 1992, 309–340.
- 31 Larsson, Rune: «Religionsvetenskapligt etermedieprojekt», i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 62 (1986), 184–189.
- 32 Se recensensavdelningen i *Svenskt Gudstjänstliv. Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* som numera trycks i Svenska kyrkans forskningsråds serie *Tro & Tanke*. Se även «Fönster mot forskningen. Sammanfattningar av svenska doktorsavhandlingar 1989–1991 med teologisk anknytning», *Tro & Tanke* 1993:3 och «Fönster mot forskningen 1b». Doktorsavhandlingar vid teologiska fakulteten i Lund 1989–1991, *Tro & Tanke Supplement* 1994:6.

Praktisk teologi i Finland

Av Gustav Björkstrand

Den praktiska teologins ställning vid de teologiska fakulteterna i Finland har under de senaste åren belysts i två översiktsarbeten, nämligen i festskriften *Käytännöllinen teologia ja kirkko* (Den praktiska teologin och kyrkan, utkom år 1992) och i den av mig redigerade *Kyrkligt liv i Finland* (1993). Presentationen sker i båda böckerna i artikelform av olika författare, vilket naturligt nog lämnar en del luckor och gör det svårare att få en överblick av utvecklingsförloppet som helhet och av det aktuella läget. Det föreligger därför ett klart behov av att ge en sammanhängande, aktuell beskrivning av den praktiska teologins situation i Finland.

Ämnets utveckling

Biskop *Jacob Tengström* tog initiativet till undervisning på universitetsnivå i praktisk teologi i Norden när han år 1804 grundade ett teologiskt seminarium vid det gamla Åbo Akademi i avsikt att göra prästerna bättre skickade för församlingsarbetet. Uppgiften föll på den tredje professorn, *Jacob Bonsdorff*, som aktivt gick in för att undervisa inte bara kyrkorätt, utan också på andra delområden. Hans lärobok *Conspectus scientiae pastoralis* (1811) anses vara den första på universitetsnivå i ämnet i Finland.

Efter Åbo brand år 1827 flyttade fakulteten till Helsingfors och undervisningen i

ämnet anförtroddes professorn i morallära, till vars område hänfördes etik, kyrkorätt och pastoralteologi. Det teologiska seminariet fortsatte sin praktiskt inriktade verksamhet och därmed förblev den praktiska teologin en integrerad del av universitetsutbildningen i teologi. Genom förordningen år 1847 flyttades prästexamen från domkapitlet till universitetet och den teologiska dimissionsexamen blev obligatorisk för prästvigning. Enligt samma förordning ändrades professuren i morallära till en professur i praktisk teologi, till vars område man hänförde kyrkorätten, kateketiken, homiletiken, liturgiken, själavårdsläran och ledningen av de praktiska övningarna. Till dessa hörde både prediko- och undervisningsövningar. Motsvarande förändringar vidtogs också i Sverige. Till den första professorn i praktisk teologi utnämndes *Frans Ludvig Schauman*, känd för sitt banbrytande arbete med 1869 års kyrkolag, men också för sin lärobok *Praktiska teologin* (1875) på 577 sidor, där han i två huvuddelar behandlade kyrkans uppbyggande och ordnande verksamhet.

De följande professorerna i ämnet, *Carl Gustaf von Essen* (1867–1875), *O.I. Colliander* (1883–1897) och *K.A. Appelberg* (1900–1915) intresserade sig för forskning rörande bl.a. bikt och avlösning, hymnologi och kyrkans förvaltning. Appelberg efterträddes år 1916 av *L.J. Ingman*, som under sin professorstid

verkade både som undervisningsminister och statsminister innan han år 1930 blev utnämnd till ärkebiskop. Hans vetenskapliga produktion blev av förstäligena skäl inte särskilt omfattande.

Under denna tidsperiod, närmare bestämt år 1924, inledde den svenska teologiska fakulteten i Åbo sin verksamhet. Professorn i kyrkohistoria, *Yngve Brilioth*, förestod ämnet tills det fick sin första företrädare i *G.O. Rosenqvist* (1930–1954). Rosenqvist disputerade på *Kyrkans förkunnelse i nutidsläget* (1927) och intresserade sig därefter för kateketiska (*Den elementära religionsundervisningen*, utkom 1927) och liturgiska frågor (*Det liturgiska arbetet i Finland efter skilsmässan från Sverige*, utkom 1935). Mest känd är hans kanske för sitt breda översiktsarbete *Finlands kyrka i det senaste halvseklets brytningstider*. Den byggde på Olaus Petri-föreläsningar i Uppsala och kom ut i bokform år 1946. Rosenqvist efterträddes av *Helge Nyman* (1959–1974), som hade disputerat i systematisk teologi år 1949 med sitt arbete *Den bidande tron hos Paavo Ruotsalainen*. Inom den praktiska teologin intresserade han sig för *Kyrkotjänarens nattvardsgång* (1955) och för problematiken kring *Ordinationslöfte och prästed* (1963). Det stora intresset för gudstjänstlivet och kyrkorummets teologi kommer till uttryck i *Kyrkorum – kyrkosång – kyrkobruk* (1989). Nyman efterträddes av *Åke Sandholm* (1977–1984) som framför allt ägnade sig åt studier i klockarämbetets och diakonins historia. Undertecknad blev utnämnd till tjänsten 1988, men tillträdde först år 1991 p.g.av politiska uppdrag. Doktorsavhandlingen behandlade *Åkerblom-rörelsen, en finlandssvensk profetörörelsens uppkomst, utveckling och sönderfall* (1976). Senare har jag intresserat mig framför allt för kateketiska frågor: *Kristen fostran i kyrka och skola* (1978), *Den finlandssvenska folkhögskolan och allmogemobiliseringen* (1980), *Johannes Nyström Folkhögskolföreståndaren på Himnellsbacken* (1981), liturgik och hymnologi: *Barnens nattvardsgång* (1980), *Sången och det levande ordet* (1979) samt homiletik, även om

jag inte har gett ut något större arbete ännu. En utförligare presentation av ämnet praktisk teologi i Åbo finns tillgänglig på svenska förutom i *Käytännöllinen teologia ja kirkko* också i *Åbo Akademi 1918–1993 II*.

I Helsingfors efterträddes Ingman av *Aarni Voipio* (1935–1955), som blev dubbeldoktor på sin forskning rörande sömnpredikanter i Finland i början av 1920-talet. De båda finska dissertationerna blev mer allmänt tillgängliga för forskningen när Voipio år 1951 publicerade *Sleeping Preachers. A Study in ecstatic Religiosity*. Som professor intresserade han sig för homiletiska och hymnologiska frågor. Voipio följdes av *Erkki Kansanaho* (1957–1966), vars forskningsområden innefattade inre mission och diakoni, kyrkans självstyrelse och förvaltning samt homiletiska och liturgihistoriska frågor.

Sedan *Kansanaho* tillträtt biskopsämbetet i Tammerfors övertog *Martti Parvio* (1969–1984) ansvaret för den praktiska teologin vid Helsingfors universitet. Hans forskningsverksamhet blev omfattande. Dissertationen behandlade biskop *Isaacus Rothovius* livsverk (1959), medan man bland de liturgihistoriska undersökningarna kan nämna *Paavali Juusten ja hänen mesunsa* (Paul Juusten och hans mässa, utkom 1978) och bland de kyrkorättsliga *Canon Ecclesiasticus*, en latinsk utgåva av *Laurentius Petris* kyrkoordning (1966). *Parvios* efterträdare, *Markku Heikkilä* (1986–), disputerade på en avhandling om den kyrkliga föreningsaktivitetens utbredning i Finland från 1900-talets början till andra världskriget (*Kirkollisen yhdistysaktiivisuuden leviäminen Suomessa*, utkom 1979).

Under de senaste decennierna har praktiska teologin vid fakulteten i Helsingfors fått en rad nya tjänster. Bland dem kan man nämna en biträdande professor med innehavare som *Prätti Lempiäinen* (1969–1983) och den nuvarande *Esko Koskenvesa* (1986–), en professor med inriktning på religionspedagogik med *Kalevi Tamminen* (1969–1992) och *Jarkko Seppälä* (1993–) samt en professor i kyrkosociologi med *Jouko Sihvo* (1989–).

Till dessa ämnesföreträdares produktion skall jag återkomma nedan.

Den tredje orten med ämnet praktisk teologi företrätt på universitetsnivå blev Joensuu universitet. Det gamla ortodoxa prästseminariet flyttades från Kuopio till Joensuu år 1988 och anknöts till den humanistiska fakulteten som en särskild institution. Sedan dess har institutionen vuxit trots de strama ekonomiska tiderna och man har nu både i detta ämne både en professur i allmän teologi med inriktning på praktisk teologi och en professur i praktisk teologi med inriktning framför allt på det ortodoxa gudstjänstlivet. Den förstnämnda professuren bestrids av *Reijo Heinonen*, framför allt känd som historiker och religionspedagog, medan professuren i praktisk teologi bestrids av *Heikki Makkonen*, som företräder den ortodoxa kyrkan. Hans forskning gäller döden i den ortodoxa traditionen (*Kuolema ortodoksisessa perinteessä*, utkom 1989) och radio och TV som förmedlare av det kristna budskapet (*Palvelevatko radio ja televisio kirkkoa*, utkom 1992). Båda professorerna kommer att besättas ordinariter under året.

Ämnets självförståelse

Den praktiska teologins utformning och avgränsning i Finland bygger långt på de principiella överväganden som gjordes redan av *Friedrich Schleiermacher* i hans arbete *Kurze Darstellung des theologischen Studiums* (1811). Han indelade ämnet i två huvudavdelningar: kyrkans tjänst (Kirchendienst) och kyrkans förvaltning (Kirchenregiment). Medan de historiska studierna utgjorde roten och de systematiska stammen, ville *Schleiermacher* beteckna de praktisk-teologiska som kronan i teologins träd. *Schleiermachers* grundindelning återkom som vi såg hos *Schauman*, närmast i den form *W. Otto* hade gett den. Till den praktiska teologin hänförde *Schleiermacher* forskning och undervisning rörande kyrkans liturgiska,

homiletiska, kateketiska, själavårdande och kyrkorättsliga praxis.

Det är ingen svårighet att t.ex. i ämnesbeskrivningen för professuren i Åbo spåra inflytandet från *Schleiermacher* och *Schauman*. Undervisnings- och forskningsområdet innefattar liturgik, homiletik, kateketik, pastoralteologi (själavård), diakoni, kyrkosociologi samt kyrkorätt. I Helsingfors arbetar den praktiska teologin på samma ämnesområden, dock så att man har särskilda professorer på en del av områdena. I Finland har man vidare bevarat traditionen från *Jacob Tengström* i den meningen att de praktisk-teologiska övningar fortfarande försiggår vid universiteten. Lektorerna i ämnet leder liturgisk-homiletiska och kateketiska övningar samt övningar i själavård. Även om man också i Finland har diskuterat om det är kyrkan eller fakulteterna som skall handha övningarna, har det inte funnits någon starkare opinion för en förändring av gällande praxis vare sig inom kyrkan eller universiteten. Inom universiteten finns det en rad andra ämnen som på liknande sätt har praktiska inslag, t.ex. när det gäller pedagogik, psykologi, medicin och psykiatri. Det att man har hållit samman den teoretiskt lagda forskningen och den praktiskt inriktade övningsverksamheten har verkat befruktande i bägge riktningarna. I och med att också den ortodoxa prästutbildningen har anknutits till universiteten, ter sig den nuvarande ordningen än mer naturlig. Inom den lutherska kyrkan riktas intresset på att utveckla den inomkyrkliga utbildning som ges innan man kan söka ordinarie tjänst (den s.k. pastoralutbildningen).

Den aktuella forskningssituationen

Jag skall i det följande närmare granska forskningsaktiviteten och -intresset inom de olika delområdena. När det gäller *liturgiken* har det pågående reformarbetet när det gäl-

ler gudstjänstlivet lämnat sina tydliga spår i litteraturen. Kyrkomötets handboks-kommitté gav år 1993 ut sitt första stora betänkande, *Gudsfolkets fest*, där man skisserade riktlinjerna för det fortsatta arbetet. Kommitténs ordförande, biskop Yrjö Sariola, publicerade år 1994 sitt arbete *Luudistuva jumalanpalvelus* (Gudstjänst i förändring), i vilken han behandlade teologiska problem i anslutning till mässan. Bland något äldre arbeten kan man nämna Yngve Brilioths dis-sertation *Verba Testamenti i nordisk luthersk liturgi-tradition* (1989) samt Tapio Lampinens empiriskt inriktade undersökning *Yhteinen jumalanpalvelus* (Vår gemensamma gudstjänst), som kom år 1990. När det gäller de kyrkliga förrättningarna är Pentti Lempiäinens bok *Pyhät toimitukset* alltfört det grundläggande arbetet. Den tredje upplagan utgavs år 1985. I påfallande hög utsträckning har liturgiforskarnas intresse sålunda inriktats på nationella frågor i motsats till t.ex. Yngve Brilioths viktiga arbete *Nattvarden i evangeliskt gudstjänstliv*, som tillkom under hans tid som professor i Åbo. Ett undantag utgör dock H. Kotilas arbete *Liturgian lähteillä* (Vid liturgins källor, utkom 1994) med vidare utblickar både i tid och rum.

När det gäller *hymnologin*, som ju ofta hänförs till liturgiken, kan man bland något äldre akademiska avhandlingar nämna T.I. Haapalainens *Die Choralhandschrift von Kangasala aus dem Jahre 1624* (1976), S. Suokunnas arbete (1982) om den evangeliska rörelsens sångbok *Siionin kannel 1874–1892*, K.-J. Hanssons undersökning «*En levande församlingssång*» om den rytmiska koralrevisionen i Finland (1985) samt hans andra dis-sertation *Palmcröns sångpsaltare* (1992), som mera har karaktären av grundforskning. Till den viktiga hymnologiska litteraturen i Finland kan man också hänföra t.ex. Y. Sariolas arbete rörande grundfrågorna i musikteologin, *Jumalan kunniaksi ja mielen rakennukseksi* (Till Guds ära och sinnets uppbyggelse), som kom år 1986 samt B. Sarelins pågående arbete om den senaste finlandssvenska psalmboksrevisionen. Licentiatavhandling-

en blev klar år 1992 och disputationen äger rum inom kort. Också här är den nationella inriktningen i forskningen tydlig.

Den *homiletiska* forskningen i Finland har varit livlig under de senaste decennierna. Erik Vikströms dis-sertation *Ortotomisk applikation* (1974) behandlade bibelordets tillämpning enligt den konservativa pietismens predikoteori, medan P. Suojanen undersökte den spontana predikans tillkomst-process (1978) i den västfinska pietismen i arbetet *Saarna, saarnaaja, tilanne* (Predikan, förkunnaren, situationen). På 1980-talet kan man bland dis-sertationerna nämna T. Lampinens arbete *Seurakuntasaarnan sisältö* (Innehållet i församlingspredikan, utkom år 1981), V. Huotaris bok *Sana kohtaa kuulijan* (Ordet träffar åhöraren, utgavs 1985) samt I. Nyberg's avhandling *Att förmedla tro*, en analys av G.O. Rosenqvists syn kristen förkun-nelse och undervisning (1989). Till de viktiga homiletiska arbetena kan man vidare hänföra M. Heikkiläs granskning av den själ-avärdande väckelsepredikan (*Sielunhoidollinen herättyssaarna*, utkom 1984) samt P. Lempiäinens bok om predikningarna vid rätts-gudstjänster (*Oikeusjumalanpalvelus ja oikeussaarna*, utkom 1981).

I och med grundandet av de nya forskar-skolorna vid Finlands Akademi har den homiletiska forskningen i vårt land kommit in i ett nytt skede. Ett av doktorandpro-grammen som godkändes var *Uskonnollinen kommunikaatio* (Religiös kommunikation) och till programmet antogs sju doktoran-der. Programmet kommer antagligen att utvidgas till ett nationellt teologiskt for-skarutbildningsprogram. Inom ramen för detta projekt kommer ett större antal dis-sertationer att tillkomma under de närmaste fyra åren. Ett viktigt källmaterial utgör det homiletiska arkivet vid fakulteten i Hel-singfors, där man i ett dataregister förvarar ingående uppgifter om c. 6 000 predikning-ar. De övriga nordiska länderna har visat intresse för att inom ramen för ett nordiskt homiletiskt samarbete ta del i den pågåen-de forskarutbildningen.

Inom *kateketiken* och *religionspedagogiken* är *K. Tamminens* ställning central. Efter att ha gjort två viktiga historiska undersökningar rörande religionsundervisningen, övergick han till empirisk metod och har gett ut ett stort antal arbeten inom området. Hans centrala forskningsresultat presenteras utförligt i *Religious Development in Childhood and Youth* (1991), en bok som har rönt berättigad internationell uppmärksamhet. Hans efterträdare *Jarkko Seppälä* har i sina forskningar koncentrerat sig på konfirmandundervisningen. Till de större arbetena kan man hänföra hans disertation *Kristillisen uskon jäsentyminen nuorten elämäntekoaikoina rippikoulussa* (Den kristna trons integrering i de ungas livshelhet i konfirmandundervisningen, utkom 1980) samt avhandlingarna *Seurakuntien rippikoulutyö 1990-luvun alkaessa* (Församlingarnas konfirmandarbete vid ingången till 1990-talet, utkom 1992) och *Opettajien käsitykset ja odotukset rippikoulun kehittämistä 1990-luvun alkaessa* (Lärarnas uppfattningar och förväntningar rörande utvecklandet av konfirmandundervisningen vid ingången till 1990-talet, utkom 1993).

I praktisk-teologiska institutionens årskrift 1994 *Elämää oppimassa* (Att lära om livet) behandlar man också frågor rörande konfirmandundervisningen. Samma ämnesområde möter oss i *J. Vermasvuoris* disertation *Teologin rippikoulukuva ja opetusteoria* (Teologens bild av konfirmandundervisningen och hans undervisningsteori, utkom 1979) samt hans och *K.E. Nurmis* arbeten om inlärningsresultaten i konfirmandundervisningen (*Oppimistulokset rippikoulussa*, utkom 1983 och 1984) samt om de unga och konfirmandundervisningen (*Nuoret ja rippikoulu*, utkom 1992). Bland andra disertationer kan man nämna *M. Pyysiäinens* läroplansanalys av konfessionell, konfessionslös och objektiv religionsundervisning (*Tunnustuksellinen, tunnustukseton ja objektiivinen uskonnonopetus*, utkom 1982) samt *A. Peltonens* om människosynen och de etiska principerna i skol-reformen (*Koulunuudis-*

tuksen ihmiskäsitys ja eettiset periaatteet, utkom 1979).

Elevernas livsfrågor har naturligt nog intresserat också forskare i Finland och man kan i det här sammanhanget nämna *H. Pirinens* akademiska avhandling *Nuorten elämäntekoaikoina identiteetin etsimisenä* (De ungas livsfrågor som uttryck för ett sökande efter identiteten, utgiven 1983). När det gäller religionsundervisningens didaktik har *Undervisa i religion* (1982) av *K. Tamminen - L. Vesa* fortfarande en central ställning, även om det också är skäl att nämna *R. Heimonens* nya infallsvinklar öppnande *Perhosen perspektiivi* (Fjärilens perspektiv, utkom 1993), i vilken han behandlar föreställningar och värderingar i undervisningen. En mera ingående presentation av den något äldre religionspedagogiska forskningen i Finland kan man få ur *Religionspedagogisk forskning i de nordiska länderna* (1984), där översikten för Finlands del har skrivits av *Seppälä*.

Inom *själavården* kan man nämna *F. Hedmans* disertation *Psychotherapeutic and Philosophical-Theological Concepts of Responsibility* (1969, utgiven i Finland 1975) och hans som lärobok flitigt använda *Människosyner och världmodeller* (1978). När det gäller forskningen på området i Åbo kan man notera *P. Järvinens* disertation *Psykos och religion* (1991), i vilken han granskar psykodynamiska mekanismer och rollpsykologiska processer bakom religiösa föreställningar hos psykotiker. Bland den litteratur som har mera praktisk än vetenskaplig inriktning kan man nämna *E. Ewalds* omfattande produktion med bl.a. *Helande själavård* (1974), *Min syn på sjukdom och hälsa* (1985) samt *Från ångest till kreativitet* (1988). På finskspråkigt håll har *I. Kilpeläinens* böcker fått en central ställning. Jag avser här *Att lyssna och hjälpa* (5. uppl. 1983) och *Till samma port* (1982). Bland vetenskapligt inriktade arbeten finner man t.ex. disertationen *Potilaan ja teologin keskustelu sairaalassa* (Patientens och teologens samtal i sjukhuset, utgiven 1980) av *L. Kruus*.

Forskningen i *diakoni* har när det gäller äldre tider utförts av *E. Kansanaho* bl.a. i arbetet *Sisälähetys ja diakonia Suomen kirkossa 1800-luvulla* (Inre mission och diakoni i Finlands kyrka på 1800-talet, utgiven 1960) samt av *Å. Sandholm* i *Kyrkan och hospitals-hjonen* (1973) och *Kyrka bakom anstaltsdörrar* (1976). I Helsingfors har framför allt *J. Sihvo* i sin forskning ägnat sig åt diakonala frågor redan på 1970-talet. Han har bl.a. behandlat den andliga nöden och de mänskliga relationerna i jourtelefonen (*Henkinen häätä ja ihmissuhteet palvelevassa puhelimessa*, utgiven 1971), diakonerna i församlingsarbete och socialvård (*Diakonit seurakuntatyössä ja sosiaalihuollossa*, utkom 1974) samt äktenskap och skilsmässa (*Avoliitto ja avioero*, utgiven 1976). Under sin tid som t.f. professor i Åbo gav *B.I. Kilström* ut *Kyrka och diakoni I-II* (1987), där han skildrar diakonins historia med särskild hänsyn till utvecklingen i de nordiska länderna. Bland nyare arbeten kan man nämna *E. Ryökäs* arbete *Själlavårdande diakoni – karitativ själavård* (1987) samt *R. Ahonens* mer principiellt inriktade arbete om diakonatets förnyelse (*Diakonaatin uudistus*, utgiven 1991).

När det gäller kyrkorätt och kyrkans organisation och förvaltning intar *E. Kansanaho* en framträdande plats bland äldre forskare med sina arbeten om den lutherska kyrkans självstyrelse (*Suomen kirkon hallinto*, utkom 1974). Hans arbete fortsattes som ovan framgick av efterträdaren *Martti Parvio*. Bland viktigare dissertationer kan man nämna *H. Mäkeläinens* om förtroendemännen i församlingens förvaltning (*Luottamushenkilöt seurakunnan hallinnossa*, utgiven 1974) och *E. Koskenvesas* om synodalmötet i Borgå stift (*Synodaalikokous Porvoon hiippakunnan hallinnossa 1723–1870*, utgiven 1984). Inom Kyrkans forskningsinstitut har man gjort ett omfattande arbete när det har gällt att i olika avseenden kartlägga den religiösa situationen i Finland. Ett stort antal undersökningar har publicerats i institutets egen skriftserie.

Framtidsperspektiv

Vid en närmare granskning av forskningen i praktisk teologi i Finland har vi kunnat konstatera att den har varit påfallande starkt nationellt inriktad. Samtidigt som man framöver gärna skulle se ett vidgat ämnesval i tid och rum, kan man också efterlysa en mera medveten strävan att publicera arbetena på internationellt gångbara språk. Inom praktiska teologins alla områden finns det en betydande vetenskaplig aktivitet, vilket bör ses mot bakgrunden av att speciellt fakulteten i Helsingfors har en omfattande forskarutbildning med omkring 400 forskarstuderande. Många av dem är församlingspräster verkamma som forskare vid sidan av sitt ordinarie arbete. Detta bidrar naturligtvis till det nära samarbetet mellan universitet och kyrka och till att man väljer för det kyrkliga arbetet relevanta forskningsuppgifter, vilket säkert är en av förklaringarna till att man inte har grundat särskilda pastoralinstitut i Finland.

Metodiskt var den praktiska teologin tidigare framför allt varit inriktad på historiska studier, medan den empiriska forskningen har trätt i förgrunden inom framför allt religionspedagogiken och kyrkosociologin. Också inom homiletiken kan man spåra ett tydligt inflytande från den empiriskt inriktade kommunikationsforskningen. I vilken utsträckning denna tendens förstärks eller får ge vika för en mera innehållsanalytiskt inriktad forskning bland forskarna i den nya forskarskolan i homiletik återstår att se.

Det man kunde efterlysa inför framtiden är satsningar på större, metodiskt avancerade forskningsprojekt av det slag som vi i Finland har exempel på från religionspedagogiken när det gäller forskningen kring konfirmandundervisningen och de ungas livsfrågor. Det blir nödvändigt också ur en annan aspekt. I framtiden kommer forskningsfinansieringen att i allt högre utsträckning riktas till större, kvalitetsmässigt högt-

stående och tvärvetenskapligt inriktade projekt. Den praktiska teologins möjligheter att erhålla medel för sin forskning blir beroende av att man i tid lyhört anpassar sig till trenderna i tiden – de svagheter till trots som ur strikt vetenskaplig synvinkel är förknippade med dessa trender.

Referenser

- Ahonen, Risto 1991: *Diakonaatin uudistus. Diakonian viran kehittäminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja muissa luterilaisissa kirkkoissa*. Helsingfors.
- Björkstrand, Gustav 1976: *Åkerblom-rörelsen. En finlandssvensk profetörelses uppkomst, utveckling och sönderfall*. Diss. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, nr 11. Åbo. Andra oförändrade upplagan 1990.
- Björkstrand, Gustav 1978: *Kristen fostran i kyrka och skola. Rapporter från Pedagogiska fakulteten 6/1978*. Vasa.
- Björkstrand, Gustav 1979: *Sången och det levande ordet. Skisser och studier i hymnologi och kateketik*. Institutionen för praktisk teologi vid Åbo Akademi. Skrifter 20. Åbo.
- Björkstrand, Gustav 1980a: *Barnens nattvardsgång*. Vasa.
- Björkstrand, Gustav 1980b: *Den finlandssvenska folkhögskolan och allmogemobiliseringen*. Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo Akademi. Meddelanden 11. Åbo.
- Björkstrand, Gustav 1981: *Johannes Nyström. Folkhögskolföreståndaren på Himmelsbacken*. Vasa.
- Björkstrand, Gustav (red.) 1993a: *Kyrkligt liv i Finland*. Helsingfors.
- Björkstrand, Gustav 1993b: *Praktisk teologi. Åbo Akademi 1918-1993 II*. Åbo.
- Brilioth, Yngve 1926: *Nattvarden i evangeliskt gudstjänstliv*. Stockholm. Andra upplagan 1951.
- Elämää oppimassa. Tutkielmia ja puheenvuoroja rippikouluista*. Käytännöllisen teologian laitos. Helsinki 1993.
- Ewalds, Erik 1974: *Helande själavård*. Helsingfors.
- Ewalds, Erik 1985: *Min syn på sjukdom och hälsa*. Stockholm.
- Ewalds, Erik 1988: *Från ångest till kreativitet*. Örebro.
- Gudsfolkets fest 1992: Delbetänkande. Handboks-kommittén tillsett år 1988 av den evangelisk-lutherska kyrkans i Finland kyrkomöte. Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland centralförvaltning. Serie A; 1992, 1*. Helsingfors.
- Haapalainen, T.I. 1976: *Die Choralhandschrift von Kangasala aus dem Jahre 1624. Die Melodien und ihre Herkunft*. Diss. Acta Academiae Aboensis Ser. A. Humaniora. Vol. 53. Åbo.
- Hansson, Karl-Johan 1985: *«En levande församlingssång. 1968 års svenska koralrevision i Finland – idé och verklighet*. Diss. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut nr 108. Åbo.
- Hansson, Karl-Johan 1992: *Palmcronns sångpsaltare. En svensk 1600-talshandskrift, dess ursprung, innehåll och plats i spänningsfältet mellan reformert och luthersk tradition*. Diss. Åbo Akademis förlag. Åbo.
- Hedman, Frida 1975: *Psychotherapeutic and Philosophical-Theological Concepts of Responsibility. A Critical Evaluation*. Diss. Institutionen för praktisk teologi vid Åbo Akademi. Publikation nr 11. Åbo.
- Hedman, Frida 1978: *Människosyner och vårdmodeller. En studie i terapi och själavård*. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, nr 27. Åbo.
- Heikkilä, Markku 1979: *Kirkollisen yhdistysaktiivisuuden leviämisen Suomessa. Virallisen jäsenorganisaation kehitys 1900-luvun alusta toiseen maailmansotaan*. Diss. Finska kyrkohistoriska samfundets publikationer 112. Helsinki.
- Heikkilä, Markku 1984: *Sielunhoidollinen herätysaarna. Herännäissaarnan homileettinen analyysi maailmansotien väliseltä ajalta*. Helsingin yliopiston kirkkohistoriallisen laitoksen julkaisu 4. Helsinki.
- Heinonen, Reijo 1993: *Perhosen perspektiivi: mielikuvat ja arvot opetuksessa*. Porvoo.
- Huotari, Voitto 1984: *Sana kohtaa kuulijan*. Helsinki.
- Järvinen, Pentti 1991: *Psykos och religion. Psykodynamiska mekanismer och tillpsykologiska processer bakom religiösa föreställningar hos psykotiker*. Diss. Åbo.
- Kansanaho, Erkki 1960: *Sisälätetyt ja diakonia Suomen kirkossa 1800-luvulla*.
- Kansanaho, Erkki 1976: *Suomen kirkon hallinto*. Helsinki.
- Kilpeläinen, Irja 1969: *Att lyssna och hjälpa. Handbok i själavård*. Femte upplagan 1983. Vasa.
- Kilpeläinen, Irja 1982: *Till samma port*. Vasa.
- Koskenvesa, Esko 1984: *Synodaalirikokous Porvoon hiippakunnan hallinnossa 1723–1870*. Diss. Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar 130. Helsinki.
- Kotila, Heikki 1994: *Liturgian lähteillä. Johdatus jumalanpalveluksen historiaan ja teologiaan*. Juva.
- Kruus, Lauri 1980: *Potilain ja teologin keskustelu sairaalassa*. Diss. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 121. Helsinki.
- Käytännöllinen teologia ja kirkko. Juhlakirja dosentti Pentti Lempiäisen täyttäessä 60 vuotta 18. syyskuuta 1992*. Käytännöllisen teologian laitos. Helsinki.
- Lampinen, Tapio 1983: *Seurakuntaaarnan sisältö. Assiativiseen sisällönerittelyyn perustuva tutkimus päiväjumalanpalvelussaarnojen sanomajärjestelmän sulkeutuneisuudesta ja avoimuudesta*. Diss. Hämeenlinna.
- Lampinen, Tapio 1990: *Yhteinen jumalanpalvelus. Käytätymistieteellisiä näkökulmia jumalanpalvelukseen*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 166. Helsinki.
- Lempiäinen, Pentti 1985: *Pyhät toimitukset*. Tredje reviderade upplagan. Rauma.

- Makkonen, Heikki 1989: *Kuolema ortodoksisessa perinteessä. Tutkimus kuolemaan liittyvän perinteen elinvoimaisuudesta entisen Aunuksen kaupungin ja Suojärven pitäjän alueella syntyneiden ortodoksien elämässä synnyinseudullaan ja Kseki-Suomessa vuosina 1930-1985.* Diss. Joensuu.
- Makkonen, Heikki 1992: *Palvelevatko radio ja televisio kirkkoa: Suomen ortodoksisen kirkkokunnan yhteistyö Oy Yleisradio Ab:n kanssa vuosina 1930-1990 ja mahdollisuudet toteuttaa kirkon uskontokasvatusta radion ja television välityksellä.* Joensuu.
- Martola, Yngvill 1989: *Verba Testamenti i nordisk luthersk liturgitradition.* Diss. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Mäkeläinen, Heikki 1974: *Luottamushenkilöt seurakunnan hallinnossa. Tutkimus seurakuntahallinnon päätöksenteon edellytyksistä lainsäädännössä ja käytännössä.* Diss. Kirkon tutkimuslaitos. Sarja A N:o 25. Joensuu.
- Nyberg, Ingeborg 1989: *Att förmedla tro. G.O. Rosenqvists syn på förkunnelse och undervisning.* Diss. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Nyman, Helge 1949: *Den bidande tron hos Paavo Ruotsalainen.* Diss. Lutherska Litteraturstiftelsens svenska publikationer nr 4. Helsingfors.
- Nyman, Helge 1955: *Kyrkotjänarens nattvardsgång i lutherskt gudstjänstliv.* Acta Academiae Aboensis. Humaniora XXI.4 Åbo.
- Nyman, Helge 1963: *Ordinationslöfte och prästed i Sverige-Finland efter reformationen.* Acta Academiae Aboensis. Humaniora XXVI.2. Åbo.
- Nyman, Helge 1989: *Kyrkorum kyrkosång kyrkobruk.* Vasa.
- Parvio, Martti 1959: *Isaacus Rothovius.* Diss. Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar 60. Helsinki.
- Parvio, Martti 1966: *Canon Ecclesiasticus. En latinsk utgåva av Laurentius Petris kyrkoordning.* Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar 70. Helsingfors.
- Parvio, Martti 1966: *Paavali Juusten ja hänen messunsa. Liturgianhistoriallinen tutkimus.* Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Peltonen, Aimo 1979: *Koulumuudistuksen ihmiskäsitys ja eettiset periaatteet.* Diss. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 113. Helsinki.
- Pirinen, Heikki 1983: *Nuorten elämänskysymykset identiteetin etsimisenä. Tutkimus keskiasteen kuolulaisien elämänskysymyksistä erityisesti uskonnonopetusta silmällä pitäen.* Diss. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 135. Helsinki.
- Pyysiäinen, Markku 1982: *Tunnustuksellien, tunnustukseton ja objektiivinen uskonnonopetus. Opetussuunnitelma-analyysi Suomen ja Ruotsin peruskoulun uskonnonopetuksen tavoitteista ja sisällöstä.* Diss. Jyväskylä.
- Rosenqvist, G.O. 1927: *Kyrkans förkunnelse och nutidsläget.* Diss. Helsingfors.
- Rosenqvist, G.O. 1929: *Den elementära religionsundervisningen.* Helsingfors.
- Rosenqvist, G.O. 1935: *Det liturgiska arbetet i Finland efter skilsmässan från Sverige.* Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar XXXVIII:1. Helsingfors.
- Rosenqvist, G.O. 1946: *Finlands kyrka i det senaste halvseklets brytningstider.* Helsingfors.
- Ryökäs, Esko 1987: *Själavårdande diakoni – karitativ själavård. En undersökning av nulaget inom diakoni och själavård.* Institutionen för praktisk teologi vid Åbo Akademi. Skrifter nr 33. Åbo.
- Sandholm, Åke 1973: *Kyrkan och hospitalshjonen. En undersökning rörande omsorgen om de sjuka och fattiga i välfärdanstalterna i Finland.* Helsingfors.
- Sandholm, Åke 1976: *Kyrkan bakom anstaltsdörrar. Vården bland de sjuksjuka i vårdanstalterna i Finland intill början av 1900-talet.* Institutionen för praktisk teologi vid Åbo Akademi. Skrifter nr 13. Åbo.
- Sariola, Yrjö 1986: *Jumalan kunniaksi ja mielen rakennukseksi. Musiikin teologian peruskysymyksiä.* Jyväskylä.
- Sariola, Yrjö 1994: *Luodistuva jumalanpalvelus. Tutkielmia jumalanpalveluksen teologiasta.* Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 191. Pieksämäki.
- Seppälä, Jarkko 1980: *Kristillisen uskon jäsentymisen nuorten elämäntilanteeseen rippikoulussa.* Diss. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Uskonnonpedagogiikan julkaisuja. Sarja B. Nro 70. Helsinki.
- Seppälä, Jarkko 1992: *Seurakuntien rippikoulutyö 1990-luvun alkaessa.* Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Uskonnonpedagogiikan julkaisuja B 16/1992. Helsinki.
- Seppälä, Jarkko 1993: *Opettajien käsitykset ja odotukset rippikoulun kehittämisestä 1990-luvun alkaessa.* Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Uskonnonpedagogiikan julkaisuja B 18/1993. Helsinki.
- Sihvo, Jouko 1971: *Henkinen hätä ja ihmissuhteet palvelevassa puhelimessa.* Kirkon tutkimuslaitos. Sarja A. N:o 11. Tampere.
- Sihvo, Jouko 1974: *Diakonit seurakuntatyössä ja sosiaalihuollossa.* Kirkon tutkimuslaitos. Sarja A. N:o 26. Tampere.
- Sihvo, Jouko 1976: *Avioliitto ja avioero.* Kirkon tutkimuslaitos. Sarja A. N:o 30. Tampere.
- Suokunnas, Seppo 1982: *Siionin kannel. Tutkimus Suomen evankelisen liikkeen laulukokoelman synnystä, lähteistä ja rakenteesta sekä tekstien ja sävelmien alkuperästä.* Diss. Helsinki.
- Tamminen, Kalevi 1991: *Religious Development in Childhood and Youth. An Empirical Study.* Suomalaisen tiedekatemian toimituksia. Sarja B. Nide 259. Helsinki.
- Vermasvuori, Juha 1979: *Teologin rippikoulukuva ja opetusteoria.* Diss. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Uskonnonpedagogiikan julkaisuja B 2/1979. Helsinki.
- Vermansvuori, Juha & Nurmi Kari E. 1992: *Nuoret ja rippikoulu.* Helsingin yliopiston käytännöllisen teo-

- logian laitos. Uskonnonpedagogiikan julkaisuja. B 17. Helsinki.
- Vikström, Erik 1974: *Ortomisk applikation. Bibelordets tillämpning och delning enligt den konservativa pietismens predikoteori*. Diss. Acta Academiae Aboensis. Ser. A. Humaniora. Vol. 48 nr 2. Åbo.
- Voipio, Aarni 1951: *Sleeping Preachers. A Study in Ecstatic Religiosity*. Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Sarja B. Nide 75,1. Helsinki.

Praktisk teologi i Danmark

En historisk og aktuel oversigt

Af Hans Raun Iversen

«Mangler en solid praktisk teologi, vil privatiseringen brede sig over både forkyndelse og sakramentsforvaltning, så forkyndelse og sakramentsforvaltning bliver pastor N.N.s og ikke menighedens, og de theoretiske theologiske discipliner får karakter af lærdomsluksus, som ikke får nogen reel betydning i præstens gerning, men som det kan være rart for ham at have, som det var for Per Degn at have sin latin» (Regin Prenter 1987).

Dansk praktisk teologi siden reformationen

Universitetet i København blev oprettet i 1479 og tog sigte på lærde filosofisk anlagte studier for folk, der søgte højere stillinger. Middelalderens katolske præsteuddannelse foregik ved domkapitlerne. Under reformationens oprør oprettedes alternative præsteskoler i Malmø, Haderslev og Viborg. Efter råd fra Luther søgte man dog at reetablere domkapitlernes funktion i præsteuddannelsen. I slutningen af 1500-tallet gik domkapitlerne imidlertid i opløsning, og universitetet, hvor kongen i 1569 havde skabt et kommunitet med studenterbespisning og i 1623 Regensen som kollegium, fik monopol på præsteuddannelsen. Fra 1569 krævedes testimonium, fra 1629 embedseksamen

fra Det teologiske fakultet for at opnå præstevielse.

Hovedvægten i fakultetets virksomhed lå, som det fremgår af den i 1629 anordnede teologiske embedseksamen, på dogmatik med exegese som leverandør af bevismateriale for de dogmatiske loci. I ordningen af 1788 kunne der opregnes syv fag foruden prædikekunst (exegese, naturlig teologi, dogmatik, moral, polemik, kirkehistorie (siden 1732) og de symbolske bøger), men studiet var indtil 1800-tallet primært rettet mod indøvelse i tidens opfattelse af den rette lære. Det var, hvad der ansås for nødvendig for den, der skulle virke som religionens vogter i kongens evangelisk lutherske kirke.

Et frit, akademisk teologisk studium opstod kun gradvist: Fra 1847 indførtes karakterer i de enkelte fag, i 1870 afskaffedes den konfessionelle kandidated (som overlappede med præste- og ordinationsløftet), og i 1871 indførtes et fast, eksternt censorkorps til afløsning af de medlemmer af Københavns præstestand, man hidtil havde udskrevet som censorer. I 1903 blev der indført øvelser til supplerende af forelæsningerne, fra 1909 kunne der skrives speciale i Gammel Testamente eller Kirkehistorie mod reduktion af pensum, fra 1945 gælder det alle fag, 1903 oprettedes studenterråd, 1916 blev det muligt at dele eksamen over to terminer, hvad det københavnske fakul-

tetet (trofast/stædigt) har fastholdt siden, samme år blev den første kvinde teologisk kandidat, og i 1924 blev det klarlagt, at fakultetets formelle binding til folkekirken og den lutherske konfession ikke længere er gældende.

Selv om der hverken i enevældens uddannelse i rettroenhed eller det frie, akademisk teologiske studium indtil 1989 har været en klar vægtning af den praktiske teologi, har faget dog kun sporadisk været helt fraværende på Det teologiske fakultet. Fra fakultetets genetablering i 1537 til biskop Frederik Münters død i 1830 var det fast praksis, at Sjællands biskop var indehaver af fakultetets 3. professorat. Som første mand i det embede satte *Peder Palladius* et godt eksempel som praktisk teologisk orienteret dogmatiker. Hans vigtigste praktisk teologiske værk er dog den berømte *Visitatsbog*, der for en stor del består i detaljerede praktiske og moralske formaninger til præst og sognefolk, men som også bygger på gode iagttagelser under visitatsernes feltstudier forbundet med evangelisk refleksion.

Anden generations store teologiske lærer, *Niels Hemmingsen*, der med mere end 100 værker udgivet på latin fortsat må regnes som Danmarks mest internationalt betydende universitetsteolog, fremlagde også en gedigen pastoralteologi *Pastor sive pastoris optimus vivendi agendiqwe modus* fra 1562 (Pastor eller præstens rette måde at leve og virke på).

Fakultetets mest markerede praktiske teolog er dog nok biskop *Erik Pontoppidan*, der i 1757 udgav *Collegium Pastorale Practicum*, indeholdende «en fornøden undervisning, advarsel, rådførelse og opmuntring for dem, som enten bereder sig til at tjene Gud og næsten i det hellige præsteembede, eller allerede lever deri, og ønsker at udrette alt med frugt og opbyggelse; da embedets art og øremærke, personernes beskaffenhed, deres almindelige og særlige pligter, som også formelig deres retsindige og forsigtige forhold i alle tilfælde, efter Guds

ord og vores danske kirkelov og ritual på det tydeligste og alvorligste forestilles», som det hedder på titelbladet.

Pontoppidans arv tages op af biskop *N. E. Balle*, der fra 1772 med homiletikken som udgangspunkt lagde grunden til, hvad der var tænkt som en fast pastoralteologisk undervisning for teologiske studerende. Allerede fra 1635 havde det været et krav, at der skulle aflægges prøve i prædiken som betingelse for at få attestas, en handling, der blev henlagt til den nye Trinitatis kirke fra 1655. Ifølge Danske lov af 1683 skal professorerne både attestere kandidaternes «forfremmelse i Guds ords kundskab» og deres «gaver på prædikestolen» samt deres «stille levned uden nye noder og anden letfærdighed» (II Bog, II Cap., 1. Art).

I 1789 stiftede biskop Balle *Det homiletiske og kateketiske Selskab* til fremme af pastoralteologien. Kapellanen ved Vor Frue H.G. Clausen genoplivede det i 1799, og i 1809 oprettedes *Det kongelige Pastorseminarium*, der øjensynligt dog førte en hensygnende tilværelse århundredet ud – på trods af, at det fra 1811 var obligatorisk at have fulgt dets undervisning før præstevielse, og selv om fakultetet flere gange søgte at få det styrket. Desværre er Pastorseminariets historie uudforsket, så det er umuligt at sige noget præcist om dets betydning i det 19. århundrede.

De praktisk teologiske bidrag fra fakultetets lærere forblev imidlertid spredte siden Erik Pontoppidans tid. 1800-tallets betydeligste universitetsteolog, *H. L. Martensen*, inddrog under kirkeforfatningsdebatten praktisk teologiske emner i sin undervisning i de sidste år, før han blev biskop i 1856. Nævnes kan også *Frederik Nielsens Aktstykker til Gudstjenestens og Liturgiens Historie* fra 1878 og *Henry Ussings* indsats som privatdocent, der bl.a. omfattede foredragsrækken *Kirkens Arbejde i de store Byer med særligt henblik på den kirkelige Nød i København* fra efteråret 1896.

De mest udbredte pastoralteologiske håndbøger blev i 1800-tallet udgivet af

præster uden for institutionerne, således personlig kapellan *Jens Møllers Haandbog for Præsten som geistlig og verdslig Embedsmand* (1820) og provst *J. Paludan-Müllers Evangelisk Præstegjerning. Pastoralbetragtninger* (1870).

I dette århundrede har flere kirkehistorikere taget kirkens arbejdsformer op til historisk undersøgelse, mest markant *P. G. Lindhardt* i forbindelse med en række bidrag til kirkeministerielle betænkninger. Fra systematisk side tog *H. Fuglsang-Damgaard* religionspsykologien op i 1930'erne, mens *Regin Prenter* har arbejdet med embedets teologi og gudstjenesten. Stærkest som praktisk teologisk bidrag står *K. E. Skydsgaards* afhandling om *Kirkens Gudstjeneste* fra 1953, der endnu savner sin afløser.

I 1969 indførtes en ny studieordning med hovedvægt på individuelle skriftlige arbejder i studiets sidste fase i Århus. I 1975 fulgte København efter (selv om man bibeholdt den samlede eksamen til sidst). Dermed var der studieordningsmæssigt skabt rum for dyrkelsen af flere «nye» fag, som vakte en vis interesse i studenteroprørets kølvand. I Århus havde man siden fakultetets start i 1942 ønsket et professorat i praktisk teologi, og også i København var et sådant på budgettet i 1960'erne. I 1972 ansattes en professor i faget i Århus og i 1977 en adjunkt i København. Efterhånden er interessen for de nye fag indoptaget i de gamle, ikke mindst i praktisk teologi, der med den fagdefinition, der angives nedenfor, nu er obligatorisk for alle studerende efter ordningen af 1989.

«De skiftende psykologiske problemer og sociologiske omstændigheder (gør) ikke... fra og til med hensyn til det problem, evangeliet har med at gøre», hedder det i 1968 fra Århus-lektoren *Jørgen K. Bukdahl* (jvf. *Frihed og frigørelse*, 1980 s. 174), der dog selv før sin alt for tidlige død i 1979 nåede at bidrage betydeligt til den socialisationsteoretiske debat. I 1969 var næsten alle enige om, at den kandidatårgang fra Århus, der bojkottede Pastorseminariet i København, var de rene helte. «Sætter man på uni-

versitetet ikke alle kræfter ind på erkendelsesarbejdet og har man ikke tålmod til det, går det ud over foretagsomheden sidenhen», forkyndte *K. E. Løgstrup* i 1972 (*Ole Jensen m.fl.: De store ords teologi*, 1972, s. 87). Det diskuteredes i øvrigt flittigt, om teologer kunne nøjes med at have et «sympatiserende forhold til troens praksis» (*Peter Kemp*, jvf. *Det teologiske studiums teori og praksis*, 1975 s. 106 ff.) Med disse stikord til et signalement af begyndelsen af 70'erne kan det måske undre, at det var i samme årti, den praktiske teologi vandt fast fodfæste på de teologiske fakulteter. Men sagen var, som det er fremgået, langt fra ny, ligesom den videnskabsteoretiske teori-praksis debat ikke kunne komme uden om at overveje den praktiske teologis muligheder. Og den ældre generation var heller ikke ubekendt med den tyske tradition for akademiske studier i praktisk teologi. Derfor slog den praktisk teologiske bølge, som bl.a. tidsskriftet *Kritisk Forum for Praktisk Teologi* er udtrykt for, relativt stærkt igennem på fakulteterne i løbet af 1980'erne.

Den største praktisk teologiske indsats i dette århundrede er dog gjort uden for fakulteterne. Et godt eksempel er Ribedomsprovsten *William Grønbaeks* store indsats i den religionspsykologiske forskning. Pastorseminariet udgav sin egen publikationsserie begyndende med *Hvad Luther mente om Sjælesorg* af *Niels Nøjgaard* fra 1937. En betydelig forskningsindsats er leveret af en af timelærerne ved Pastorseminariet i Århus, pastor *A. F. Nørager Pedersen*. For at stramme den lemfældige praksis op blev Pastorseminariet i 1941 omdannet til et regulært halvårs kursus for teologiske kandidater. Pastorseminariets rektor *L. Brøndum* konstaterede dog i 1960, at «den praktiske teologi som helhed ikke har en tilfredstillende placering i den danske præstedannelse, hverken i eksamensstudietiden, hvor ikke engang den historiske del af den praktiske teologi varetages effektivt, eller på Pastorseminariet, hvor for meget skal nås på for kort tid».

Et større kirkeministerielt udvalgsarbejde 1964–68 resulterede i et forslag om en et-årig praktik-ordning, incl. 1x3 og 2x4 ugers kursus på Pastorseminariet. Bl.a. p.g.a. økonomi, præstemangel og kirkepolitisk ideologi blev forslaget ikke gennemført. En række lignende forslag siden har til dato kun ført til en begrænset praktikordning som led i det halvårslige kursus. I stedet blev Pastorseminariet delt med en selvstændig afdeling i Århus fra 1969 – og med adgang for ældre studerende igen som før 1941. Efter at der i 1980 kom en fast fuldtidsleder ved begge seminarier – og især efter at der fra 1992 er to faste lærere begge steder – kan man sige, at der – for første gang i historien – er nogenlunde rimelige vilkår for Pastorseminariets virke. Samtidigt er den i forhold til praksis berøringsangste del af en dansk udgave af dialektisk teologi kraftigt på retur – og de studerende, præget som de er bl.a. af det nye kvindelige flertal, er mere åbne overfor forskellige indfaldsvinkler, der kan bidrage til forståelsen af kirkens kommunikationsformer.

Endelig bør det nævnes, at en lang række kirkeministerielle betænkninger og forslag århundredet igennem har fremkaldt en endnu længere række delvis kirkepolitisk og polemisk anlagte praktisk teologiske debatindlæg. I 1960'erne debatteredes kirkestrukturproblemer, i 1970'erne gik debatten omkring en række «sager» (især i forbindelse med betingelserne for dåb i folkekirken), og i 1980'erne har der været fokuseret på højmessens liturgi og kirkeretten, som fra 1989 har fået sit eget selskab, ligesom Kirkeministeriets departementchef, *Preben Espersen*, fra 1990 er adjungeret professor i kirkeret ved Det teologiske Fakultet i København.

De praktisk teologiske institutioner i dag

I officielt regi drives der i dag – udenfor de praktisk teologiske afdelinger ved De teolo-

giske fakulteter i København og Århus – praktisk teologi ved Pastorseminarierne, Præstehøjskolen (fra 1965), Præsternes Efteruddannelse (fra 1992) og Folkekirken Pædagogiske Institut (fra 1993), der er institutioner under Kirkeministeriet. Der er forskelle mellem disse institutioner og fakulteterne bl.a. med hensyn til de praktiske rammer, ligesom det også er karakteristisk, at forskningen vægtes på en klarere måde på universiteterne end på de kirkelige institutioner, der primært sigter på indøvelse af pastorale færdigheder. I øvrigt er der efterhånden en lille række private initiativer til fremme af praktisk teologi. Som eksempler kan nævnes Institut for Diakoni og Sjælesorg ved Kolonien Filadefia i Dianalund og en række præsters indsats, herunder i forbindelse med studieorlov, som kan opnås efter forskellige ordninger i dag.

For blot 25 år siden var den kun een fuldtidsstilling i praktisk teologi, nemlig stillingen som rektor ved Pastorseminariet. I dag er der ialt 16 stillinger i Danmark, hvis indehavere primært beskæftiger sig med praktisk teologisk uddannelse og forskning. På det kvantitative plan er der således sket nogle vældige ryk fremad gennem de senere år. Men på det indholdsmæssige og koordinationsmæssige plan er der meget tilbage at ønske. Det drøftes bl.a. på årlige faglæremøder blandt de 16 lærere og i Kirkeministeriets 'Permanente arbejdsgruppe vedr. de folkekirkelige uddannelsesinstitutioner for præster', hvor alle de nævnte institutioners rektorer sidder sammen med repræsentanter fra fakulteterne, biskopperne, Præsteforeningen, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer samt ministerielt udpegede sagkyndige.

Undervisningen ved de kirkelige institutioner skal efter bestemmelserne foregå 'på videnskabeligt grundlag'. Derfor lægges der vægt på, at lærerne har en vis akademisk kompetence foruden praktisk præsterfaring, men det er aldrig klargjort, om de har forskningspligt eller kun pligt til at forberede og udvikle deres undervisning. Der-

for – og fordi det er uklart i hvilket omfang deres stillinger reelt skal være på åremål – vil de ikke sige, at de har egentlige forskningsprojekter.

Undervisningsformerne på de to *pastoral-seminarier* er udviklet markant gennem de senere år. Endnu for 20 år siden bestod pædagogikken i, at en ældre præst foredrog over sine erfaringer med inddragelse af lidt tilfældig teologisk viden. I dag satses der på en kollektiv lærerproces i en vekselvirkning mellem teori og praksis inden for et bevist kirkeligt forsat miljø. Der er således i høj grad tale om en personlig uddannelse til præstegerningen, selv om der kun indgår to ugers fuldstids praktik. Af de fire faste lærere beskæftiger rektor Mogens Lindhardt fra København sig især med homiletik og lektor Jesper Stange med begravelse og kateketik, mens rektor Gerhard Pedersen fra Århus i de senere år bl.a. har været engageret i arbejdet frem mod en ny salmebog og i Porvoo-debatten, og lektor Helge Baden Nielsen arbejder særligt med sjælesorg.

Også på *Præstehøjskolen* er der sket en del ændringer i de senere år. Hvor man tidligere satsede på traditionelle universitetsseminarer suppleret med lidt praktisk teologi, er store dele af virksomheden i dag enten rettet mod særlige målgruppers behov (specialpræster) eller tema- og aktionsrettet i forhold til særlige udfordringer (f.eks. nyreligiøsitet og vejledning i prædikener for børn). Hertil kommer en tiltagende direkte praktisk og sjælesørgerisk rettet virksomhed med kurser i stemmebrug og retorik samt organisering af supervision/arbejdsvejledning for præster. Rektor Niels Thomsen bidrager til store felter indenfor den kirkelige og praktisk teologiske debat, mens lektor Søren Nordentoft anlægger litterære og systematiske tilgange til teologiske emner. En ny lektor i sjælesorg og pastoralpsykologi med særlige henblik på sygehuspræsternes uddannelsesbehov tiltræder sommeren 1995.

Folkekirkens pædagogiske institut, der ligesom *Præstehøjskolen* ligger i Løgumklos-

ter, vægter udviklingsarbejde og kurser for aller former for undervisere i kirken og de frie kirkelige organisationer. Lektor Birgitte Thyssen arbejder bl.a. med skole-kirkesamarbejdet, lektor Ernst Viggo Thomsen bl.a. med kirkelig efteruddannelse for lægfolk og rektor Jens Kristian Krarup bl. a. med konfirmandundervisning, herunder den nye indledende konfirmationsforberedelse for børn i skolernes 3. klasse.

Den obligatoriske efteruddannelse for præster (1 uge hver af de første 4 år i embede) ledes af rektor Ole Jensen, der på bogmarkedet er aktuel med en antologi om K. E. Løgstrup og snart også med en samling af K. E. Løgstrups prædikener. Ole Jensen søger at tilrettelægge kurserne sammen med deltagerne fra gang til gang. Der er hermed næppe fundet en endelig form – bl.a. ligger der et forslag om, at hvert af kurserne skal have et bestemt emne (f.eks. kateketik, liturgi, homiletik og samarbejde), men uddannelsen må – en del kritik til trods – siges at have fået en god indgang.

Går vi til *universiteterne*, er der her siden 1989 en fælles studieordning (med krav om eksamen i beskedne 750 siders praktisk teologisk litteratur) og en fælles forståelse af rammerne for den praktiske teologi. Men der er store forskelle mellem lærerne i Århus og København, hvad angår de faglige profiler.

I *Århus* har professor Chr. Thodberg særligt arbejdet med udgivelser omkring Grundtvigs prædikener og salmer samt med henblik på et storværk om gudstjenestens historie. Lektor Troels Nørager er ved at afslutte et disputatsarbejde i religionspsykologi ('Hjerte og psyke. Studier i den religiøse oplevelses metapsykologi og diskurs'), mens adjunkt Benny Schuster arbejder med 'latterens teologi' eller 'kristendommen mellem komedie og tragedie' under inspiration fra bl.a. Manfred Josuttis.

I *København* har vi søgt at dække så at sige hele det praktisk teologiske felt, idet Eberhard Harbsmeier arbejder med de 'pastorale' fag (liturgik, kirkelige handlinger, homi-

lektik, sjælesorg og kateketik) med udgangspunkter hos bl.a. Kierkegaard, mens jeg tager mig af 'kirkens og menighedens skikkelse i samfundet' (kirkeret, kirkekundskab, kirkesociologi, ekklesiologi, mission, diakoni og menigheds- og pastoralære) med udgangspunkter hos bl.a. Grundtvig. Herudfra er også vores nye lærebog, som udkommer september 1995, disponeret. Jeg vil omtale oplægget i lærebogen lidt udførligt, idet den prætenderer at tegne rammerne for dansk praktisk teologis faglige selvforståelse i de nærmest kommende år.

Fagforståelsen i den nye lærebog

Praktisk teologi forstås i denne nye lærebog som læren om kristendommens livsyttringer og kirkens kommunikationsformer i gudstjeneste, forkyndelse, undervisning, sjælesorg, diakoni, mission og menighedsliv i det forhåndenværende samfund.

Bogen tager sit udgangspunkt i behovet for sammenhæng i kirkens mangfoldige daglige arbejde, dvs. den praktiske teologi får sin begrundelse og sin enhed ud fra en *praktisk nødvendighed*. Kirkens virke opløses i spredte aktiviteter – ligesom kirkens medarbejdere ender som omkringfarende altmuligfolk – hvis der ikke anlægges et helhedssyn på det kirkelige arbejdes formål og situation. Den kirkelige praksis har brug for en samlet praktisk-teologisk teori. En sådan teori bidrager til at give kirkens praksis *identitet, legitimitet, autoritet eller konsens*. For at enkelte skal kunne handle på manges vegne, er der brug for en samlende teori. Et sådant formål med den praktiske teologi gøres gældende i de sidste årtiers mest monumentale enmandsværk, Dietrich Rösslers *Grundriß der praktische Theologie* (1986, 2. opl. 1994) og senest i Olav Skjeveslands *Huset av levende steiner. En teologi for menighetsopbygning* (1993).

Det er således det faktiske kirkelige arbej-

de, vi har for øje. Derfor er det en undersøgelse af kirkens historiske og empiriske situation og den teologiske selvforståelse i det kirkelige arbejde, vi begynder med. *At kirkesynet er afgørende for den praktisk teologiske orientering af kirkens arbejde, kommer man ikke uden om*. Men bag forskellige kirkesyn – dog uden automatisk ligeløb fra det ene til det andet – ligger *forståelsen af forholdet mellem det menneskelige og det kristelige*. Tages kristendommens inkarnatoriske karakter alvorligt, fører det til teologisk interesse for kirkens menneskelige former. Det kan f.eks. lede til en højkirkelig satsning på de rette former i gudstjenesten, men det kan også føre til en lavkirkelig interesse for kirkens skikkelse i mission og diakoni i hverdagen. Under alle omstændigheder er forståelsen af forholdet mellem det menneskelige og det kristelige eller det alment religiøse i forhold til det specifikt kristelige afgørende for *vægtningen mellem empiriske (f.eks. psykologiske og sociologiske) metoder og teologisk normering i arbejdet med kirkens kommunikationsformer*. Derfor kommer den praktiske teologi overalt tilbage til de samme grundproblemer (kirkesynet, forholdet mellem det menneskelige og det kristelige, vægtningen af empirisk og teologisk metode) uanset, hvilke kirkelige kommunikationsformer, der arbejdes med.

Det er ikke bogens opgave at argumentere for eet bestemt enhedssyn i det praktisk teologiske studium. Selv om bogen sidst af alt er tænkt som holdningsløs, er debatten overalt søgt holdt åben, idet forskellige teologiske og metodiske grundsyn og deres konsekvenser lægges frem. Et væsentligt mål med bogen er at bidrage til at *skærpe sansen for, hvorfor og hvordan tingene hænger sammen*, uanset hvilket grundsyn man anlægger. Bogen vil ikke pådutte en bestemt teori, men hjælpe læseren til at danne sig sin egen praktisk teologiske teori.

Vi har valgt at disponere bogen ud fra et syn på kirkens kommunikation, og dermed den praktiske teologis fagfelt, som en *ellipse med to centre*. Vi anlægger med andre ord

det synspunkt, at menigheden, som den tager sig ud i sognet, og præsten, som sognets beboere møder hende i forbindelse med varetagelsen af embedsvirksomheden, er kirkens afgørende kommunikatorer eller signalsendere. Først beskæftiger vi os derfor med kirken og menigheden i forhold til den samfundsmæssige og religiøse situation i Danmark. Herunder behandles også menighedens grundlæggende livsytringer i mission, diakoni og fællesliv, som i de fleste kirker ledes af en præst. Debatten om mønstre for tjeneste i menigheden fører over til bogens anden hoveddel, hvor menighedens centrale præsteligt ledede kommunikationsformer tages op. Det drejer sig om gudstjeneste og kirkelige handlinger, prædiken og forkyndelse, sjælesorg samt undervisning.

Til forskel fra mange andre praktisk teologiske udkast vil vi ikke indsnævre den praktiske teologi til en teori om præstens virksomhed, men vi forstår praktisk teologi mere omfattende som en teori om alle menighedens livsytringer. Menigheden forstås ikke som et produkt af præstens virksomhed, men omvendt tolkes præstens traditionelle arbejdsområder som en del af menighedslivet.

Den praktiske teologis opgave og metoder

Den praktiske teologi arbejder – som teologi måske overhovedet bør gøre det – på en gang *kritisk og konstruktivt*. Intet spørgsmål er tabu – og ingen undersøgelsesmetoder kan udelukkes, hvis de kan kaste lys over kirkens kommunikation, dens opgave, selvforståelse, vilkår og virkninger. Men den kritiske analyse gør det ikke alene. Det slår ikke til at kortlægge og forklare situationen. Der må også fremlægges en syntese, et helhedssyn og en konstruktiv teologisk debat om, hvad der retteligt kan og bør gøres på de forskellige områder.

For at leve op til denne målsætning tager vi i bogen hvert emne op ud fra *tre synsvinkler eller metoder: en historisk, en empirisk og systematisk teologisk*. Først må vi forstå, hvad det historisk set er, vi har med at gøre på det enkelte område. Så må den aktuelle praksis og dens arbejdsbetingelser undersøges. Og endelig må der lægges op til en teologisk begrundet vejledning af praksis. Lad os tage diakonien som eksempel: Først må vi vide, hvorfor og hvordan den kristne kirke kom på den tanke, at den har et socialt ansvar for sine medlemmer og sine omgivelser, og hvordan diakoniens selvforståelse og arbejdsformer udviklede sig gennem kirkens historie? Dernæst må vi spørge, hvad diakoniens stilling er i kirke og samfund i dag – i forhold til kirkens selvforståelse, den sociale situation og den herskende socialpolitik? Og endelig må vi spørge, hvordan vi teologisk skal bedømme diakonien og de diakonale udfordringer som led i kirkens arbejde i dag?

Først når emnet er undersøgt historisk, empirisk og teologisk er der mulighed for, at det praktisk teologiske arbejde er ført igennem kritisk og konstruktivt. Det betyder naturligvis ikke, at et stykke praktisk teologisk arbejde, der holder sig til een af de tre metoder, skal frakendes værdi. Tværtom kan det ofte være nødvendigt at arbejde så længe med f.eks. den historiske side, at man ikke når frem til det empiriske og teologiske arbejde – i hvert fald ikke i een og samme arbejdsrunde. Men ideelt – og sådan har vi prøvet at anlægge lærebogen – bør alle tre synsvinkler føjes sammen.

På denne måde sigter vi mod en teori om hele den kirkelige virksomhed. Ikke ved, at et enkelt grundsynspunkt lægges ned over alle områder, men ved, at vi har den samlede kirkelige praksis for øje, sådan som den historisk er udviklet, empirisk kan kortlægges og teologisk må vejledes. Vi tilsigter dermed at give et samlet bud på, hvad praktisk teologi er og skal være som universitetsfag. Længe nok har forskellige tilgange truet med at splitte fagets udøvere i

forskellige leje: i liturgiforskningen har man f. eks. ofte ment at kunne arbejde rent historisk, i sjælesorgen rent empirisk-psykologisk og i homiletikken rent systematisk teologisk. Således opløses faget imidlertid på en måde, så liturgiforskningen lige så godt kunne regnes som en del af kirkehistorien og homiletikken som en del af den systematiske teologi. Tilbage bliver – som tilfældet var ved at blive i Tyskland i 1970'erne – de empiriske og adfærdsvidenskabelige undersøgelser af kirkens praksis, som kan være interessante som sådan og også nyttige for teologien og kirken, men som ikke i sig selv løser den praktiske teologis opgave.

Den praktiske teologis status i Danmark 1995

Når man selv står midt i den, kan det være svært at få overblik over udviklingstendenser i den solidt voksende skov, som dansk praktisk teologi udgør i disse år. Selv om vi selvfølgelig er de bedste i Danmark, er der næppe tale om områder, hvor vi er foran i international sammenhæng, knapt nok om tyngdepunkter, som har særlig prioritet i det samlede billede. Som antydet tager lærerne bredt fat – og det gør de studerende, stipendiaterne og præsterne også. Men selv om emnekredsen er stor, er der en ikke ringe interesse for at lytte til hinanden, så man opdager, at emnerne også hænger sammen.

Litteratur

Brøndum, L.: «Den praktiske teologi», i: Bent Noack (red.): *Teologien og dens fag*, København 1960.

- Espersen, Preben: *Kirkeret. Almindelig del*, København 1993
- Fuglsang-Damgaard, Hans: *Religionspsykologi*, København 1946.
- Grønbaek, William: *Om beskrivelse af religiøse oplevelser. En eksperimentel religionspsykologisk undersøgelse*, København 1935.
- Harbsmeier, Eberhard (red.): *At prædike for børn. Prædikenvejledninger til hele kirkeåret*, København 1994
- Harbsmeier, Eberhard m.fl.: *For festens skyld. En bog om de kirkelige handlinger*, København 1990
- Iversen, Hans Raun: «Praktisk teologi som kritisk videnskab», *Præsteforeningens Blad* 1982/16, s. 285–294 og 1982/17, s. 305–312.
- Iversen, Hans Raun: *Ånd og livsform. Husliv, folkeliv og kirkeliv hos Grundtvig og sidenhen*, Århus 1987.
- Iversen, Hans Raun m.fl.: *Under bøn og håndspålgelse. Indvielse af missionærer, diakoner og præster*, København 1989
- Jessen, C.C.: «Embede og præst. Om Niels Hemmingsens pastoralteologi», *Kirkehistoriske Samlinger* 1968, s. 532–552.
- Lausten, Martin Schwarz: *Biskop Peder Palladius og kirken 1537–1560*, København 1987.
- Lindhardt, Mogens: *Ikonen med det evige liv*, København 1991
- Lindhardt, P.G.: «Præsteuddannelse», i *Festskrift til Olga Bartholdy på 80-årsdagen 20. juli 1978*, Løgumkloster-Studier 1, Løgumkloster 1978, s. 79–91.
- Palladius, Peder: *Visitatsbog*, Udgivet af Lis Jacobsen, København 1925.
- Pedersen, A. F. Nørgager: *Gudstjenestens historie*, København 1969
- Pedersen, A. F. Nørgager: *Prædikenens idehistorie*, København 1980
- Prenter, Regin: *Kirken og teologien – teologisk encyklopædi – et forsøg*, Randers 1987.
- Prenter, Regin: *Theologie und Gottesdienst, Gesammelte Aufsätze*, Århus 1977.
- Skydsgaard, K.E.: «Kirkens gudstjeneste», i *Haandbog i Kristendomskundskab*, Bind IV, København 1953, s. 7–78.
- Stange, Jesper: «Begravelseshandlingens forpufning», i: Birthe Lund og Hans Raun Iversen (red.): *Livshjælp. Undersøgelser af begravelsespraksis og kirkegårdsskulptur i Danmark*, Århus 1993.
- Thodberg, Christian: *Syn og sang. Poesi og teologi hos Grundtvig*, København 1989

Praktisk teologi i Island

Av Pétur Pétursson och Einar Sigurbjörnsson

I

När Islands universitet grundades i Reykjavík år 1911 ingick de tidigare ämbetskolorna i det nya universitetet som fakulteter. Det gällde prästskolan (stiftad 1847), läkar-skolan (stiftad 1876) och juristskolan (stiftad 1907). Den teologiska fakulteten bygger därför på prästskolans tradition och dens huvuduppgift är att utbilda präster för den isländska folkkyrkan som omfattar 92 % av befolkningen. Den målsättningen inneslutes i den första paragrafen i lagen om Islands universitet där det sägs att universitetet «skall vara forum för vetenskaplig forskning och undervisning och förbereda sina studenter för att självständigt kunna bearbeta vetenskapliga frågeställningar och sköta olika tjänster i samhället.»

Professorerna vid fakulteten har haft en central funktion inom kyrkan. Som redaktörer för kyrkliga och teologiska tidningar har de aktivt deltagit i och format den isländska kyrkans liv.¹ Några av fakultetens professorer har utgivit egna predikosamlingar. De har allmänt ansetts vara bland kyrkans främsta talesmän och representerat kyrkan och prästerskapet i olika sammanhang. Fem professorer har blivit biskopar. Fakulteten har en representant på kyrkomötet och de fastanställda lärarna deltar i biskopsvalen. Fakulteten väljer en av sina lärare som medlem i den kommitté som för-

bereder de årligen förekommande prästmötena där de fastanställda lärarna kan delta.

I början hade fakulteten endast tre fastanställda lärare. Nu är deras amtae sju och dässutom en fastanställd lärare på halvtid. Därutöver undervisar några timlärare vid fakulteten. Utbildningen tar normalt fem år och avslutas med ämbetsexamen (candidatus theologiae) som krävs för prästvigning inom den isländska folkkyrkan.

Fakulteten ger också treårig utbildning i teologi (BA) som främst är avsedd för lärare i kristendomskunskap. 1993 startades två utbildningslinjer för diakoner vid fakulteten, dels en treårig linje (BA) och dels en ettårig utbildningslinje avsedd för dem som tidigare skaffat sig universitetsutbildning inom hälsovård, socialvård och undervisning (lärare). Antalet studerande vid fakulteten är idag ca 120.

Under prästskolans tid och de största delen av Universitetets historia eller till 1975 delades undervisningen i praktisk teologi mellan professorerna vid fakulteten. Professorer från juridiska fakulteten tog hand om undervisningen i kyrkorätt och timlärare skötte undervisningen i liturgisk sång och musik. Det rörde sig först om domkyrkoorganisten och senare om kyrkans musikdirektor.

En översikt över de teologiska professorernas vetenskapliga produktion visar att de har alla ansett sin ställning vara en tjänst

åt kyrkan och därför ansett teologins upp-
gift främst vara av praktisk natur. Professorerna har skrivit om kyrkans funktion i samhället, om kyrkan och teologin och om prästämbetets olika uppgifter i kyrkan och samhället. Flera av professorerna har skrivit om mässans form och funktion och dess historiska utveckling på Island.

II

År 1975 utlystes en speciell lektorstjänst i praktisk teologi vilket innebar att en lärare fick då ansvaret för alla kurser som hörde under praktisk teologi. Bjarni Sigurðsson (f. 1920, d. 1991) tillsattes i den tjänsten. Han var kyrkoherde och dessutom utbildad jurist. Hans specialområde var kyrkorätt och hans forskning var för det mesta historiskt orienterad. 1985 disputerade han på avhandlingen *Geschichte und Gegenwartsgestalt des isländischen Kirchenrechts* vid Universitetet i Köln. Men hans forskning omfattade också liturgik, homiletik och kateketik. År 1988 fick han en personlig professur.

Den timplärlartjänst i liturgisk sång som längst sköttes utav kyrkans musikdirektor, definierades år 1966 som en halv docenttjänst. Den första docenten var dr. Róbert Abraham Ottósson (1912–1974). Hans efterträdare var dr. Hallgrímur Helgason (1914–1994), tonsättare och musikhistoriker. Tjänstens nuvarande innehavare är Hörður Áskelsson (f.1952) kantor vid Hallgrímskyrkan i Reykjavík.

Dr. Bjarni Sigurðsson pensionerades år 1990. Samma år antog Altinget en ny lag rörande kyrkans organisation och de kyrkligt anställda. Den nya lagen innebar ändringar i behörighetsvillkoren för prästtjänst. Utöver teologisk ämbetsexamen (cand. theol.) måste kandidater nu ha fullgjort fyra månaders praktik inom kyrkan efter avslutad ämbetsexamen. Praktiken skall delas mellan lant- och tätortsförsamlingar och är helt i kyrkans regi. Inom kyr-

kans olika organ hade förslag i denna riktning framförts vid flera tillfällen. Målsättningen är att ge kandidaterna en bättre förberedelse inför de konkreta praktiska uppgifterna som väntar dem i prästtjänsten.²

Med anledning av dessa ändringar och i samband med ny utlysning av lektorstjänsten i praktisk teologi tillsatte den teologiska fakulteten en kommitté år 1990 som skulle utreda den praktiska teologin vid fakulteten och komma med förslag om en innehållsbeskrivning av tjänsten. Kommittén bestod av tre lärare, två studerande och en sjukhuspräst som varit timplärlare i själavård. Fakulteten begärde ett års betänketid för utlysningen av tjänsten och under tiden studerade kommittén läroplaner i praktisk teologi vid olika utländska fakulteter och prästseminarier. Kommitténs arbete var inriktat på att utbildningen i praktisk teologi skulle bli mera ändamålsenlig både när det gällde kyrkans behov och de vetenskapliga anspråken. Den skulle bättre tillfredställa kyrkans olika och varierande behov i en ny samhällssituation. Det blev uppenbart att tjänsten i så fall måste begränsas till något av de olika delområden som ämnet täcker.

På sitt möte den 12. juni 1991 enades fakulteten om en innehållsbeskrivning av tjänsten i praktisk teologi och på basis av den utlystes tjänsten. Beskrivningen är följande:

Tjänsten i praktisk teologi omfattar huvudsakligen forskning och undervisning i församlingsteologi och religiös utveckling, vilket innebär följande områden:

- 1) Religiös uppfostran och utveckling;
- 2) Kyrkan, religionen och samhället;
- 3) Didaktik och kommunikation.

Undervisningen i dessa ämnen bör sträva efter:

- 1) Större integration med undervisningen i andra ämnen vid teologiska fakulteten.
- 2) Ökad samarbete mellan teologiska fakulteten och andra fakulteter vid universitetet när det gäller planeringen och genomförandet av undervisningen.
- 3) Större kontaktyta mellan teologiska fakulteten, kyrkan, skolan, föreningslivet och kulturen.

De ämnen och kurser som ovannämnda områden omfattar är huvudsakligen:

1. Kyrkorätt
2. Religionspsykologi och -pedagogik
3. Didaktik och kateketik
4. Kyrkokunskap och religionssociologi
5. Seminarium om kristna förkunnelsen i det moderna samhället.

Som framgår av denna innehållsbeskrivning utlystes tjänsten i de delområden av den praktiska teologin som omfattar kyrkokunskap, kateketik och religionsbeteendevetenskap.

Den som fick tjänsten var Pétur Pétursson (f. 1950) fil.dr. och teol. dr. från universitetet i Lund, Sverige. Som sociolog har Pétursson främst sysslat med religionssociologi och han disputerade år 1983 på en avhandling om kyrkan och sociala förändringar på Island.³ Som teolog har Pétursson inriktad sig på kyrkohistoria, missionvetenskap och ekumenik. Efter att ha avlagt teol. kand. examen vid Teologiska institutet i Lund 1986 fortsatte Pétursson sin forskarutbildning inom ämnet missionsvetenskap och ekumenik och 1990 publicerades hans doktorsavhandling i teologi som handlade om den svenska pingströrelsens mission på Island och Färöarna.⁴ Pétur Pétursson har varit docent i religionssociologi vid Teologiska institutet i Lund och t. f. professor i sociologi vid Samhällsvetenskapliga fakulteten i Reykjavík.

Pétur Pétursson promoverades till professor år 1994. Han är medlem av kyrkans utskott för samhällsfrågor. Han sköter undervisningen i de praktisk-teologiska ämnena som nämns i ämnesbeskrivningen. De mera pastoral-teologiska ämnena, liturgik, homiletik och själavård, sköts av professor Einar Sigurbjörnsson och sjukhuspräst Sigfinnur Þorleifsson.

Einar Sigurbjörnsson (f.1944) har varit professor i dogmatik sedan 1978. Han blev efter sin cand. theol. examen i Reykjavík, teol. dr. i Lund i ämnet dogmatik med symbolik på en avhandling om kyrko- och ämbetsstanken i kyrkokonstitutionen på Andra Vatikanconciliet.⁵ Han var ordförande i handbokscommitéen som förberedde den

nya handbok för kyrkan som utkom 1981 och har sen dess varit ordförande i kyrkans liturgikommission. Han sköter undervisningen i liturgik samt teoretisk homiletik och tar hand om liturgiska övningar tillsammans med Hörður Áskelsson.

Hörður Áskelsson (f. 1952) sköter undervisningen i liturgisk sång och musik. Han fick sin grundutbildning i Reykjavík och studerade därefter kyrkomusik vid Universitetet i Düsseldorf. Han tjänstgjorde också under en kortare period som kantor vid Neanderkyrkan i samma stad.

Homiletiska övningar förekommer både i samband med de liturgiska övningarna och i seminariet om den kristna förkunnelsen i det moderna samhället. I det sistnämnda seminariet får eleverna undervisning i kommunikationsteori och insyn i församlingarbete, församlingstillväxt och kristen retreat.

Sigfinnur Þorleifsson (f. 1949) sköter undervisningen i själavård. Han är kandidat från Islands universitet och studerade vidare vid Universitetet i Edinburgh och avslutade CPE vid Luther North Western Seminary i St. Paul i Minnesota. Han har skött undervisningen i själavård sen 1990 och spelade en viktig roll i samband med nyorganisationen utav den praktiska utbildningen. Under hans översyn får studenterna nu handledning i själavård och samtals teknik vid något sjukhus eller fängelse.

III

Som tidigare nämnts har praktisk teologisk forskning spelat en viktig roll inom den teologiska forskningen på Island och professorerna ansett sin roll vara en tjänst åt kyrkan. Det framkommer tydligt i en artikel som den nyligen avlidne professorn i GT's exegetik och teologi, Þórir Kr. Þórðarson (1924–1995) skrev i anledning av universitetets 50-års jubileum 1961.⁶ Där framhåller han, att teologin i första hand ska ställa sina forskningsfrågor i *församlingens* sammanhang. I sin forskning undersökte han de kanoniska

texterna ur ett teologiskt och liturgiskt sammanhang. Detta synsett ansåg han också vara bestämmande för bibeltexternas utläggning och tolkning för nutida människor.

Denna metodik har varit bestämmande för det teologiska arbetet inom fakulteten såsom framkommer i de artiklar som fakultetens professorer skrev i den teologiska institutionens nya tidskrifts första nummer 1988.⁷

Hymnologin är ett av praktiska teologins mest centrala delämne på Island. Dess förutsättningar ligger naturligtvis i den psalmskatt som den isländska folkkyrkan fogar över.⁸ Den har fött av sig stora diktare vars psalmer uppskattats både på grund av deras litterära skönhet och religiösa budskap. Psalmerna har därför spelat en stor roll i det personliga fromhetslivet hos det isländska folket genom seklerna. Här bör vi först nämna Hallgrímur Péturssons Passionspsalmer som utkom första gången 1666 och har sen utkommit i 79 utgåvor. Dessa psalmer har blivit föremål för omfattande forskning inom flera discipliner. Professor dr. theol. Magnús Jónsson (1898–1958) skrev ett stort arbete om Hallgrímur Péturssons liv och om Passionspsalmerna, *Hallgrímur Pétursson, I–II*, Reykjavík 1947, där han förklarar Passionspsalmernas uppkomst och delvis innehåll utifrån poetens egen lidelse. Dr. theol. Jakob Jónsson (1904–1989) utgav en artikelsamling, *Um Hallgrímssálma og höfund fleirra*, Reykjavík 1972, där han tolkar vissa huvudbegrepp och föreställningar inom psalmerna och ställer dem i ett historiskt perspektiv. Einar Sigurbjörnsson utgaf ofta ifrån Passionspsalmerna när han beskriver den kristna trons innehåll och uttrycksformer och använder dem mycket i sin dogmatik *Credo, kristin trúfræði*, Reykjavík 1989/93. Han har skrivit om mystiken i Passionspsalmerna i det nyaste numret utav *Studia theologica islandica*.⁹ Musikvetaren och kantorn Smári Ólason håller på med en avhandling om olika tonsättningar till Passionspsalmerna.¹⁰

I slutet av 1800-talet och i början av 1900-

talet framkom några stora psalmdiktare. Av dessa bör Helgi Hálfðánarson (1826–1894), Matthías Jochumsson (1835–1920) och Valdimar Briem (1848–1930) nämnas. Helgi Hálfðánarson var Prästskolans föreståndare och ordförande i den kommitté som förberedde en genomgripande revision utav den isländska Psalmboken vilken resulterade i en ny utgåva 1886. Den utgåvan bildar fortfarande stammen i den isländska Psalmboken. Matthías Jochumsson och Valdimar Briem var också medlemmar av den kommittéen. De blev båda hedersdoktorer vid Teologiska fakulteten, den förre 1920 och den senare 1923.

Gunnlaugur A. Jónsson (f. 1952), teol. dr. från Lunds universitet i GT:s exegetik (föreståndare för den teologiska institutionen vid Islands universitet) har ägnat stort intresse åt bibeltexternas verkningshistoria i Island och inte minst åt den roll som bibeltexterna har spelat i isländska psalmer. I sin uppsats, *Í hörðu og köldu landi. Samanburður á 30 sálmun Saltarans og sálmun sr. Valdímars Briem* (Reykjavík (Teologiska institutionen 1994) undersöker han hur Valdimar Briem parafraserar 30 av Psaltarens psalmer i psalmsamlingen *Davíðs sálmar í íslenskum sálmaþúningi* som utkom i Reykjavík 1898.

Prästen Sigurjón Guðjónsson praep. hon. (f. 1901) har ett mångårigt forskningsarbete bakom sig när det gäller registrering och analyser av isländska psalmer och psalmöversättningar. För sina insatser inom hymnologin blev han promoverad till hedersdoktor i teologi år 1994.

Kateketik och religionspedagogik har också varit ett ämne som har haft betydande ställning inom teologin på Island. Sedan reformationen har kyrkan varit den bas som folkbildningen byggde på.¹¹ Att prästerskapet hade översyn med undervisningen var förutsättningen för folkbildningen i det skolfattiga landet. Under 1900-talets tre första årtionden skildes kyrkans kateketundervisning från skolans kristendomsundervisning. Denna differentieringsprocess ini-

tierade en livlig debatt om pedagogiska frågeställningar.¹² Debatten handlade mycket om barnens förutsättningar att tillgodogöra sig religionsundervisningen i den traditionella kateketiska formen. I samband med kateketundervisningen diskuterades frågeställningar rörande kyrkans roll i samhället och den kristna trons värde för samhällsmoralen och kulturlivet. I denna debatt bidrog teologerna vid universitetet med artiklar och vetenskapliga uppsatser byggda på modern religionspedagogik.¹³ Det kan också nämnas att Pétur Pétursson har undersökt konfirmandundervisningen i den isländska kyrkan.¹⁴

Liturgin har de senaste decennierna fått en allt viktigare roll för kyrkans identitet. Professor Björn Magnússon (f. 1904) skrev om den isländska mässan efter reformationen.¹⁵ Den förste innehavaren av tjänsten i praktisk teologi, professor Bjarni Sigurðsson, skrev också om mässan efter reformationen och främst om de första mässböckerna.¹⁶ Kyrkans musikdirektör och docent i liturgisk musik vid fakulteten under 1966–1974, Dr. Róbert A. Ottósson har redan nämnts. Han disputerade vid den filosofiska fakulteten vid Islands Universitet 1959 på en avhandling som handlade om tidegården på den helige Þorlákur Þórhallssons fest.¹⁷ I en rad artiklar och hjälpmedel till gudstjänstbruk, förberedde han den förnyelse utav kyrkomusiken som så småningom kom till stånd på 70- och 80-talen. Einar Sigurbjörnsson har också skrivit om liturgik¹⁸ och håller på med en lärobok i pastoral teologi som främst kommer att behandla liturgiska och homiletiska frågor. Delar av den har redan utgivits i stencil.¹⁹

1992 försvarade kyrkoherden Arngrímur Jónsson (f. 1923) en avhandling vid Teologiska fakulteten som handlar om de första kyrkliga handböckerna på Island efter reformationen.²⁰ Även han var en av dem som betydde mycket för återinförandet av den klassiska mässan i isländskt kyrkoliv. Prosten och ordinationsbiskopen Sigurður Pálsson (1901–1987) gjorde stora insatser på

det liturgiska området. Han utgav en mässbok i 1961 som betydde mycket för den klassiska mässans återupprättande på Island²¹ och skrev en bok om mässans historia och innehåll.²² 1976 promoverades han till hedersdoktor vid fakulteten.

IV

Såsom framkommit av denna översikt har ganska mycket hänt på det praktisk-teologiska området i Island. Kyrkan och samhället, församlingstillväxt, spiritualitet samt pastoral teologiska problem kring prästens identitet och roll är bland dem ämnen som kommer att behandlas vidare inom den praktiska teologin i nära samarbete med andra discipliner.

Pétur Pétursson skriver om *kyrka och kultur i det isländska samhället på 1900-talet* i samband med ett större projekt som handlar om isländsk kristenhet i tusen år som kommer att resultera i ett antal volymer före år 2000 när islänningarna firar kristendomens offentliga införande som beslöts i Altinget år 1000. Chefredaktören för det arbetet är docenten i kyrkohistoria dr. Hjalti Hugason (f. 1952).

Tillsammans med Björn Björnsson (f. 1937), professor i social etik, och professor Einar Sigurbjörnsson håller Pétur Pétursson på med ett projekt om *församlingstillväxt* i den isländska kyrkan.²³ Pétur Pétursson sitter i NORDHYMNs (Nordiska hymnologiska föreningens) styrelse och ansvarar för Islands del för ett *samnordiskt projekt i hymnologi* med titeln «Dejlig er jorden». Han sitter i styrelsen för Nordiskt forum för *kontextuell teologi* och har ett bidrag i dess första publikation.²⁴ Vidare kan det nämnas att Pétursson håller på med ett projekt om *nyreligiösa rörelser* på Island.

Noter

- 1 Tidskrifterna är: *Prestafélagsritið*, utk. 1920–1933, ansvarig utg. Prästförbundet, red. professor och ordinationsbiskop Sigurður P. Sívertsen; *Kirkjuriti*, från 1935, ansvarig utg. Prästförbundet, de första red. professor Sigurður P. Sívertsen och professor Ásmundur Guðmundsson, senare Islands biskop; *Víðförlí*, 1947–1954, red. och ansvarig utgivare, professor och senare Islands biskop Sigurbjörn Einarsson; *Ritröð Guðfræðistofnunar* — *Studia theologica islandica*, från 1988, ansvarig utgivare Teologiska institutionen, förste red. professor och ordinationsbiskop Jónas Gíslason; nuv. red. teol. dr. Gunnlaugur A. Jónsson. Studenterna vid fakulteten har sen 1965 utgivit tidskriften *Orðið*, där en av fakultetens lärare alltid är rådgivare, längst professor Þórir Kr. Þórðarson.
- 2 «Regluæð um starfstjálfun guðfræðikandidata.» *Stjórntíðindi* 1991
- 3 Pétur Pétursson: *Church and Social Change. A Study of the Secularization Process in Iceland 1830–1930*. Helsingborg (Plus Ultra) 1983. Den andra utgåvan kom ut í Reykjavík (Háskólaútgáfan) 1990.
- 4 Pétur Pétursson: *Frán væckelse till samfund. Svensk pingstmission på öarna i Nord-Atlanten*. Bibliotheca historico-ecclesiastica Lundensis 22. Lund (University Press) 1990.
- 5 Einar Sigurbjörnsson: *Ministry within the People of God. The Development of the Doctrines of the Church and on the Ministry in the Second Vatican Councils's De Ecclesia*. Lund (CWK Gleerup) 1974.
- 6 Þórir Kr. Þórðarson: «N'y kirkjuleg guðfræði.» *Vísindin efla alla dáð*, Reykjavík, 1961.
- 7 *Ritröð Guðfræðistofnunar* — *Studia theologica islandica* 1. Reykjavík (Guðfræðistofnun) 1988.
- 8 *Ritröð Guðfræðistofnunar* — *Studia theologica islandica* nr. 2, Reykjavík 1988, tillägnades helt åt hymnologi.
- 9 Einar Sigurbjörnsson: «Píslarsaga og Passíusálmar.» *Studia theologica islandica* 9, Reykjavík 1994, s. 107–128.
- 10 Förutom teologerna har flera historiker och litteraturvetare skrivit om Hallgrímur Pétursson och Passionspsalmerna. Där kan vi nämna professor Sigurður Nordal (d. 1974) som skrev boken *Hallgrímur Pétursson og Passíusálmarnir* 1970 där han arbetar med den tes att poetens religiösa kamp varit den främsta anledningen till psalmernas uppkomst och förklarar stora delar av deras innehåll. Historikern Helgi Skúli Kjartansson skrev om Hallgrímurs liv och gärning i 1974 boken *Hallgrímur Pétursson*. Den danske prästen Arne Møller har i sin bok *Hallgrímur Péturssons Passionsssalmer*. København 1922, gett ett viktigt bidrag till forskningen om Hallgrímur Péturssons psalmer och visat hur M. Moellers skrifter och Johann Gerhards meditationer varit en inspirationskälla till Passionspsalmerna.
- 11 Bjarni Sigurðsson: «Ferming í fjórar aldir.» *Studia theologica islandica* nr. 6, Reykjavík 1992, s. 11–42.
- 12 Haraldur Niélsson: «Hlutverk trúarbragðakennslunnar.» *Prestafélagsritið* 1921. Sigurður Einarsson: «Barnatrú. Nokkur drög til sálfræðilegrar skyringar hugtaksins.» *Prestafélagsritið* 1929. Samme förf.: *Uppeldi og kristindómsfræðsla*. Reykjavík (Almanak alpyðunnar) 1932. Frågeställningarna diskuteras í cand.theol. Ásgeir Ásgeirsson, utbildningsdirektors bok, *Kver og kirkja*. Reykjavík 1925.
- 13 Professor Pétur Pétursson och pastor Sigurður Pálsson (f. 1936) har redogjort för debatten. Se Pétur Pétursson: *Trúarleg félagsmótum og upphaf skólafræðslu á Íslandi. Félagssöguleg athugun á nokkrum meginráttum*. (Stencil) 1991. Sigurður Pálsson: «*Kennið fleim...*» *Um skyldugt nám íslenskra barna í kristnum fræðum frá siðbót til setningar laga um grunnskóla*. Uppsats, teol.fak. 1986.
- 14 Pétur Pétursson: *Hann varðveiti Þig*. Reykjavík (Æskulyðsstarf Þjóðkirkjunnar) 1988. *Spurningar og svör fermingarbarna voríð* 1993. Reykjavík (Teologiska Institutionen).
- 15 Björn Magnússon: «Þróun guðsfljónustuforms íslenzku kirkjunnar frá siðaskiptum.» *Samtíð og saga — Safurit háskólafrirlestra* VI, Reykjavík 1954, s. 92–116.
- 16 Bjarni Sigurðsson: *Guðspjalligt Messu Embætte. Messa Marteins biskups Einarssonar með útiúrdúrum*. Reykjavík (Guðfræðideild Háskóla Íslands) 1990.
- 17 Röbert Abraham Ottósson: *Sancti Thorlaci Episcopi Officia Rhythmica et Proprium Missae*. København (Bibl.Arnabagnæna, Suppl.III) 1959.
- 18 Einar Sigurbjörnsson: «Um helgisíði.» *Orðið og trínin*, Reykjavík 1976, s. 133–153.
- 19 Einar Sigurbjörnsson: *Embættisgjörð*. Reykjavík (Guðfræðideild Háskóla Íslands) 1993.
- 20 Arngrímur Jónsson: *Fyrstu handbækur presta á Íslandi eftir siðbótt*. Reykjavík (Háskólaútgáfan) 1992.
- 21 Sigurður Pálsson: *Messubók fyrir presta og söfnuði*. Reykjavík (eget förlag) 1961.
- 22 Sigurður Pálsson: *Saga og efní messunnar*. Reykjavík (Bókaútgáfan Þjóðsaga) 1980.
- 23 Projektet har resulterat í tvá delrapporter publicerade av Teologiska institutionen í Reykjavík.
- 24 S. Bergmann och C. R. Bråkenhielm (red.) *Kontextuell livstolkning. Teologi í ett pluralistiskt Norden*. Religio nr. 43. Lund (Teologiska institutionen) 1994.

Bokmeldingene i det nye HPT

For å styrke bokmeldingstjenesten i HPT har redaksjonen fordelt ansvaret for de enkelte praktisk-teologiske fag seg i mellom, og dessuten for enkelte fags vedkommende også knyttet til seg noen medarbeidere utenfra. – Seksjonsansvaret for bokmeldingene er fordelt slik:

Pastorallære, kirkekunnskap, helhetsfremstillinger, ansv.: hele redaksjonen

Homiletikk, ansv.: Olav Skjevesland

Sjelesorg, ansv.: Tor Johan S. Grevbo

Liturgikk, ansv.: Øystein Bjørdal

Kateketikk, ansv.: Finn Wagle og Birger Henrik Fossum

Diakoni, ansv.: Alf B. Oftestad

Kirkerett, ansv.: Per-Otto Gullaksen

Økumenikk, ansv.: Torbjørn Holt

Varia, ansv.: hele redaksjonen

Forøvrig vil bokmeldingene fremdeles være utformet dels som større, nokså utførlige omtaler – kalt «bred presentasjon» – dels som mindre, vesentlig orienterende presentasjoner.

Bred presentasjon:

Teologi og sjelesorg

En annerledes sjelesorgbok

Noen bøker kan bare skrives av tilnærmet frie mennesker, dvs. mennesker som i sin tankegang er løst fra hensynet til hva som akkurat forventes og som setter ærlighet fremfor alt. Gert Hartmann – praktisk teolog i Herbon og kjent for mange nordmenn gjennom flittig deltagelse i Bad Segeberg-seminarene – er åpenbart et slikt menneske. I alle fall er han *blitt* det – for den type bok han har levert som teologisk bidrag til sjelesorgen (tittel: *Lebensdeutung*) kan bare skrives av et menneske som ved siden av å være relativt fritt, også er relativt voksent.

Nå utelukker jeg på ingen måte at mange av innfallsvinklene og tankene til Hartmann om noen år vil få bred oppslutning. Da skyldes det imidlertid ikke at Hartmann har diltet

etter, men at han har vært med på å vise vei. Selv vil han nok på det tidspunkt imidlertid for lengst være i gang med å skrive en helt ny bok!

Hartmanns grunnsyn

En grunnleggende tankegang hos Hartmann ser slik ut: Det meste av den konkrete sjelesorg finner sted i forbindelse med kriseaktige opplevelser eller langvarige lidelser og er konsentrert om konflikter. Dette fører mer eller mindre bevisst til en sjelesorgforståelse som er fanget av denne ramme. «Jeg vil gjøre meg til talsmann for et annet konsept», sier Hartmann (s. 49f); «SJELESORG SOM LIVSTYDNING. Det betyr å interessere seg like mye for det hverdagslige som for høyde- og dybdepunkter; for gode resultater og lykke like mye som for nederlag og konflikter. Det betyr å gjøre regnskap for og være opptatt av at alle hendelser har en spirituell dimensjon...».

Utelukkende å konsentrere seg om livets skyggesider, innebærer at viktige ting erklæres for sjelesørgerisk uinteressant. Hartmanns metodiske alternativ er bl.a. å slippe noen av Fadervårs bønner virkelig inn over leserne, slik han har utprøvet det i assosiasjons- og meditasjonsøvelser med studenter. Dette åpner opp for et meget bredt sjelesørgerisk engasjement når det gjelder ansvarlighet og skyld («Forlat oss vår skyld som vi og forlater våre skyldnere»), frihet og fristelse («Led oss ikke inn i fristelse, men fri oss fra det onde») og den skapelsesmessige avhengighet («Gi oss i dag vårt daglige brød»). Disse rikholdige perspektiver utfoldes mot slutten av boken på en meget spennende, kreativ og uredde måte.

Før Hartmann kommer så langt, har han også opparbeidet de livstemaer som slumrer eller er i utbrudd hos alle mennesker i lys av Erik H. Eriksons kjente utviklingspsykologiske betraktningssmåte. Han viser også gjennom erfaringsrapporter hvordan fasettrikdom og nyanser blir avgjørende stikkord når det gjelder å fange inn den menneskelige livsverden.

Symbolenes betydning

I bokens annen hoveddel finnes de viktigste systematisk-teologiske overveielser til sjelesorgen. Disse konsentrerer seg i hovedsak om forståelsen og bruken av symboler. Dette viser seg som en meget fruktbar innfallsvinkel når det gjelder å gjøre teologien virksom som livstydning i omfattende forstand.

I sin symbolforståelse er Hartmann særlig påvirket av Paul Tillich og Joachim Scharfenberg, men fører tankegangen på flere punkter videre, også i en implisitt kritikk. Begrepsmessig repeterer han den betydningsfulle skjelning mellom symbol, tegn og klisjè. Han viser at den symbolske kommunikasjon vanligvis gir rom for de ambivalenser som livet er fullt av, og at den har en bredde og dybde som sjelesorgen ikke kan klare seg uten. Men Hartmann har også – gledelig nok – sans for at det finnes situasjoner der *entydige* symboler er det eneste som er sjelesørgerisk forløsende (f.eks. Gud-djevel). Symboler av denne polare type korresponderer i langt mindre monn med våre erfaringer enn de dominerende skapelsesmessige symboler, minner Hartmann oss om. Jeg tolker Hartmann slik at han på dette punkt reinterpreterer den viktige sontring mellom skapelse og forløsning på en måte som bringer den eskatologiske dimensjon tilbake til sjelesorgen.

Interessant er det også at Hartmann forlanger sjelesørgerisk bevissthet i minst fire retninger for å fange opp de ulike sider ved god sjelesørgerisk kommunikasjon:

1. Nivået med fakta og handlinger i sentrum
2. Nivået med følelsene i sentrum

3. Nivået med identiteten i sentrum
4. Nivået med spiritualiteten i sentrum.

Det viktigste hos Hartmann i denne forbindelse er kanskje advarselen mot urettmessig psykologisering på det spirituelle område. Hartmann skriver åpent om sin egen og andres motstand mot her å bruke et mer tradisjonelt religiøst språk. Denne motstand fører imidlertid ikke til en unnvikende manøver – slik det ellers nesten alltid skjer – men til ærlige spørsmål om hvorfor en slik motstand oppstår og hva man kan risikere å gå glipp av gjennom den. *Mot* Eugen Drewermann (selv kultfiguren på kontinentet i grensefeltet teologi og dybdepsykologi) er Hartmann skeptisk til å la dybdepsykologiske fortolkninger bane vei for en forståelse av de religiøse symboler – i alle fall som en hovedmodell. Selv vil han la disse symboler virke mest mulig spontant og slutter overveielser med følgende utropstegn: Det er ikke symbolene som er gåtefulle, men heller våre liv. Symbolene er hjelpemidler for å få det tydet! (s.88) (Spørsmålet om de kristne symbolers *proprium* – og hvordan den kristne symbolveden overhodet skal defineres – ligger som en forstyrrende undertone i alt Hartmann skriver i denne forbindelse. Men siden alle hans hovedtanker på dette felt utvilsomt er klart kristelig fundert, bekymrer dette ham øyensynlig ikke noe særlig – og faktisk meg selv også i beskjeden grad.)

Praktisk utfoldelse

Bokens mest insiterende deler er de kapitler som gjennom nesten 200 sider utbroderer grunnlagstenkningen til et meget variert sjelsesørgerisk mønster. Mønsteret er komponert omkring de tre nevnte bønner i Fadervår, som også utgjør kapitteoverskriftene. Hele veien merker man bl.a. Hartmanns imponerende evne til å gå sjelsesørgeriske klisjeer nærmere etter i sømmene.

Det første hovedkapittel (s.95–134) dreier seg om mange sider ved menneskets ansvarlighet og skyld. Hovedproblemet i forbindelse med skyldfølelsen, hevder Hartmann, er at mennesket har mistet forestillingen om Gud som den dømmende forsvarer av sine bud. Derfor har vi ingen konkret motpart å forholde oss til samtidig som budene selv delvis har beholdt en plausibilitet som kan skape skyldfølelse når de brytes (s.101).

Det bibelske materiale som Hartmann trekker inn til belysning av skyld og ansvar, er bl.a. Jakobs kamp ved Jabbok og Kain og Abel-fortellingen. Gjennomgangen av disse fortellinger er omfattende, original og i høy grad stimulerende. Man merker godt hvordan arbeidet med bibliodrama har befruktet Hartmanns omgang med bibeltekstene. Dessuten våger han seg åpent inn i et vanskelig minefelt når han faktisk gjør et ærlig forsøk på å gjøre talen om Jesu offerdød til mer enn en forlegenhet i sjelsesorgen.

I hovedkapitlet om fristelse og forløsning (s.135–172) er det bl.a. 1 Mos 3 og de apokalyptiske bilder som leverer det omfattende bibelske materiale. Hartmann innrømmer dessuten også at det er mye å lære av «skrittene» til de Anonyme Alkoholikere som han tidlig stiftet bekjentskap med på den berømte Hazeldon-klinikken.

Det siste hovedkapittel (s.173–280) utgjør en forfriskende og mangesidig gjennomgang av bønner: «Gi oss i dag vårt daglige brød». Hartmann avslører her frekt hulheten og overflaskheten i mange av våre alment aksepterte prioriteringer. Er det holdbare grunner til at vi konsekvent diskriminerer teknikken i forhold til naturen, kokekunsten i forhold til kunstmusikken, ting i forhold til mennesker og penger i forhold til nesten alt annet? spør Hartmann. Etter å ha rusket opp i vante forestillinger om hva som er kristelig/kulturelt bra og mindre bra, gir Hartmann betydelig hjelp til ny lyssetting av Fadervårs 4. bønn – uten at

han dermed automatisk havner i ny ensidighet. Mye nedstøvet bibelsk materiale trekkes frem idet sjelesorgen utfoldes til hjelp både for livslyst og livsnytelse bl.a.

Hele gjennomgangen skjer med humør, intelligens og alvor. Det er sjelden å bli presentert for så mange videreførende tanker i en og samme bok. Etter min mening tar Hartmann knekken både på tungsindig sosialetikk og lettbeint psykologisering i en og samme operasjon. Han gjør det med bibelsk dybde, påkrevet menneskelig ambivalens og personlig klokskap og ærlighet. Det som settes i nytt og forfriskende lys er bl.a. vårt forhold til hjem, bil, smykker og meget annet. Dessuten blir de menneskelige relasjoner ikke bare lovprist, men nærmere undersøkt. Den samme nykritiske holdning preger også gjennomgangen av forholdet til arbeidet og den seksuelle lyst (herunder erotikk på arbeidsplassen, seksuelle fantasier og prostitusjon).

*

Jeg er usikker på om Hartmanns bok først og fremst er en sjelesørgerisk bok eller en spennende systematisk teologi med sterke sjelesørgeriske implikasjoner. I alle fall plasserer den sjelesorgen i det landskap den rettlig hører hjemme, nemlig i nærheten av den åpne og forpliktende dogmatiske og etiske refleksjon.

Hartmanns bok er velskrevet, men slett ikke lett å lese i ett strekk. Den som unner seg å leve med boken over en viss tid, og gjerne har noen andre lesere å snakke med, vil imidlertid garantert bli ført inn i en frisk teologisk tenkning med betydelig sjelesørgerisk relevans. Fordi dette er hovedbudskapet som jeg ønsker å formidle i denne omgang, lar jeg de kritiske spørsmål hvile til glede over at boken kanskje går inn i en ny fase.

Gert Hartmann:

Lebensdeutung. Theologie für die Seelsorge.

Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1993, 288 s.

Tor Johan S. Greubo

Pastorallære og helhedsfremstillinger

Ansv.: redaksjonen

Ray Bakke:

Kristen i byen.

DMS-forlag og Lohses Forlag 1993

190 s., 170 Dkr.

Om denne bog gælder det for fuldt pålydende: Bedre sent end aldrig! Materiale fra Ray Bakkes undervisning i København 1983 og 1986 har været udgivet av Lohse, men er nu udsolgt. Forud for Ray Bakkes besøg i Danmark i oktober 1994 indgik DMS og IM dermed i samarbejd om at få oversat Bakkes bog *The Urban Christian* fra 1987.

Der er en meget stor og voksende litteratur om storbymission. Da jeg undersøgte markedet i 1988 var det tydeligt, at Bakkes bog var den bedste at gribe til. Ved en gennemgang for nylig måtte jeg konstatere, at det er den fortsat – både for begyndere og fortsættere, når det gælder forståelsen af storbymission. Så det er med fuld ret, at den nu foreligger som den første egentlige bog på dansk om storbymission.

Hvad er så det gode ved Bakkes bog? Hvorfor fænger den hos næsten enhver seriøs læser – og hvorfor holder den vand endog meget langt, selv om man afprøver den i forhold til en helt anden situation end Bakkes i Chicago – og ud fra helt andre teologiske udgangspunkter?

Jeg fristes til at sige, at dens styrke er, at den lige som kristendommen på en gang er eksklusiv og inklusiv – solidt lokalt forankret og universel i sine perspektiver. Og det er alt andet end tilfældigt. De fleste af sine erfaringer har Bakke ét sted fra: Chicago, hvor han stadig bor. Det er her, han har virket de fleste af sine 20 år som præst (og studerende til og med den teologiske doktorgrad) og dernæst 15 år som teologisk lærer og konsulent for styrbymission. Men Bakkes konsulentvirksomhed, først som ansat af Lausannekomiteen, siden med eget 'fir-

ma' (International Urban Associates), har bragt ham rundt til mere end 100 af verdens største byer. Og i hans tilfælde har den omkringfarende tilværelse bevirket, at han er lokal uden at være provinsiel, men samtidig international uden at være blevet kosmopolit.

Den næste bog fra Bakkes hånd kommer til at handle om det bibelske grundlag for storbymission. Men meget materiale findes allerede i den foreliggende, som viser, hvordan man – i hvert fald Bakke – bogstavelig talt falder over byer i Bibelen, så der overalt er noget at lære om, hvorfor og hvordan byer er gode at arbejde i, hvis man vil arbejde for Bibelens Gud. Bakkes bibelbrug er et helt kapitel for sig. Her som i øvrigt er han ikke let at placere med en enkelt karakteristik. Han arbejder på en gang hermeneutisk-kritisk og typologisk-litterært, når han læser Bibelen. I udgangspunktet er han evangelikal med et konservativt bibelsyn. Afgørende for ham – som for den, der skal læse ham – er det alene, at man tør tro på, at der er noget at lære om Gud – og om Guds forhold til byerne – ved at studere Bibelen. Tager man risikoen ved at svare ja til det, så kommer man virkelig i lære, når man med Bakke ved hånden genlæser den Bibel, som man ellers troede, at man kendte så nogenlunde.

Bakkes bibelsk funderede storbymissionologi er ikke i sig selv revolutionerende. Der er tale om synspunkter og principper, som mange har hørt om måske sågar praktiseret før: Du skal arbejde lokalt og derfor bo i, solidariser dig med og gå ud fra behovene i det lokale miljø. Du skal arbejde gennem netværk, dels ved at satse på selv at have gode relationer til allehånde instanser i det lokale miljø (fra politistationen til pølsemanden), dels ved at hjælpe dine medkristne til at tage sig af – være 'præster' for – blot

et par stykker hver i deres nettverk (familie, nabolag og arbeidsplass). Endelig skal du arbeide ut fra den eksisterende menigheds (ofte skjulte) ressurser, få folk til at minde, hvad de selv var med til, da det skete noget i menigheten, og derudfra få dem til at se, at der sagtens kunne ske både det ene og det andet også i dag – selv om det i dag må ske på en helt ny måte. Alternativet er, at de syv ord, 'sådan plejer vi ikke her hos os', bliver kirkens sidste ord, før sidste mand lukker og slukker.

Når det virker så sterkt at høre disse

gode synspunkter presenteret af Ray Bakke, skyldes det, at man undervejs i bogen kommer til at kende ham ganske vel – og at han hele tiden bruker meget klare eksempler fra sin egen praksis og fra alverdens storbyer. Bakke er et energibundet, som overkommer en del mere end normalt, men han bruker ikke superpræstationer som målestok, men viser tværtom, at det er den vedholdende, ofte meget stilfærdige indsats i den lokale sammenheng, som får lov at blive bro for evangeliet i verdens storbyer.

Hans Raun Iversen

Homiletikk

Ansv.: Olav Skjevesland

Handbuch der Predigt

Bearb. von K.-H. Bieritz u.a.

Evangelisches Verlagshaus, Berlin 1990, 624 s., DM 47.

I skyggen av de «store» navn ved de vest-tyske universiteter, har øst-tyske praktologer gjennom mange år arbeidet med sitt fag på en måte som ufortjent er blitt oversett. Det gjelder ikke minst denne homiletiske håndbok, som utkom i de begivenhetsrike måneder rundt «die Wende». Jeg vil gjerne fremheve dette store arbeide, ettersom det trolig er den beste innføring i tyskspråklig homiletikk som finnes på markedet i dag.

Håndboken står i en solid fagtradisjon: Det er vesentlig den samme arbeidsgruppe av (øst)tyske teologer som tidligere har stått bak Berlin-utgivelsen *Handbuch der Praktischen Theologie* (som utkom med sitt avsluttende bind i 1978), som videre er ansvarlig for *Handbuch der Seelsorge* (1983) – og nå altså har sluttført arbeidet på en ny, informativ homiletisk håndbok.

Boken består av 16 kapitler, som er mellom 20–50 sider, alt etter emnenes viktighet.

Kapittel 1 retter oppmerksomheten mot prekenlærers status og muligheter i dag (K.-P. Hertzsch). I kapittel 2 leverer J. Henkys poengterte presentasjoner av åtte sentrale prekenlærere – fra Karl Barth til Gert Otto. Så følger kapitlene på rekke og rad: Prekenen og retorisk kommunikasjon (K.-H. Bieritz), predikantens person (E.-R. Kiewow), høreren (C. Bunnens), menigheten (G. Kretschmar & E. Winkler), teksten (J. Ziemer), prekenen i kirkeåret (H.-H. Jenssen), prekenen og tidens spørsmål (A. Schönherr), forkynnelse situasjoner og medier (G. Kehnscherper), forkynnelse språklige utforming (M. Haustein), veien til prekenen (H. Daewel), prekenens utførelse (H. Schulz) og endelig et preken- og homiletikkhistorisk kompendium (E. Winkler).

Bokens verdi økes ved at hvert kapittel har fylldige litteraturlister, som er ajourført like opp til utgivelsesåret. Bokens jevnt over positive teologiske og kirkelige grunninnstilling gjør at den enn mer frembyr seg som en pålitelig oversikt over fagstatus i dagens kontinentale homiletikk.

O.S.

Richard L. Eslinger:

Intersections.

Post-Critical Studies in Preaching

Grand Rapids: Eerdmans 1994.

156 s. \$ 12.99.

Denne antologi, med sine «innsnitt» i den prekonteoretiske tradisjon, kan med adskillig rett karakteriseres som et homiletisk tidssignal. Den målbærer i fortettet form de fleste tendener i dagens rykende aktuelle fagdebatt. Vi kan like gjerne gi ordet til bokens redaktør, Richard L. Eslinger:

«This volume (...) speaks to new realities in a post-liberal, post-critical world – specifically, to the altered nature of interpretation and preaching. Both the theology and praxis of preaching have changed as a result of the fact that they are both ideologically rooted in the historical criticism of late nineteenth-century liberalism, especially in its accomodation to the new science and new historiography. Recent homiletical theory and praxis implicitly affirm that both historical-critical biblical interpretation and liberalism as a religious and cultural movement are well past the era of their ascendancy. We are very evidently post-liberal and post-critical, even if liberalism and historical criticism continue to exert a waning force in church and in culture. Something new is afoot, especially in the area of hermeneutics» (s. x).

Boken vil bli gjenstand for betydelig oppmerksomhet ikke bare for sine homiletiske «budskap», men også fordi dens syv bidragsytere hører med blant de mest toneangivende i den amerikanske debatt. Alle forfatterne synes å være enige om at ekteskapet mellom homiletikken og den historisk-kritiske metode er forbi, selv om ikke alle vil underskrive påstanden om at «historisk-kritisk bibelforskning er bankerott» (Walter Wink). – Samtalen dreier seg nå om stikkord som: performativt språk, retorikk og muntlighet, fantasi og poesi, billedskapende forkynnelse, fortelling og «plot».

Thomas G. Long setter innledningsvis

søkelyset på den tradisjonelle forlegenhet overfor apokalyptikken i forkynnelsen. Joanna Dewey forsøker (i tilknytning til Walter Ong og Eric Havelock) å påvise hvorledes trekk fra den muntlige fortellertradisjon i antikken har preget Markus-evangeliets komposisjon. Artikkelen er for oss her på berget et interessant apropos til Svein Tindbergs rene og inntrykksfulle fremstilling av evangeliet etter Markus på Det norske teater, hvor man auditivt kan fornemme både fortellingskraften og fortellingssekvensene i skriftet.

David Buttrick utvikler videre aspekter ved den språk-fenomenologiske homiletikk som han har presentert bredt i sin *Homiletic* (1987).

David Greenhaw gir på sin side et nødvendig korrektiv til en altfor partikularistisk, historie-fortellende preken ved å argumentere for betydningen av også å arbeide med teologiske begreper i prekenarbeidet. De tilfører prekenen forbindlighet og tematisk fasthet. Å henfalle til fortelling av enkelthistorier innebærer med nødvendighet tap av autoritet for prekenen, påstår Greenhaw. I tilslutning til Ricoeur hevder han videre at tolkningsarbeid er en prosess, som forbinder tre komponenter: det umiddelbare inntrykk («immediacy»), en billeddannende mellomstasjon («figurative mediation») og endelig begrepsdannelse («conceptualization»).

For prekenarbeidet betyr dette: Av lesningens førsteinntrykk i møte med bibelteksten former predikanten «a figurative meditation, a 'picture thought'». Gjennom denne tankeprosess føres så predikanten til en begrepsdannelse. Fra denne begrepsdannelse ledes så predikanten tilbake til en ny «figurative mediation», ettersom det begrep som er utvunnet må føres tilbake til en ny, konkret representasjon for at teksten kan komme til orde i aktuell kontekst: «The new figurative mediation forms the core image or story system in the sermon» (s. 118). Predikanten bruker så denne historie for å hjelpe menigheten til å gripe det

begrep, den «sak», som er felles for bibelteksten og prekenen.

Bernhard Brandon Scott og bokens redaktør vurderer positivt og utdyper – men påpeker også grensene for – en narrativ hermenevtikk. Thomas H. Troeger argumenterer for at homiletikken i dag må forholde seg aksepterende til den postmoderne poesi. Han påstår endog at denne må verdsettes som «a revelation from God!» (s. 50.)

Forfatterne kjører frem sine særanliggender med kraft og ensidighet. Noen av synspunktene truer opplagt med å føre prekenen ut i en avsporende estetisering (især gjelder dette for Troeger). Men her er også utvilsomt påpekninger av blivende verdi. Stikkord: språkbevissthet, muntlighet, det billedskapende – og *intensjonalitet* i det vi stiller med underveis mot, og på prekestolen.

O.S.

William H. Willimon:
The Intrusive Word.
Preaching to the Unbaptized.
Grand Rapids: Eerdmans 1994.
144 s. \$9.90.

Det er innen amerikansk homiletikk det meste skjer for tiden. Og en av de interessante aktører i debatten «over there» er William H. Willimon, professor i «Christian ministry» og «dean» ved den store kirken på campus'en ved Duke University, Durham, North Carolina (Willimon er således kollega av Richard Lischer, som nå er internasjonal medarbeider i HPT).

Willimon er en meget produktiv forfatter, med et tredve-talls bøker på samvittigheten. Tittelen på hans siste bok signaliserer en homiletisk grunntenkning som ønsker å ta på alvor evangeliets egen pågående, «innbrytende» karakter. Willimon utfordrer – fryktløst – den lunkne og altfor tidsstilpassede homiletikk som har preget de store «mainline»-kirker de senere år og som har resultert i mye likegyldig forkynnelse.

Willimon er langt mer dristig og pågående på evangeliets vegne: «We Christians communicators have expected too little from the Gospel» (s. 17). Og videre: «We preachers so want to be heard that we are willing to make the gospel more accessible than it really is, to remove the scandal, the offense of the cross, to deceive people into thinking that it is possible to hear without conversion» (s. 19).

I prekenarbeidet blir Willimon dermed mindre opptatt av metoder, men langt mer innstilt på substans. Han fokuserer bevisst på selve evangelieforkynnelsen fremfor å drive apologetikk, ettersom apologetikken ofte må oppgi mye intellektuelt territorium før diskusjonen med samtiden kan begynne.

Følgende passasje kan leses som en sammenfatning av Willimons homiletiske posisjon: «The gospel is not a set of interesting ideas about which we are supposed to make up our minds. The gospel is intrusive news that evokes a new set of practices, a complex of habits, a way of living in the world, discipleship. Because of its epistemological uniqueness, we cannot merely map the gospel onto our present experiences. The gospel is not an archaic, peculiar way of naming our typical human experiences through certain religious expressions. The gospel means to engender, to evoke, a peculiar experience that we would not have had before we met the gospel» (s. 39).

Når Willimon slik utfordrer dagens brede homiletiske hovedstrøm, driver han sin kritikk av metodisk arbeid og retorisk kunnen i prekenarbeidet for vidt. De prekener han vever inn i sine bøker viser at Willimon selv er en meget dyktig predikant og retor. Det er ikke ukjent at homiletikere som av teologiske grunner i *prinsippet* er skeptiske til å legge større vekt på formspørsmål og retorikk i prekenarbeidet i *sin egen praksis* viser høy standard på de selvsamme felter (Mon vi ikke kan nevne Carl Fr. Wisløff som et godt norsk eksempel på nettopp dette?).

Det er på mange vis en interessant og utfordrende neo-barthianisme vi her møter, men Willimon er langt mer kulturelt sensibel enn den store Karl Barth – som Willimon og kollegaen Stanley Hauerwas mottok betydelige impulser fra da Barth i sin tid besøkte Yale Divinity School (jf. W.H. Willimon & S. Hauerwas: *Preaching to Strangers*, Louisville: Westminster/John Knox Press, s. vii).

The Intrusive World er en oppfølger til Willimons bok *Peculiar Speech: Preaching to the Baptized* (Grand Rapids: Eerdmans 1992). Disse to små bøkene er ment å utfylle hverandre, i det den førstnevnte er utadrettet i sin adressering, mens *Peculiar Speech* har en mer menighetsrettet innsiktning.

Et møte med Willimon anbefales! Han er blant de aller mest forfriskende og utfordrende røster i dagens internasjonale homiletikk.

O.S.

Thomas G. Long:

Preaching and the literary forms of the Bible.

Philadelphia: Fortress 1989.

144 s. Pris ikke oppgitt.

Den litterære form og dynamikk ved de bibelske tekster må være viktige faktorer å være oppmerksom på når predikanten beveger seg mellom tekst og preken. Salmen som poesi og underberetningen som fortelling er eksempelvis to ulike litterær-retoriske former. De «slår ned» i leserne på forskjellig vis og får dermed ulike innvirkninger på menneskesinnet.

Disse spontane, varierende fornemmelser som oppstår i møte med ulike teksttyper i Bibelen har i de senere år i stigende grad blitt gjenstand for eksegetenes oppmerksomhet. Større vekt legges på litterære og retoriske tilnærminger i teksttolkningen (jf. som eks. E. Baaslands og K.A. Morlands artikler i *HPT* 2/87 og 1/1992). Det er denne trend i bibelforskningen som Princeton-professoren Thomas G. Long søker å utnytte

te homiletisk. Han vil konkret belyse den rolle som ulike litterære former – ordspråk, fortelling, lignelse – kan spille ved utformingen av prekenen – så meget desto mer som det er disse tekstdynamiske faktorer som ofte blir vasket bort under veien «fra tekst til preken». Dette kan ikke være et suspekt prosjekt, ettersom Bibelens egne forfattere sto overfor samme problem som dagens predikanter: å finne den mest tjenlige retoriske utforming av sitt budskap.

I forordet sier Long – veltruffet – at han er overbevist om at den beste bibelforskning er gjort av dem som under arbeidet i studieværelset hører lyden av banking på døren fra predikanter som forbereder kommende søndagspreken.

Overser man tekstens litterære og retoriske form, vil man raskt komme til å destillere ut et begrep, et idéinnhold eller et tema, som forventes å ha interesse blant tilhørerne. Av dette destillat lager man så en tematisk oppbygget preken: «Three points and a poem», slik denne prekentype, ikke uten en viss nedlatenhet, gjerne beskrives.

Long påpeker innledningsvis hvorledes ulike litterære og retoriske former på avgjørende vis påvirker den menneskelige kommunikasjon. Språk er et mangfasettert spill. Ja, allerede ved den litterære og retoriske form vi velger, foretar vi tolkningsmessige avgjørelser («interpretive decisions»). Det er slike alminnelige lingvistiske, litteraturvitenskapelige og retoriske innsikter Thomas Long vil forsøke å anvende på arbeidet med bibelske tekster med henblikk på prekestolen.

For dette formål nærmer han seg bibeltekstene med fem spørsmål – fire eksegetiske og ett homiletisk:

1. Hva er tekstens litterære type?
2. Hvilken retorisk funksjon har denne genre?
3. Hvilke litterære virkemidler anvender denne genre for å oppnå sitt retoriske mål?
4. Hvordan oppviser den aktuelle tekst –

konkret – de karakteristiske, dynamiske drag som er beskrevet i spørsmål 1–3 i *dennes egen litterære «setting»?*

Til disse eksegetiske spørsmål føyer så Long til det homiletiske:

5. Hvordan kan prekenen, i en ny «setting», si og utvirke hva teksten sier og utvirker i sin «setting»?

Etter å ha redegjort for sitt eksegetisk-homiletiske verktøy, tester så Long, som allerede antydnet, sitt instrumentarium på følgende teksttyper: salmen, ordspråket, fortellingen, Jesu lignelser og brevformen.

Ikke alle kapitler kaster like mye av seg. Det er i drøftingene av de bibelske fortellinger og lignelser predikanten får størst beholdning. Men boken er alt i alt stimulerende, særlig da for den generasjon prester som under sitt studium ikke fikk møte litterær og retorisk anlagt tekstarbeid i funksjon. Forøvrig vil enhver leser hos Long kunne lære mer om våken, innfølende teksttolkning – til beste for prekenarbeidet.

O.S.

E. Mühlenberg & J. van Oort (Hg.):

Predigt in der Alten Kirche.

Kok Pharos Publishing House, Kampen.

134 s. Nfl 65,-.

For å si det med en gang: Dette er ingen allmenn, lærebokmessig anlagt fremstilling av prekenen i Oldkirken, men fem spesialstudier av respekterte patristikere. Til grunn for de fem artiklene ligger forelesninger holdt ved en konferanse om temaet «*Predigt in der Alten Kirche*» (Herrnhut, januar 1993) i rammen av *Patristische Arbeitsgemeinschaft*.

Ekkehardt Mühlenberg (Göttingen) skriver om Augustins prekener, hvor det på flere punkter påvises hvorledes Augustin var preget av sin retoriske skolering – men samtidig avdekker hans prekenpraksis sær-

trekk som viser hvorledes han selvstendig og videreførende behandlet den retoriske tradisjon.

Christoph Schäublin (Bern) tegner det hedenske «omland» som den oldkirkelige preken måtte forholde seg til, og drøfter spørsmålet om det i samtiden forelå taleforbilder som kirkens predikanter kunne knytte an til. Augustins prekener, mener Schäublin, røper påvirkning av retorikken, men de er i sin form ikke identiske med noen foreliggende tale-«Gattung» i samtiden.

Erik Junod (Lausanne) analyserer forskjellene mellom Origenes' homilier og hans kommentarer. Willfried Stoellger (Hannover) fører oss inn i Johannes Chrysostomos' prekenarbeid, belyst ut fra homilie 2 til Matteus-evangeliet. Til slutt gir Hans Georg Thümmel (Greifswald) interessant materiale til den liturgiske setting for den oldkirkelige preken.

Her finner leseren en rekke interessante opplysninger: Origenes prekte nesten hver dag. Mange av de overleverte oldkirkelige homilier er så litterært «glatte» i formen at de neppe er fremført muntlig, men har levd sitt liv nettopp som litterære ytelser. Her tegnes også bildet av menighetenes sammensetning og de ulike sosiale gruppers til-delte plassering i det gudstjenestlige rom. Bifallsytringer hørte med her, og mange predikanter genererte seg ikke for å tale en smule «til galleriet» for å utvirke denslags. På de store festdager kunne den brogede forsamling i tillegg opptre nokså bråkete.

O.S.

Sjelesorg

Ansv.: Tor Johan S. Grevbo

Klaus-Peter Jörns:
Telefonseelsorge – Nachtgesicht der Kirche.
Ein Kapitel Seelsorge in der Telekultur,
Neukirchener Verlag,
Neukirchen-Vluyn 1994, 159 s.

Jörns – som er praktisk teolog i Berlin – har på sjelesorgens område tidligere bl.a. utgitt en meget opplysende bok om møtet med selvmordstruede (1986). Han har i mange år hatt nær kontakt med den tyske parallell til «Kirkens SOS». Hovedtanken bak den foreliggende bok er å skape et møte mellom kirkens dagansikt (den reflekterte teologi) og det nattansiktet som avdekkes gjennom telefonsjelesorgen. Jörns tar i boken både teologien og telekulturen på alvor i et inntrykksfullt engasjement for konkrete menneskeskjebner. Blant disse står stadig de selvmordstruede (dvs. «de relasjonsdøde») i fremste rekke for forfatteren.

Det er bemerkelsesverdig med hvilken intensitet Jörns prøver å gjøre Luthers egen sjelesorgforståelse og -praksis til et levende forbilde også i dagens situasjon. (Samtidig gjør han også – med rette – sjelesorgen til hermenevtisk nøkkel i forståelsen av ekte luthersk teologi.) Han resiperer imidlertid ikke den lutherske tradisjon ukritisk, og har bl.a. sterke innvendinger mot en ubearbeidet overtagelse av sonofferlæren. Boken avsluttes med en rekke tankevekkende teser til en teologisk forankret telefonsjelesorg – og sjelesorg generelt. Dagens sjelesorg – med eller uten telefon – har mye å lære av Jörns.

T.J.S.G.

Astrid Andersson Wretmark:
Perinatal Death as a Pastoral Problem,
Bibliotheca Theologiae Practicae (Uppsala)
1993, Almqvist & Wiksell, 319 s.

Forfatteren var bl.a. i mange år lærer i sjelesorg ved Pastoralinstituttet i Uppsala og boken om dødsfall rundt fødselen er hennes doktoravhandling. Dette er den første omfattende teologiske studie (riktignok i nær kontakt med medisinsk og sykepleiefaglig litteratur) av et problem som pastoralteologien og sjelesorgen for en stor del har lukket øynene for. Like fullt hører det med til den pastorale hverdag, og da særlig for sykehusprester.

Boken har tre hoveddeler. I første del gjennomgås det som finnes av pastoralteologiske referanser til perinatal død i Sverige de siste 50 år og dessuten de signaler av pastorale karakter som dukker opp i nyere helsefaglig litteratur. De viktigste utviklingstrekk går tydelig i retning av realitetskonfrontasjon og det å gi rom for klage og opplevd meningsløshet. I andre hoveddel gjengis resultatene av en intervjuundersøkelse med data fra 79 familier som mistet et barn i forbindelse med fødselen på 70-tallet. Her fokuseres bl.a. på navngiving og dåp, samt på kommunikasjonen med presten og deltagelsen/manglende deltagelse i bisetelser av ulik karakter. Siste del dreier seg om ritualenes og liturgiernes betydning i situasjoner som dette, og den bringer også mange eksempler på nyere liturgiske ordninger.

Astrid Andersson Wretmark er klar over at det gjenstår atskillig arbeid med bl.a. de religiøse sider ved foreldrenes holdninger. Selv nøler hun imidlertid ikke med å kalle det et under når hun i løpet av intervjuundersøkelsen treffer igjen en 10 år gammel pike som hun døpte i kuvøsen på Karolinska sjukhuset da hun veide 700 gram.

I doktoravhandlingen til Andersson Wretmark finnes det samlet et meget fasettert materiale til diskusjonen om kirkens rolle i møte med bl.a. dødfødte og deres

foreldre. Det er på tide at denne debatten blir ført i Norge med større faglig dybde enn hittil. Det tvinger bl.a. det kirkelige abortengasjement oss til. I den foreliggende bok har vi fått en svenskehjelp som monner.

T.J.S.G.

Christian Möller (utg.):

Geschichte der Seelsorge in Einzelporträts

Band 1, Vandenhoeck & Ruprecht,

Göttingen 1994.

360 s. Innb. DM 86,-. Uinnb. DM 58,-.

Christian Möller – praktisk teologi i Heidelberg og en av de internasjonale medarbeidere i dette tidsskrift – har vist seg som en meget produktiv forfatter med sans for vesentlige og forsømte områder innen den praktiske teologi. Nå har han stilt seg i spissen for utgivelsen av den første omfattende sjelesorghistorie på 100 år (jf. August Hardeland 1897/98). Möller har forstått at få tidsepoker har hatt større behov for en historisk besinnelse på dette felt enn vår. I tillegg til det foreliggende første bind, vil det følge to til i løpet av 1995.

Bind 1 begynner med å jakte på sjelesorgbegrepets språklige opprinnelse (første referanse finnes i Platons forsvarsskrift for Sokrates) og ender hos Thomas av Kempis (død 1471). Boken har innledningsvis også større kapitler om sjelesorgen i Bibelen og hos ørkenfedrene, før den fortsetter med å presentere enkeltpersoner som Basilius av Cæsarea, Hieronymus, Johannes Chrysostomos, Ambrosius, Augustin, Benedikt av Nursia, Gregor den Store, Bernhard av Clairvaux, Hildegard av Bingen, Meister Eckhart, Johannes Tauler og Caterina av Siena. Alle enkeltpersoner presenteres i tre skritt: 1. Biografi, 2. Eksemplariske tekster, 3. Virkning. Hver person vies 15–20 sider.

Første bind må sies å være blitt meget vellykket. Alle tanker på at vår tid representerer en særlig fortjenestfull periode i sjelesorgens historie blir effektivt utryddet.

Man imponeres av «de gamle» og leser seg en smule klokere.

T.J.S.G.

Charles V. Gerkin:

Prophetic Pastoral Practice.

A Christian Vision of Life Together,

Abingdon Press, Nashville, 1991, 175 s.

Det spørs om ikke Gerkin for tiden er USAs mest spennende sjelesorgforfatter, skjønt «sjelesorg» blir i denne sammenheng en litt snever betegnelse. (Han ble kåret til årets pastoralteolog i 1987!). Gerkin er professor ved det velstående Emory universitetet i Atlanta, og har de siste 10–15 år skrevet mange innflytelsesrike bøker (*Crisis Experience in Modern Life: Theory and Theology for Pastoral Care* (1979); *The Living Human Document: Re-Visioning Pastoral Counseling in a Hermeneutical Mode* (1984); *Widening the Horizons: Pastoral Responses to a Fragmented Society* (1986)). I den boken som her omtales, er anliggendet å hjelpe presten (sjelesørgeren) til en profetisk respons på tidens tegn. Dette anliggendet kjenner vi også fra karismatisk sjelesorg, men Gerkin har en annen innfallsvinkel. Han mener å konstatere at spørsmålet om normative grenser for livsutfoldelse nå er på alles lepper. I denne situasjon nytter det ikke med enkle løsninger av karismatisk eller sekulærteologisk (humanvitenskapelig) karakter. Den profetiske gjerning må avledes av de kjerneverdier og meningstilbud som finnes i hovedtekstene til den kristne fortellingstradisjon. Det vil bl.a. si at kirkene må begynne å interessere seg for helt andre ting enn f.eks. å formidle idealer fra «the human potential movement» og andre tilsvarende grenseløse og beslektede suksessreligioner.

Når Gerkin tar utgangspunkt i den kristne fortellingstradisjon, er de viktigste premissleverandører Gadamer og Ricoeur, noe som bryter med en gjennomsnittlig amerikansk tenkemåte og gjør ham påfallende europeisk i tankegangen. Resultatet blir en

hermeneutisk tilnærming som ikke minst legger avgjørende vekt på bilder og metaforer. Disse er ikke uttømt en gang for alle, men kan – ledet av en god tolk med profetisk kall – i samvirke med den historiske utvikling avsløre nyanser og vise implikasjoner som treffer vår samtid på en ny og adekvat måte. Dette kan, etter Gerkins mening, skje uten at disse bibelske bilder og metaforer forråder seg selv og sin historiske opprinnelse. Ja, bare gjennom slike nyinterpretasjoner blir de egentlig tro mot sin egen bestemmelse.

Gerkin har lært av gammeltestamentle- ren Walter Brueggemann (Prophetic Imagination) at den profetiske tjeneste består i å tilby alternative virkelighetsforståelser og la folk se deres historie stadig på nytt i lys av Guds frihet og rettferdighetsvilje. For at dette skal skje på en adekvat måte i dag, må innarbeidede common sense-forestillinger, forestillinger om hva som passer seg og den

estetiske etikks intuitive forestillinger om hva som er godt, sant og vakkert, vike plas- sen og revideres i lys av den ovenfor anty- dede grunnmodell. Gerkin eksemplifiserer dette selv når han i bokens siste hoveddel på en fornyende måte løfter frem *nærvær*, *felleskap* og *kall* som viktige normative metaforer for vår tid. I denne sammenheng får ikke minst sjelesorgen fornyede oppgaver og samarbeidspartnere. Den henvises til et virkefelt som må beskrives helt annerle- des enn som f.eks. «psykoterapi i kirkelig kontekst». Gerkin yter stor hjelp når det gjelder å befri sjelesorgen fra et slikt 50-årig fangenskap.

Gerkins egen posisjon virker likevel ikke helt forløsende i den pastorale hverdag. Dertil er den for filosofisk preget. Og åpner man flere av hans bøker noenlunde samti- dig, er det ikke variasjonen i tilretteleggelsen som imponerer mest.

T.J.S.G.

Varia

Ansv.: redaksjonen

Viggo Søgaard:
Media in Church and Mission.
Communicating the Gospel.
William Carey Library, Pasadena 1993.
289 s., fås for 100 kr. ved henvendelse til for-
fatteren, Åmosvej 7, DK-7200 Gindsted.

Viggo Søgaards bog er for danske øjne pri-
mært en manual, en bog, der vil instruere i,
hvordan man kan bruke forskjellige medier
i det kirkelige arbeide. Den henvender sig
imidtertid både til teoretikerne (dem, der
gerne vil holde overblik over mulighederne),
strategerne (dem, der planlægger, hvad
der faktisk skal tages i brug), producenterne
(dem, der producerer materialerne) og
brugerne (dem, der tager dem i anvendelse
i det kirkelige arbeide).

Søgaard indleder med en teologisk over-

vejelse omkring kristendom og kommuni-
kation og kommer tilbake til de teologiske
hovedsynspunkter adskillige steder i
bogen. I de følgende 10 teser har jeg forsøgt
i fri from at sammenfatte forholdet mellem
kristendom og kommunikation i tilknyt-
ning til Søgaards bog (og også en del anden
litteratur, som jeg har arbeidet med under-
vejs):

1. Ved kommunikation forstås alle for-
mer for meddelelse, hvorigennem noget bli-
ver fælles. Kristendom er kommunikation,
fordi Gud i Bibelen handler og kommer til
orde som den, der i Skabelsen, i sin Søn og i
Helligåndens virke meddeler sig til og vil
fællesskap med mennesker.

2. Som kristne, d.v.s. mennesker, der
glimtvis har set og er kommet til tro på
Guds kommunikation, sådan som den tyde-

ligst møder os i Kristus, må vi søge at stille os til rådighed for den fortsatte kommunikation om Gud og det Guds Rige, der bryder frem med Kristus. Gør vi ikke det, fornægter og udtørre vi vor egen tro (jvf. 1.Kor 9,16 og 23). Guds ord kan kun »bevares« ved at videregives (Luk 11,28).

3. Også kristne, der mener, at kristendommen må leves som en privatsag uden offentlig kommunikation og mission, står ofte i situationer, hvor de ikke kan lade være at argumentere for deres synspunkter og dermed for kristendommen. Om vores kommunikation udformes som argumentation eller som evangelisation, er den lige fuld kommunikation. Spørgsmålet er kun, om den er god eller dårlig, etisk eller uetisk og virksom eller uvirksom som kommunikation.

4. God kommunikation tager udgangspunkt i modtagerens person, situation og behov. Modtageren er altid forandringens menneskelige subjekt, den, der afgør, om kommunikationen skal lykkes. Sker der intet med modtageren, er det reelt intet sket i kommunikation. Det nytestamentlige »kerysso« betyder ikke blot at prædike eller udråbe et budskab, men at kommunikere det, så budskabets indhold bliver hørt og modtaget.

5. Hverken budbringeren eller mediet kan adskilles fra budskabet. Budbringerens troværdighed og mediets art er afgørende for, om modtageren får en chance for at fætte og acceptere budskabet.

6. Kommunikationsmetoder og medier virker forskelligt afhængigt af tid og sted. Derfor må kommunikationsmetoderne være foranderlige og medievalget fleksibelt.

7. I sand kristen kommunikation er Gud ikke blot budskabets indhold, men også dets virkende kraft, mens menneskers rolle er den at stille sig til rådighed som vidne om og kanal for Guds kommunikation. Gud er den kristne kommunikations egentlige subjekt, den-der-går-imellem og lader kommunikationen lykkes, når og hvor vi når og forstår hinanden. Kristen kommuni-

kation beror ikke på, at Gud og mennesker gør hver deres, men på at Gud bruger mennesker som vidner og redskab i sin kommunikation.

8. Guds inkarnatoriske model for kommunikation i Kristus er al kristen kommunikations kritiske ideal. I Kristus kom Gud selv og blev dermed menneskers glæde. I Kristus er det total identitet mellem person og budskab. Inkarnationen er idealet i kristen kommunikation, men med den afgørende forskel til Guds inkarnation i Kristus, at kristne ikke skal kommunikere sig selv, men kommunikere Kristus.

9. I den lutherske kirke fremhæves – overfor 1500-tallets stærkt institutionaliserende katolske kirke – i kirkeforståelsen den enkeltes stilling overfor Gud (*coram Deo*) – og de kristnes indbyrdes fællesskab (*communio sanctorum*). Men der lægges tilsvarende vægt på, at kirken er en synlig størrelse med bestemte kendetegn (*notae ecclesiae*), og at den i det hele kun kan fungere i fuld offentlighed (*Confessio Augustana* art. 14). Der kan med hensyn til kristendommens kerne ikke gøres skel mellem ydre og indre, eksternt og internt eller offentligt og privat. Fastholdelsen af kirkens offentlighed kompliceres imidlertid af udviklingen i samfundets offentlighedstruktur.

10. Kristen kommunikation, hvorigenem Kristus vinder betydning for menneskers selvforståelse og livspraksis, er altid en proces med forskellige faser, f.eks. 1) skabelse af opmærksomhed omkring budskabet, 2) beslutningstagnation gennem overvejelse i forhold til stadig bedre information, 3) integration i og 4) vækst i forståelse af livet i en kristen menighed. Ofte vil der være behov for ganske forskellige kommunikationsformer og medier i hver af faserne. Hver kommunikationsindsats kræver derfor stadige undersøgelser før, under og efter, at kommunikationen har fundet sted. Formuleringen af disse grundsynspunkter er min, men i hovedsagen er Søgaard på linie med dem. Og er vi enige så langt, gælder det om at komme i gang: Hvordan kan

og skal vi kommunisere i den situation, vi hver især står i? Hvilke medier kan brukes og hvilke ikke?

Anden del av Søgaards bog består i en række kapitler, hvor vi presenteres for fordele og ulemper ved bruk af nogle vigtige medier: TV, video, kassetter, trykt materiale, film, musik, maleri og dansedrama samt computere. Men desforinden, samt undervejs og efterfølgende, bruger Søgaard megen plads på at fastslå, at kommunikation, ikke minst når der bruges medier, er en mangefaset proces, hvor der må indbygges omhyggelige undersøgelser og evalueringer både før, under og efter kommunikationen har fundet sted.

Hans Raun Iversen

Gert Ueding & Bernd Steinbrink:

Grundriss der Rhetorik.

Geschichte – Technik – Methode.

3., erweiterter und überarbeiteter Auflage.

Verlag J.B. Metzler, Stuttgart – Weimar 1994. 420 s. Pris ikke oppgitt.

Det er ethvert blitt vanskelig å orientere seg i den strøm av litteratur til retorikken som nå flyter så rikelig. Men her er vi ved en bok som stikker seg frem som et meget godt alternativ for den som ønsker en pedagogisk velanrettet innføring på fagområdet – både historisk og systematisk. Boken er blitt til i Tübingen-miljøet, hvor det eneste seminar for allmenn retorikk i Tyskland fins (Ved de fleste større universiteter i USA er det derimot som regel et «Department of Speech»).

Fra å være et relativt raskt utarbeidet studiemateriale (1976) i mangel av litteratur i faget, har boken gjennom et mellomstadium (1985) i sitt 3. oppplag nådd et nivå som trolig gjør den til den beste lærebok av et rimelig format på tysk i dag. Boken er, som antydnet, delt i to, en historisk gjennomgåelse og en fremstilling av det retoriske «system» – hver på ca. 200 sider. Dens fortrinn som lærebok skyldes ikke minst en meget oversiktlig og presis ordning av stoffet.

Den historiske fremstilling følger retorikken fra dens vugge i de frigjorte greske bystater på Sicilia i det 5. århundre f.Kr. – frem til dagens retoriske Tübingen-«skole». Kapitlene gjennomgår nærmere presisert disse historiske faser: retorikkens grunnleggelse i antikken, den kristne anvendelse av retorikken i middelalderen (med Augustin som portalfigur), retorikken i 15.–17. århundre (humanismen og barokken), retorikken i opplysningstidens Tyskland, dens forfall og videreføring i det 19. århundre – og altså til slutt en fremstilling av noen sentrale aspekter ved retorikk-resepsjonen i det 20. århundre.

Det er retorikken i *tale*-kontekst som er bokens hovedanliggende. Det gjøres således bare raske sideblikk til retorikkens nedslag i skjønnlitteraturen (Til dette tema gir britten Brian Vickers' elegante fremstilling i boken *In Defense of Rhetoric*, Oxford 1988, et verdifullt supplement).

Den systematiske del fører oss dernest inn i retorikkens omfattende systematikk. Kapitlene følger slik (og de taler sitt umiddelbare språk om retorikkens relevans også for den aktive predikant):

- talens produksjonsfaser fra stoffsamling til fremføring
- talens bevisgrunner og de steder hvor disse kan oppspores (topos-læren)
- talens gjenstand og «Gattungen»
- talens enkelte deler
- talens virkningsfunksjoner (belære, behage, bevege)
- talens utsmykning
- talens øvelser (en presentasjon av ulike høre-, skrive- og taleøvelser).

Alt i alt gir boken førsteklases innføring, men den som overveier innkjøp, bør avvente professor Øivind Andersens norske fremstilling, *I retorikkens hage*, som visstnok er like om hjørnet. Det aner meg at her er et norsk standardverk underveis.

O.S.

Informasjon om PRAKTISK TEOLOGI i Norden

Material sänds till Rev Jan-Olof Aggedal, Nyckelkroken 15, 226 47 Lund

NORDISK FORSKERKURS – HOMILETIKK

Under forutsetning av tilfredsstillende finansiering, vil det avholdes et nordisk forskerkurs i homiletikk på *Granavollen* 20. – 25. aug. 1996. Kurset vil følge opp et nordisk homiletisk symposium som ble arrangert i Åbo 2. – 4. des. 1994.

Siktet med kurset er:

- å igangsette et felles nordisk homiletikk-prosjekt.
- Å gi mulighet for forskerstuderenter til fremlegg og veiledning av prosjekter.

- å utbygge et nordisk nettverk for homiletisk forskning.

Planleggingsgruppen er:

Olav Skjevesland (Oslo), Fredric Cleve (Åbo), Sven-Erik Brodd (Uppsala), Sven-Åke Selander (Lund), Eberhard Harbsmeier (Köbenhavn), Einar Sigurbjörnsson (Reykjavik).

Foreløpig informasjon kan fås hos Olav Skjevesland, Menighetsfakultetet, P.B. 5144 Majorstua, 0302 Oslo.

INFORMATION OM PRAKTISK TEOLOGI

Det är tänkt att denna sida skall finnas med i varje nummer av Halvårsskrift for praktisk teologi, som ett forum där forskare inom det praktisk-teologiska fältet kan informera varandra genom korta notiser om pågående forskning, om planerade seminarium och kurser.

Om Du har någonting att informera om, skriv max. 100 ord och skicka materialet till Rev. Jan-Olof Aggedal, Lund. Det är bra, men inte nödvändigt, om Du skickar materialet på diskett och använder Microsoft Word. Skicka även med en utskrift.

Jan-Olav Henriksen

GUDS VIRKELIGHET

Hva er innholdet i den kristne tro?

Boken gir en systematisk og grundig gjennomgang av den kristne troslære på grunn- og mellomfagsnivå.

Jan-Olav Henriksen er nytilsatt professor i systematikk ved Menighetsfakultetet i Oslo.

Kr 258,-

LUTHER
FØRLAG

I BOKHANDELEN NÅ

Peter Halldorf

JOMFRUMARK

Mange er i dag på leting etter et rikere åndelig liv. I denne boken tas leseren med på en pilgrimsferd bakover i kirkens historie og innover til kildene for en fornyet og for-dypet spiritualitet. Halldorf er en kyndig veiviser.

Bli med på denne reisen i «fortidens landskap» og se om den ikke gjør noe med deg.

LUTHER
FORLAG

Kr 198,-

I BOKHANDELEN

C

Returadresse: Nye Luther Forlag
Postboks 8384
Hammersborg
0129 Oslo